

RTS

Revista de Treball Social

INSTITUT
DE TREBALL SOCIAL
UNIVERSITAT DE VALÈNCIA
MOLINO DE SAN
VICENTE, 100
46100 BURJASSOT
(VALENCIA)

Número 186 - Abril de 2019

**Migracions: el valor
de la interculturalitat (I)**

Directora: Montserrat Bacardit i Busquet
Sotsdirectora: Rosa Mª Ferrer Valls
Equip de redacció: Manuel Miguel Pajuelo Valsera
David Paricio Salas
Pepita Rodríguez i Molinet
Irene De Vicente Zuera

Administrativa: Anna Pablos Ortuño

Comitè assessor: Rogeli Armengol Millans
Montserrat Cusó Torelló
Josefina Fernández Barrera
Xavier Pelegrí i Viaña
Milagros Pérez Oliva
Carmina Puig Cruells
Cristina Rimbau i Andreu
Glòria Rubiol González
Maria del Carme Sans Moyà
Antoni Vilà Mancebo

Disseny: Ester Lozano Vivó

Correcció d'estil i traducció: Raül Cascajo i Orzáez

Impremta i maquetació: I.G. Santa Eulàlia. Sta. Eulàlia de Ronçana

Dipòsit legal: B-19535/1968

ISSN: 0212-7210

Tiratge: 5.100 exemplars.

Edita: Col·legi Oficial de Diplomats en Treball Social
i Assistents Socials de Catalunya
Portaferrissa 18, 1r 1a - 08002 Barcelona
Tel. 93 318 55 93 - Fax 93 412 24 08
Adreça electrònica: rts@tscat.org
Subscripcions: www.tscat.org

Junta de Govern (del Col·legi)

Presidenta: M. Pilar Puig i Giner

Vice-presidenta: Maria Ramos Miranda

Secretària: Carmen Martínez Esparcia

Tresorera: M. Paz Cué Piedra

Vocals: Sergi Carmona Romero (Vice-tresorer)

Jordi Valls Llenas (Vice-secretari)

Anna Argimon Paluzié

Marisa Montes de Oca Aragón

Vocals coordinadors/es de les delegacions territorials:

Lleida: M. Carme Hernández Brezmes

Manresa: Anna Carbonell Arrizabalaga

Terres de l'Ebre: Xavier Joan Curto i Solé

L'equip de redacció no s'identifica necessàriament amb el contingut dels articles publicats.

Sumari

■ Editorial	5
■ Dossier	
La immigració estrangera a Catalunya: perfils i característiques <i>Montserrat Solé i Aubia</i>	9
Pacte nacional per a la immigració. Un pacte per viure junts i juntes <i>Oriol Amorós March i Meritxell Benedí Altés</i>	23
Trànsito e incertidumbre <i>Càndid Palacín Bartrolí</i>	30
Treball Social i Immigració. Balanç des de la professió <i>Josep Vilarmanu i Vila</i>	42
■ Interès professional	
Les persones “quasi grans”: inclusió i exclusió social <i>Maria Camino Gastón Sola i Dolors Jordán i Vendrell</i>	65
Discapacidad y Trabajo Social: una mirada sobre los enfoques y los derechos sociales <i>Carmen Barranco Expósito</i>	81
De la bioètica clínica a la bioètica social <i>Ester Busquets i Alibés</i>	95
El Treball Social: influències de la “reconceptualització” <i>Montserrat Feu Closas</i>	101

Rosa Romeu rep la Medalla al treball President Macià	
<i>Rosa Maria Ferrer Valls</i>	113
Escola de Formació Social Sabadell-Terrassa. 50 anys després	
<i>Antònia Apolinar Martínez i Àngels Hellin Castro</i>	116
■ Secció lliure	
Interpretar la inmigración desde los cuentos con valores	
per Luis Alexis Maldonado	121
Natura i pau , per Marcel Galobart i Argemí.....	124
■ Llibres	
El treball social en acció	127
El Trabajo Social Sanitario	129
El treball social en l'àmbit de la salut: un valor afegit	132
La casa de los bastones	134
■ La Revista	
Publicacions	137
Normes per a la presentació d'articles a la <i>Revista de Treball Social</i>	139
Butlleta de subscripció	141

Editorial

Parlem de migracions. Catalunya ha estat definida per historiadors, polítics i per mitjans d'informació com un país d'acollida, on la immigració ha acabat sent una necessitat estructural al nostre sistema demogràfic i econòmic.

Els moviments migratoris han estat presents en molts moments de la nostra història, moviments motivats per manca de recursos i necessitat de creixement econòmic. Els anys 1950-1970 els Països Catalans varen rebre grans fluxos migratoris com a efecte de la postguerra i el retrocés de les condicions de vida a moltes regions espanyoles, amb crisis de subsistència, agreujades per les polítiques autàrquiques del règim franquista en la seva primera etapa, amb una forta davallada de l'agricultura i la mineria de molts territoris d'Espanya i que es va orientar en bona part a Catalunya fruit de la manca de mà d'obra davant l'expansió industrial.

Aquests van ser anys de dificultats tant per als territoris de pertinença com per als d'arribada. Ciutats i pobles que no tenien prevista ni havien programat l'arribada de nous ciutadans/es i que oferien llocs de treball, però no els equipaments i recursos socials necessaris per viure dignament. Aquests varen ser anys de desenvolupament polític, social i econòmic de moltes dificultats, amb el pas del temps s'han presentat i explicat com anys de gran creixement social i econòmic per a Catalunya, però també de dificultats per a moltes persones i famílies, especialment les novingudes.

Ja a finals del segle xx i inicis del segle xxi Catalunya viu un nou fet: l'arribada i establiment de migració intensa, persistent i de diferents països del món, especialment del sud. Als serveis socials i els professionals del treball social, novament com als anys 60, els pertoca estar a primera línia, fer l'atenció social a les persones novingudes. És per això que hem previst dedicar dos números (aquesta i la propera revista -RTS) a presentar articles d'informació, formació i intervenció sobre aspectes socials de la migració.

La migració comporta repercussions socials de molts nivells (demogràfiques, legals-jurídiques, econòmiques, laborals, d'habitatge, de sanitat, d'educació, de pluralitat religiosa, de convivència, rebuig social i temor polític, etc.). Sovint aquestes situacions les veiem presentades als mitjans de comunicació i/o en àmbits professionals de manera parcial, però des del treball social les observem en la seva globalitat, tant al nivell individual, familiar, com de col·lectius, i és des de la inter-

venció social que cal oferir programes d'atenció global per a les poblacions nouvingudes.

Estem construint un estat del benestar, dissenyant polítiques per oferir recursos i serveis per a tothom, però des dels despatxos dels treballadors i treballadores socials dia rere dia es constaten situacions personals i familiars que no poden atendre les seves necessitats bàsiques. Fent una ullada a aquestes situacions sovint trobem que els col·lectius més desprotegits de recursos personals, laborals i de xarxes socials són les poblacions nouvingudes.

Observant i reflexionant sobre la realitat dels professionals del treball social, una de les variables més presents en l'exercici professional és la gran demanda assistencial; dit d'una altra manera, la "pressió assistencial", la manca de recursos disponibles –especialment manca de professionals– i també la burocràcia i lentitud de les respostes administratives, punts tot ells que afecten l'eficàcia i l'eficiència de les accions professionals. I no podem oblidar la realitat dels no-ciutadans, els "invisibles", sense papers i que tenen restringits els seus drets, que suposen un repte de primera línia per a la professió i la societat en el seu conjunt. Fer front a aquestes situacions és una de les tasques que la professió ha d'atendre tot caminant per la construcció del tan comentat *estat del benestar social*.

Dossier

La immigració estrangera a Catalunya: perfils i característiques

Pacte nacional per a la immigració. Un pacte per viure junts i juntes

Tránsito e incertidumbre

Treball Social i Immigració.
Balanz des de la professió

La immigració estrangera a Catalunya: perfils i característiques

Montserrat Solé i Aubia¹

Resum

L'article exposa les característiques de la immigració estrangera que viu a Catalunya: les dades estadístiques, les seves procedències, cultures, religions i llengües que parlen, les edats i composició familiar, els llocs de treball que ocupen, així com la seva ubicació territorial a Catalunya.

Paraules clau: Immigració, estrangers, reagrupament familiar, pluralisme lingüístic.

Abstract

This article presents the characteristics of the foreign immigrants living in Catalonia: statistical data, their origins, culture, religions and languages spoken, their age and family composition, the jobs they do as well as their territorial ubication in Catalonia.

Key words: Immigration, foreigners, family composition, linguistic pluralism.

¹Diplomada en Treball Social i Llicenciada en Ciències Polítiques i Sociologia. Cap de l'Àrea de programació i formació. Secretaria per a la Immigració. Generalitat de Catalunya. msa@gencat.cat

Introducció

Molts han estat els articles i llibres que s'han escrit intentant explicar els fenòmens migratoris, les seves causes i conseqüències i descrivint qui són els actors d'aquests fenòmens. La major part d'aquests parlen de xifres, de percentatges, de fredes dades estadístiques i de grans generalitzacions. L'article que podreu llegir a continuació n'és un més, i l'únic que el fa diferent de la resta és que les dades són més actualitzades i que se centra en l'anàlisi de la realitat catalana. Però abans de començar voldria fer notar que darrere aquestes dades hi ha persones com qual-sevol de nosaltres, amb experiències vitals i amb unes grans capacitats humanes que, amb el seu esforç, estan ajudant a fer avançar el nostre país i la nostra societat. Darrere la fredor de l'anàlisi demogràfica i estadística hi ha vides humanes, històries d'èxits i de fracassos, d'il·lusions i frustracions, de lluites i de desesperes i, sobretot, de molt d'esforç i patiment. En definitiva, de persones amb nom i cognom que conviuen entre nosaltres.

En tot procés migratori hi ha un fenomen d'atracció (*pull*) i un d'expulsió (*push*). Hi ha, doncs, un territori que atrau les persones a anar-hi a viure, sigui perquè hi ha riqueses, perquè hi ha manca de treballadors, perquè ja s'hi han traslladat familiars o coneguts, perquè hi ha relacions comercials, o perquè s'hi viu en llibertat. I a la vegada, hi ha territoris que expulsen la seva població: per manca de treball, per sobrepoblació, per raons polítiques o religioses, etc. Però a tot això cal afegir-hi un altre factor: cal que hi hagi certes relacions entre el país d'emigració i el d'immi-

gració, bé siguin econòmiques i comercials, històriques, de colonització i, evidentment, de proximitat geogràfica i cultural.

■ **Des de l'origen de la humanitat, molts homes i dones han marxat del lloc on van néixer, han emigrat. La majoria ho han fet per motius econòmics, polítics i religiosos, entre d'altres.**

Des de l'origen de la humanitat, molts homes i dones han marxat del lloc on van néixer, han emigrat. La majoria ho han fet per motius econòmics, polítics i religiosos, entre d'altres. Es podria dir, doncs, que la migració és una condició inherent a l'espècie humana. Així doncs, els processos migratoris són un fet natural que ha succeït al llarg de la història de la humanitat i arreu del món.

Poques són les persones que decideixen marxar sense cap motiu del seu lloc d'origen i deixar la seva família. Hi ha, doncs, raons que els obliguen a prendre aquesta decisió. Les raons per migrar són diverses, tan diverses com els individus: millorar la seva situació econòmica o professional, reunir-se amb la seva família, ampliar estudis, conèixer món, fugir per raons polítiques o allunyar-se d'un entorn social o de situacions personals conflictives "per començar una nova vida". Tot i així, les raons econòmiques i les raons polítiques són les més comunes.

Els moviments de població tenen un fort impacte tant en els països d'origen com en els països de destinació: impacte econòmic, impacte polític i impacte cultural. Dels beneficis del treball dels immi-

grants no *se n'aprofita* només el país de residència, sinó també, en certa mesura, el país d'origen, divises que, a escala local, poden representar una millora important per a la família, i, a escala estatal, una ajuda molt important al creixement econòmic. El país acollidor se'n beneficia ja que els immigrants donen resposta a la seva necessitat d'una determinada mà d'obra. Però no només és un enriquiment econòmic, sinó que la immigració també suposa l'entrada de capital humà en un país. Un país ric és un país que necessita i rep immigrants. D'un país pobre la gent emigra. La immigració és, doncs, un efecte de la nostra pròpia riquesa.

L'emigració suposa superar una certa selecció natural. No emigren els més pobres, ni els vells, ni els malalts, sinó els més ben preparats. En realitat, són pocs els que aconsegueixen sortir fora del país, superar els obstacles que troben pel camí, arribar al lloc de destí i establir-s'hi. Així, contràriament al que es creu, les persones que emigren no són necessàriament les més necessitades sinó les que ja tenen certa capacitat per emprendre el viatge:

- capacitat econòmica: per pagar les despeses del viatge o, senzillament, per poder deixar la família sense la seva aportació econòmica durant un temps,
- capacitat relacional: disposar d'una xarxa familiar o d'amistat que recolzi la iniciativa tant al país d'origen com al d'arribada,
- capacitat personal: tenir un caràcter emprenedor i decidit. Sovint, darrere de l'individu que emigra hi ha una família que aposta la seva es-

perança i els seus recursos en aquesta persona per la seva capacitat personal.

■ **Les persones que emigren són les que tenen més capacitats i les més *valentes*. Quan arriben aquí, però, es veuen sovint en situacions que les converteixen en febles i en risc.**

Per tant, les persones que emigren són les que tenen més capacitats i les més *valentes*. Quan arriben aquí, però, es veuen sovint en situacions que les converteixen en febles i en risc. Sovint, l'immigrant fa un pas enrere respecte la seva situació al país d'origen quan arriba a un altre país, obligat sovint a ocupar els llocs de treball més precaris i els estrats més baixos de la societat. El seu èxit en aquest procés no depèn, només, de les polítiques públiques que es portin a terme. Està condicionat, també, i de manera decisiva, per les oportunitats de feina i per les expectatives de mobilitat social ascendent que l'estructura econòmica de la societat receptora els ofereix. De ben segur hi haurà conflictes, ja que els conflictes són inherents a la gran majoria de processos dinàmics. En el cas de la immigració, el sol fet d'haver de marxar del lloc d'origen i adaptar-se a una nova realitat comporta dificultats, i, a aquestes, s'hi han d'afegir les dificultats d'idioma i les diferències culturals i socials entre els nousvinguts i els residents en un territori. També comporta, i sovint s'oblida, una voluntat d'adaptació del conjunt de la societat a la nova realitat. És evident que hi haurà un cert nombre de

persones que no trobaran el seu lloc en la nova societat, i això generarà problemes d'adaptació, i també hi haurà grups de persones que es resistiran als canvis que l'arribada de nous veïns els provoquen.

Però tot aquest dinamisme no és nou a casa nostra. Catalunya no ha estat històricament aliena als moviments migratoris: fenicis, grecs, cartaginesos, romans i germànics van anar arribant al llarg de l'Edat Antiga. Sarrains i francs a l'Edat Mitjana. Occitans i italians a l'època moderna. Molts catalans van haver de marxar per motius econòmics i polítics des del final del segle XIX i primera meitat del XX. L'arribada, aquesta ja més coneguda, de persones de diferents parts de l'Estat espanyol a partir dels anys 20 del segle passat i, en els darrers 20 anys, l'arribada de persones de diferents parts del món.

Totes aquestes persones amb diferents orígens s'han arrelat a les nostres terres i han anat construint el que avui som. És per això que s'ha popularitzat l'expressió que Catalunya és i ha estat terra d'acollida. La nostra ubicació geogràfica, el dinamisme econòmic i comercial han estat històricament factors essencials del creixement demogràfic a través de la immigració.

En els darrers anys, però, la diversitat de procedències i la dimensió quantitativa suposen un gran repte per al conjunt de la societat i per als poders polítics. L'any 2000 el nombre de persones que no tenien la

■ En els darrers anys, però, la diversitat de procedències i la dimensió quantitativa suposen un gran repte per al conjunt de la societat i per als poders polítics.

nacionalitat espanyola era de 181.590. Enguany la xifra és d'1.138.427 persones. Això suposa un increment d'un 520% en 8 anys. A aquest increment de les xifres s'hi ha de sumar la gran heterogeneïtat d'orígens: provenen de més de 180 països i parlen més de 250 llengües.

La raó principal que impulsa la població que ens arriba actualment no és nova. Però sí que podem trobar un seguit d'elements diferenciadors:

1. La necessitat de disposar d'unes autoritzacions per residir i treballar al nostre país.
2. Provenen de països estrangers, amb una llengua, cultura, religió i trets físics més distants i diversos.
3. La seva distribució territorial, ja que no es dediquen només a tasques industrials, sinó, i sobretot, al sector serveis, a la construcció i a l'agricultura. Això ha fet que bona part dels immigrants hagi trobat feina en zones rurals o semirurals on tradicionalment hi havia hagut poca o gens immigració.

Algunes dades bàsiques

Tot i que els primers immigrants d'origen estranger van arribar a Catalunya al final dels anys 80 i principi dels 90, no ha estat fins a l'entrada del nou segle que les xifres han tingut un increment fort. En 8 anys la població catalana ha crescut més d'1 milió de persones, i més del 80% d'aquest creixement és fruit de l'aportació de la immigració estrangera.

Abans d'entrar a parlar de xifres cal definir de qui estem parlant. Cal diferen-

ciar en primer lloc les persones immigrades (persones que han fet un procés migratori) de les persones estrangeres (persones que no tenen la nacionalitat espanyola). Les úniques dades estadístiques de què es disposa són les de les persones que tenen una altra nacionalitat de l'espanyola. Per tant, parlarem de persones estrangeres, algunes de les quals poden haver fet també un procés migratori. Això significa que en les dades estadístiques no estan comptabilitzades les persones que adquireixen la nacionalitat espanyola dels seus avantpassats (com és el cas de molts llatinoamericans) o els que l'adquireixen perquè fa prou temps que resideixen a Espanya. Els primers, tot i no constar a les xifres, són considerats socialment immigrants atès que són persones que han arribat recentment. Per altra banda, segurament moltes de les persones que sí que consten a les dades estadístiques perquè, per la raó que sigui, no han adquirit la nacionalitat espanyola, ja

no les hauríem de considerar immigrants, ja que fa molts anys que viuen amb nosaltres, i alguns han nascut a Espanya, i, per tant, no han fet mai cap procés migratori.

Una altra complexitat estadística que tenim és la font de les dades. Una de les fonts bàsiques és el Ministeri de l'Interior, que comptabilitza les persones amb autorització de residència però que facilita les dades per països d'origen i per províncies espanyoles. L'altra font estadística són els diferents empadronaments. En aquest cas es disposa de les dades per procedències i municipis, i hi consten totes les persones amb independència de la seva situació administrativa.

Segons les darreres dades oficials del Ministeri de l'Interior, referents a 31 de març de 2008, a Catalunya hi havia 907.703 estrangers amb autorització de residència, el 21,6% del total d'estrangers de l'Estat espanyol (4.192.835), tot i que el nostre pes demogràfic és d'un 16%.

Font: INE. Explotació estadística del padró d'habitants. Xifres oficials a 1 de gener de cada any.

(*) Secretaria per a la Immigració. Xifres provisionals a 1 de gener de 2008.

Del recompte dels padrons municipals, a 1 de gener de 2008, s'observa que el total de població estrangera empadronada és d'1.138.427 persones, el que representa un 15,4% respecte del total de la població catalana.

Per tant, hi ha una diferència entre unes xifres i les altres de 230.724 persones que es podrien considerar persones que estan en situació irregular. El percentatge d'un aproximat 20% més de població en situació irregular s'ha donat al llarg de tots els anys i té a veure amb la política d'estrangeria que s'ha dut a terme, amb les característiques del mercat de treball espanyol, amb alts índexs d'economia submergida i

amb el conjunt de feines que la població espanyola no està disposada a acceptar, i, amb la proximitat geogràfica, cultural i relacional amb zones amb uns nivells de riquesa molt inferiors als que ha aconseguit en els darrers 30 anys el nostre país.

Així doncs, cobrint aquesta demanda implícita de llocs de treball, la població estrangera reuneix un seguit de característiques com: la majoria està en plena edat laboral (921.582), la població infantil (172.929) és majoritàriament de les persones que ja porten un cert temps al nostre país, i la població de més de 60 anys (43.916) és majoritàriament de països comunitaris (França, Alemanya i Gran Bretanya).

Població empadronada a Catalunya a 1 de gener de 2008. Xifres provisionals							
		Població total		(84,6%) Nacionalitat espanyola		(15,4%) Nacionalitat estrangera	
POBLACIÓ TOTAL		7.390.083	100,0	6.251.656	100,0	1.138.427	100,0
Gènere	Homes	3.676.822	49,8	3.052.289	48,8	624.533	54,9
	Dones	3.713.261	50,2	3.199.367	51,2	513.894	45,1
Edat	0 a 14	1.062.829	14,4	889.900	14,2	172.929	15,2
	15 a 29	1.385.157	18,7	1.028.393	16,4	356.764	31,3
	30 a 44	1.946.154	26,3	1.517.888	24,3	428.266	37,6
	45 a 59	1.405.840	19,0	1.269.288	20,3	136.552	12,0
	60 a 74	971.916	13,2	936.976	15,0	34.940	3,1
	75 i més	618.187	8,4	609.211	9,7	8.976	0,8

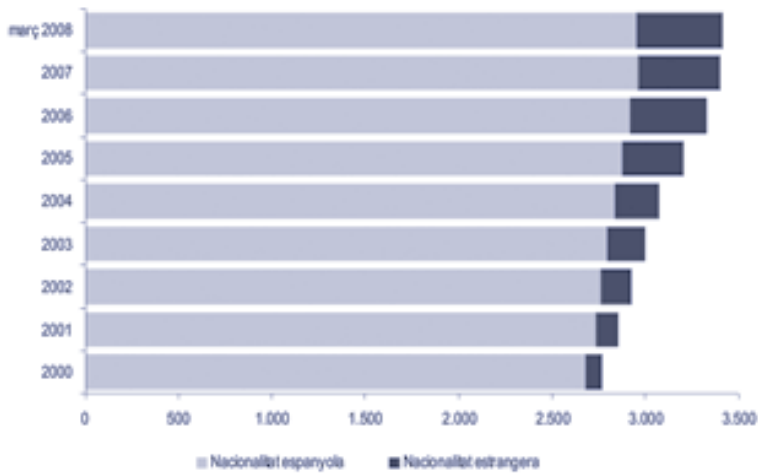
Font: Secretaria per a la Immigració. Xifres provisionals a 1 de gener de 2008.

El mercat de treball en què es mouen es caracteritza, en general, per la inestabilitat, els baixos salaris, la falta de qualificació i la desregulació. Pel que fa als permisos de treball concedits al conjunt de l'Estat espanyol durant l'any 2007, el principal sector d'ocupació és el de serveis (49% dels permisos de treball), en el qual destaquen el servei domèstic, el comerç (bé com a venda ambulant, bé com a agents comercials i dependents) i el sec-

tor d'hostaleria, seguit del sector de la construcció (20,2% dels permisos), l'agricultura (13,2%), la indústria (6,9%) i altres activitats no classificables (10,7% restant).

Pel que fa a l'afiliació a la Seguretat Social dels residents a Catalunya, observem que l'increment de cotitzacions al sistema es produeix essencialment per les persones de nacionalitat estrangera. Al març de 2008 el pes de les persones estrangeres suposava un 13,5% del total de cotitzacions.

Evolució del nombre de treballadors afiliats a la Seguretat Social a Catalunya

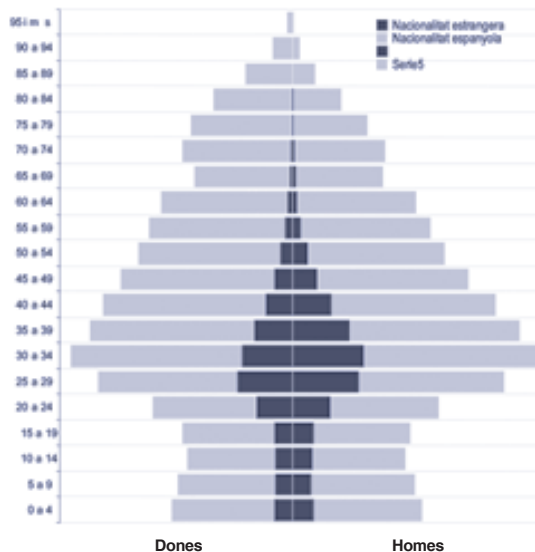

Font: MTAS. Boletín de Estadísticas Laborales. Trabajadores Extranjeros Afiliados a la Seguridad Social.

Pel que fa a la composició familiar, a Catalunya el 45,1% són dones, que procedeixen majoritàriament dels països de Llatinoamèrica, de l'Europa de l'Est i del

Marroc. Per tant, la incidència masculina és majoritària, sobretot en algunes de les procedències com pakistanesos, indis i africans.

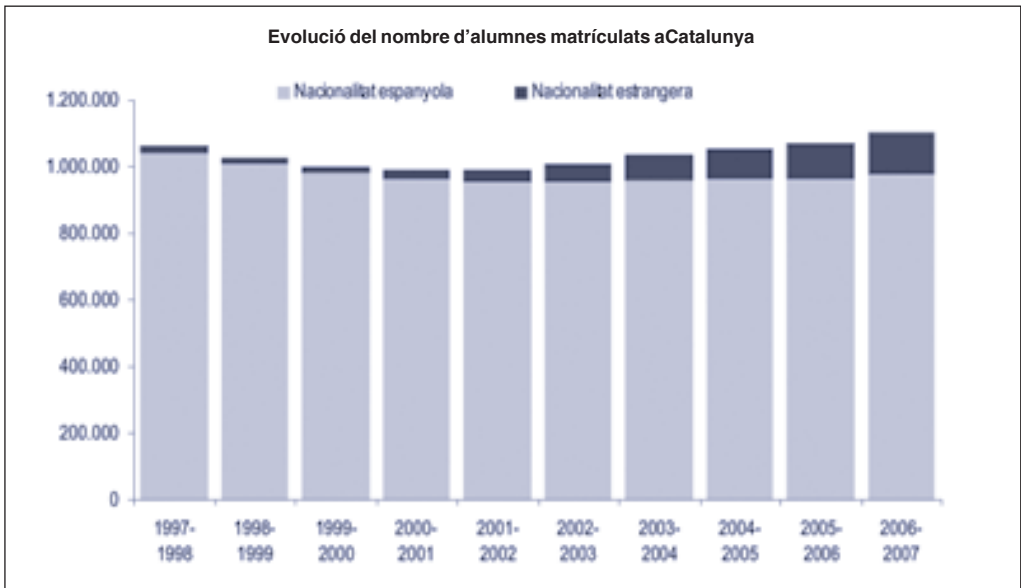
Piràmide d'edats a Catalunya. 1 de gener de 2008

Font: Secretaria per a la Immigració. Xifres provisionals a 1 de gener de 2008.

La incorporació d'alumnes estrangers al sistema educatiu català fa que es man-

tinguin les xifres globals d'alumnes totals respecte del curs 97-98.

Font: Departament d'Educació. Estadística de l'Educació.

Una de les característiques de la immigració actual a Catalunya és la seva dispersió territorial, ja que podem trobar població en gairebé tots els municipis catalans. Tot i que el pes demogràfic de la presència d'estrangers a Catalunya recau en termes absoluts en la demarcació de Barcelona, són, en canvi, les demarcacions de Girona, de les Terres de l'Ebre, del Camp de Tarragona i l'Àmbit de Ponent les que es troben, en termes relatius, per sobre de la mitjana d'estrangers empadronats. L'Àmbit Metropolità, l'Alt

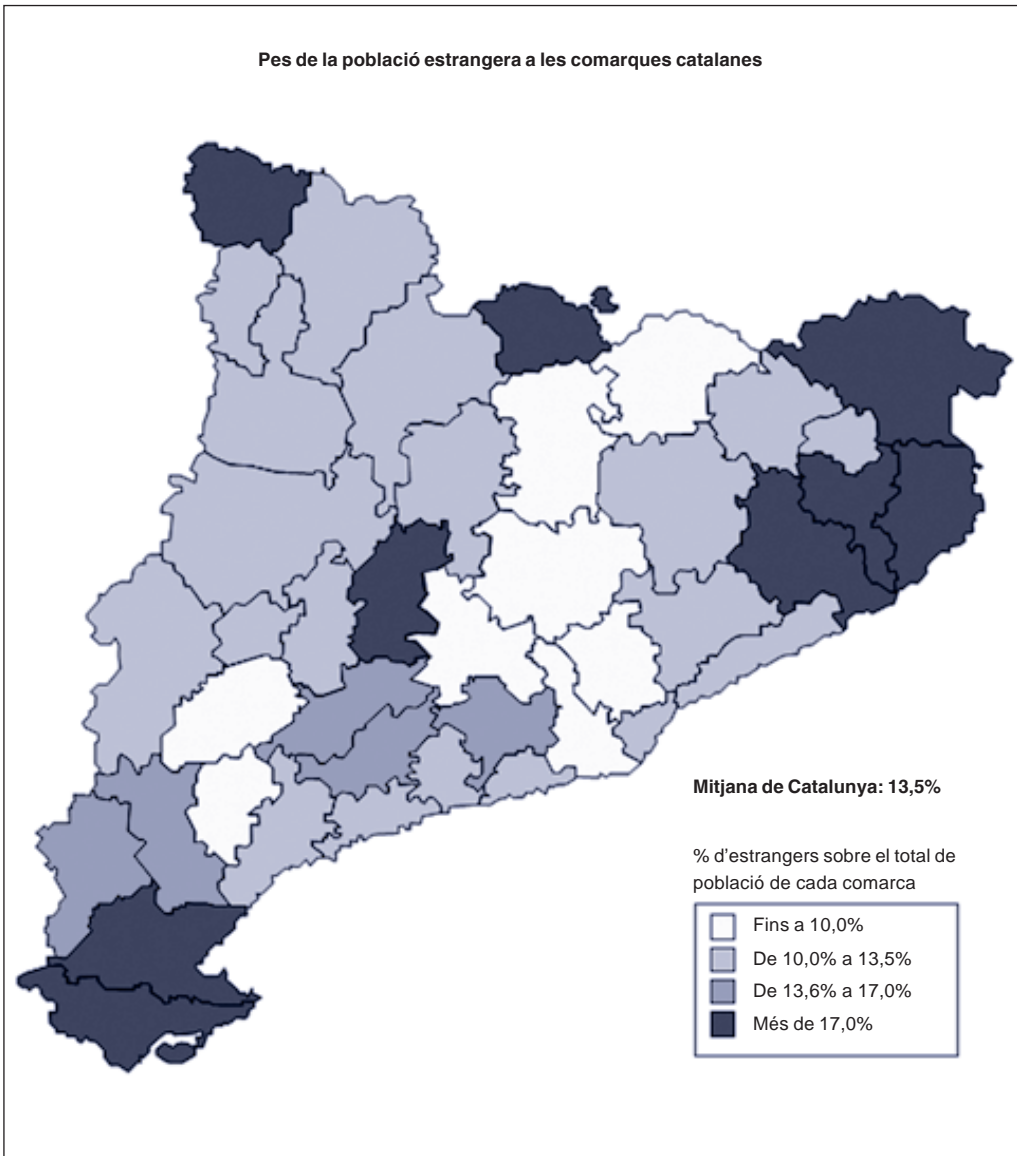
Pirineu i Aran i les Comarques Centrals queden per sota.

Aquesta situació també es dona a escala comarcal. Així, hi ha comarques que se situen per sobre de la mitjana de la seva demarcació, com es mostra en el mapa de la pàgina següent.

Cadascuna de les demarcacions catalanes presenta trets específics pel que fa a la presència d'estrangers segons les regions de procedència. Aquesta heterogeneïtat es reflecteix tant en nombres absoluts com relatius.

Pes de la població estrangera a les comarques catalanes

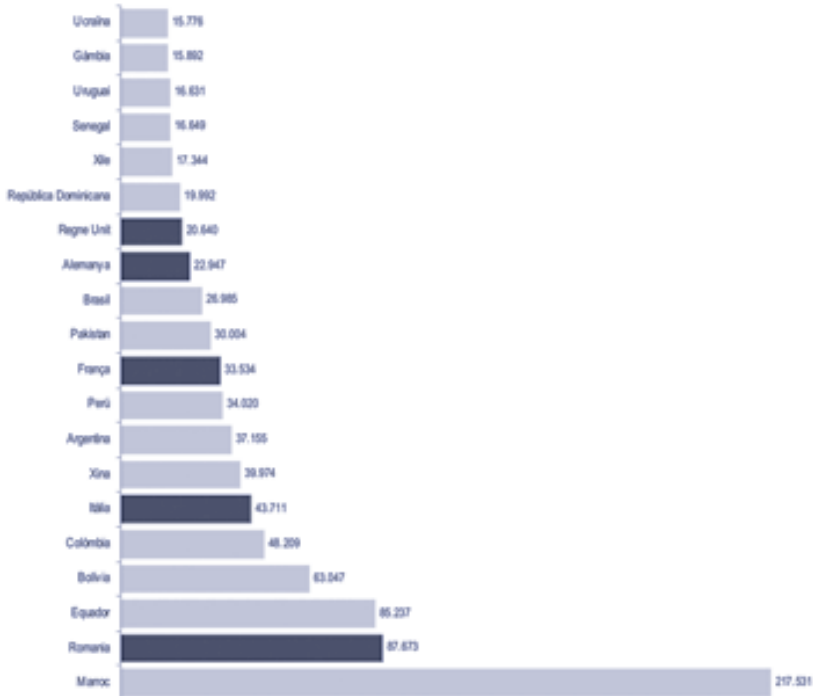
Font: INE. Explotació estadística del padró d'habitants. Xifres oficials a 1 de gener de 2007.

Procedència per regions i nacionalitats

A Catalunya hi resideixen persones de més de 180 nacionalitats diferents. Els principals països de procedència extra-

comunitària són el Marroc, que continua essent el més nombrós amb un 19,1% del total d'estrangers, Romania (7,7%), Equador (7,5%), Bolívia (5,5%), Colòmbia (4,2%), Xina (3,5%) i Argentina (3,3%).

Principals nacionalitats de la població estrangera empadronada a Catalunya. 2008

Font: Secretaria per a la Immigració. Xifres provisionals a 1 de gener de 2008.

Persones que procedeixen del continent europeu

La immigració de països europeus prové bàsicament de l'Europa Comunitària: Itàlia (48.711), França (33.534), Alemanya (22.947) i el Regne Unit (20.640) són els països més representats. És una immigració que, en els tres primers casos, des del Tractat de Schengen ja no té cap dificultat

per residir i treballar a Espanya, per la qual cosa sovint ja no se'ls considera immigrants. Cal destacar l'increment en els darrers anys dels italians, no tant fruit de persones provinents d'aquell país sinó dels argentins i uruguaians que han recuperat la nacionalitat italiana dels seus pares o avis i consten a les nostres xifres com a estrangers comunitaris.

La immigració procedent de l'Europa de l'Est és més recent, però és la que està tenint un increment més accentuat. Els col·lectius més importants són els de Romania (87.673), Ucraïna (15.776), Rússia (14.551) i Polònia (12.946). És una població jove amb un nivell d'instrucció elevat que es veu obligada a treballar en oficis menys qualificats.

Les persones que provenen de Romania presenten un lleu perfil més elevat d'hommes (53,7%), amb un 38% de 15 a 29 anys i, tot i que estan repartits en més de 700 municipis, viuen principalment a la ciutat de Barcelona, a Lleida, Reus, Tarragona i Sabadell. Els romanesos han tingut un increment sostingut des de l'any 2001, i presenten una forta tendència a la irregularitat administrativa que durant el darrer any ha disminuït. Provenen bàsicament de Bucarest i de Transilvània, i en concret, de la província de Clujnapoca, així com de Moldàvia. Parlen romanès, una llengua amb uns 5.000 caràcters iguals a l'espanyol, i són majoritàriament de l'Església Ortodoxa de ritus bizantí. Cal destacar també la presència itinerant a les ciutats de persones d'ètnia gitana que provenen de zones determinades del país. Contràriament al que es creu, el nomadisme és més fruit de la immigració que de la seva cultura originària, ja que a Romania acostumen a formar part de poblacions assentades en pobles i barris, i on pretenen tornar havent construït una casa amb els diners guanyats en el procés migratori.

Els ucraïnesos presenten unes xifres molt equilibrades quant a gènere, i la mitjana d'edat majoritària és de 30 a 44 anys. Viuen en més de 430 municipis catalans, però destaca per sobre de tots Barcelona,

on hi viuen el 26,4% dels ucraïnesos, i el segueixen Guissona i Lleida. Provenen sobretot de la zona de Kíev, culturalment són de religió ortodoxa de ritus bizantí i, sobretot els que provenen del nord i de les zones rurals, parlen l'ucraïnès, una de les llengües eslaviques orientals. El rus és també una llengua molt parlada a Ucraïna.

Persones que procedeixen del continent africà

El Marroc és el país amb més persones residents a Catalunya (217.531). És el col·lectiu més antic i nombrós. Als assentaments provisionals de la dècada dels 60, va seguir l'establiment d'individus primer, i de grups familiars a partir dels anys 70. Posteriorment, des de la segona meitat dels 80 es va registrar el major flux, que no ha deixat de parar i s'ha accentuat en els darrers anys amb l'arribada de joves i la vinguda de dones i de menors sols, a part de l'increment que ha comportat el reagrupament familiar. És el col·lectiu, segurament, més heterogeni quant a diversitat de procedències, nivells de formació, nivells acadèmics i llocs de treball que ocupen. A aquesta diversitat s'hi ha d'afegir que molts són d'origen amazic i que, per tant, parlen algunes de les varietats dialectals d'aquesta llengua (sobretot els que vénen de la zona del Rif, que parlen tarifit, i els que vénen de la zona de l'Atlas, que parlen la variant taixelhit. Les persones que

■ **És el col·lectiu, segurament, més heterogeni quant a diversitat de procedències, nivells de formació, nivells acadèmics i llocs de treball que ocupen.**

han estat escolaritzades parlen el darija (l'àrab parlat al Marroc). Els marroquins són culturalment de religió musulmana sunita i de l'escola jurídica maliki. El 61% són homes i el 74% té menys de 44 anys. Hi ha persones de nacionalitat marroquina a gairebé 700 municipis catalans, entre els quals destaquen numèricament la ciutat de Barcelona, Reus, Mataró, Tarragona, l'Hospitalet de Llobregat, Manresa i Badalona.

Els dos col·lectius més importants de l'Àfrica Subsahariana procedeixen de Senegal (16.649) i de Gàmbia (15.892). La seva arribada a Catalunya es va iniciar cap als anys 70 i es va incrementar als anys 80, quan s'instal·len bàsicament al Maresme, i des d'allà es van anar desplaçant cap a altres zones de Catalunya, sobretot de Girona. La gran majoria són homes solters, relativament joves (25-30 anys). Actualment també hi ha un cert nombre de famílies, sobretot dels primers que van arribar. En els últims anys, s'incrementa el nombre de persones que provenen de països propers als anteriors: Nigèria (6.281), Mali (6.531), Guinea Conakry (4.433) i Ghana (4.244).

Les persones subsaharianes tenen uns nivells de pluralisme lingüístic alts; les llengües que parlen en funció de la zona de procedència són: mandinga, wolof, fula, sarahulé, a més de les llengües de colonització, anglès, francès o espanyol segons cada país. Són de religió musulmana amb molta diversitat d'expressions per les influències de l'animisme i de diferents religions de caire sincrètic, originàries de l'Àfrica negra. Viuen en uns 200 municipis de Catalunya, entre els quals destaquen Salt, Mataró, Banyoles, Olot, Sabadell, Blanes i Girona.

Persones que procedeixen del continent americà

A Catalunya hi ha immigrants de tots els països d'Amèrica. Els llatinoamericans procedeixen en part de la immigració de la dècada dels 70, que tenia un caire principalment polític i ideològic i que fugia de les dictadures d'aquella zona. Aquesta era una població qualificada, formada per intel·lectuals, tècnics i professionals. Però el gruix de la població immigrant actual és més recent i ha experimentat un fort creixement en els últims anys per motivacions bàsicament econòmiques. Són: l'equatorià (85.237), el bolivià (63.047), el colombià (48.209), l'argentí (37.155) i el peruà (34.020). Brasil (26.985), Xile (17.344), Uruguai (16.631) i Paraguai (12.469) són les altres procedències d'aquesta zona.

Els llatinoamericans, a excepció del Brasil, parlen espanyol, tot i que en algunes procedències, mantenen la llengua ameríndia. Són culturalment de religió catòlica, i es produeix un fort increment del nombre de seguidors de les diferents esglésies evangèliques, sobretot pentecostals.

Els equatorians provenen bàsicament de la zona de Guayaquil i de Quito. A part de l'espanyol la llengua ameríndia més parlada és el quítxua. El pes de les dones és lleugerament més elevat (52,7%), i el 37,4% tenen entre 30 i 44 anys. De l'any 2000 al 2004 van tenir un increment molt espectacular amb un alt índex d'irregularitat administrativa que s'ha anat disminuint en el darrer any. Hi ha equatorians en més de 470 municipis catalans, especialment Barcelona seguida de l'Hospitalet de Llobregat.

De Bolívia provenen bàsicament de Sucre i de la Paz. Les llengües ameríndies

més parlades pels bolivians són la variant del quítxua (jètxua) i l'aimara. Els bolivians han arribat posteriorment i, sobretot, a partir de 2004, en què mantenen fins a l'actualitat un fort increment i uns índexs d'irregularitat administrativa alts. Són en un 57,1% dones d'entre 15 i 44 anys que viuen en uns 500 municipis de Catalunya; destaquen Barcelona i l'Hospitalet.

De Colòmbia provenen de Bogotà, Cali i Medellín, i del Perú provenen sobretot de Lima i de Trujillo, i parlen la variant del quítxua (jètxua).

De Centreamèrica destaca la colònia dominicana (19.992), que procedeix majoritàriament de les zones rurals més pobres de Santo Domingo. En els darrers anys, estan creixent els col·lectius provinents d'Hondures (11.832) i Cuba (9.218).

Persones que procedeixen del continent asiàtic

La immigració asiàtica és menys nombrosa i més allunyada culturalment. Prové bàsicament de quatre països:

La immigració d'origen xinès (39.974) és una immigració específica, dins una tradició que fa que es puguin trobar comunitats xineses en gairebé tots els països desenvolupats i dedicats bàsicament a la restauració i al comerç, tot i que en els darrers anys han experimentat una diversitat econòmica en l'àmbit del comerç d'importació i exportació, la venda al major i en els tallers tèxtils. Tenen una xarxa de

■ **Tenen una xarxa de relacions i d'infraestructures d'acollida molt organitzada: a partir de famílies i clans.**

relacions i d'infraestructures d'acollida molt organitzada: a partir de famílies i clans.

De Xina han vingut, tradicionalment, de la província de Zhejang, però darrerament també ho fan els de les províncies de Liaoning i Shandong, totes a l'est. Així doncs, a més del xinès mandarí es parlen altres llengües com el wu i el min. El 54% dels xinesos són homes i la mitjana d'edat majoritària es troba entre els 30 i els 44 anys. Els xinesos han tingut un creixement sostingut des dels anys 90, amb un increment més destacat els anys 2005 i 2006. Hi ha xinesos a uns 300 municipis de Catalunya, tot i que el 30% són a la ciutat de Barcelona, seguida de Santa Coloma de Gramenet i Badalona.

Els col·lectius pakistanès (30.004) i de l'Índia (13.490) provenen bàsicament de la zona del Punjab. En el cas del Pakistan de l'àrea de Rawalpindi. Així doncs, a més de l'urdú que és la llengua oficial, parlen com a llengua materna el panjabi, que en el cas dels pakistanesos l'escriuen en l'alfabet àrab i en el cas dels indis en l'alfabet hindú. Els pakistanesos són majoritàriament musulmans xiïtes i els indis poden ser sijs o bé seguir l'hinduisme o bé el budisme.

Els dos col·lectius són majoritàriament masculins (87,3%) i d'edats entre els 30 i 44 anys. Més de la meitat viuen a Barcelona ciutat, seguida de Badalona i més de 150 municipis. Des de l'any 2000 han tingut un creixement important amb algunes puntes els anys 2003 i 2006 i amb una irregularitat administrativa estable.

Els filipins (8.550), que juntament amb els xinesos compartien tradicionalment els primers llocs de procedència asiàtica, constitueixen una consolidada corrent immigratòria.

tòria que es va intensificar al final dels anys 70 i principi dels 80. Des de final dels 90 experimenta un creixement molt moderat. Tradicionalment estava composta sobretot per dones, que s'ha anat equilibrant amb el pas del temps. La majoria parlen el tagal i, els que viuen a Catalunya, practiquen la religió cristiana. Com tots els asiàtics, és un col·lectiu bastant hermètic, amb una sociabilitat bàsicament endogàmica i amb un tarannà poc conflictiu.

Conclusió

Aquesta fotografia actual de la immigració de Catalunya variarà, com ho ha fet fins ara. Les xifres canvien i les procedències també. Però el que es manté estable és la demanda d'un cert tipus de mà d'obra que és producte del desenvolupament econòmic i del nivell de vida que hem aconseguit en aquests darrers anys. La necessitat de la immigració s'ha convertit en un fet estructural de la nostra societat. La globalització del món en què vivim és una

■ **La necessitat de la immigració s'ha convertit en un fet estructural de la nostra societat. La globalització del món en què vivim és una realitat que supera les fronteres locals.**

realitat que supera les fronteres locals. L'evolució ens porta cap a una societat cada cop més oberta, interconnectada i multicultural. No podem anar contra corrent. Hem de ser capaços d'ajudar a fer entendre aquest fet als ciutadans. Hem de tenir l'habilitat de pensar en termes globals i actuar en termes locals, donant un tractament normalitzat al fenomen de la immigració que permeti afrontar els possibles conflictes que puguin sorgir i que, alhora, destaquï els aspectes positius i l'enriquiment que suposa per a tots el contacte entre diferents cultures.

El dia que ja no vinguin persones a viure i a treballar a Catalunya serà, sens dubte, un indicador que tenim un problema greu.

Bibliografia

- Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya. *Explotacions estadístiques d'educació anuals*.
- Institut d'Estadística de Catalunya. *Explotacions estadístiques del padró d'habitants anuals*.
- Ministerio de Trabajo e Inmigración. *Explotacions estadístiques laborals anuals*.
- SOLÉ i AUBIA, Montserrat. La immigració estrangera a Catalunya: la il·lusió d'un viatge". *Fòrum* [revista electrònica]. Núm. 7. Departament de Benestar i Família de la Generalitat de Catalunya, 2000.
- SOLÉ i AUBIA, Montserrat. Los Pakistanies en España. *Revista CIDOB d'Afers Internacionals*. 2005, Núm. 68, pp: 97-118. ISSN 1133-6595.
- SOLÉ i AUBIA, Montserrat. ¿Quién son los Pakistanies que viven en España?. *Revista de Servicios Sociales y Política Social*. Consejo General de Colegios de Diplomados en Trabajo Social, 2005, Núm. 72, pp: 117-134. ISSN 1130-7633.

Pacte nacional per a la immigració. Un pacte per viure junts i juntes

Oriol Amorós March¹ i Meritxell Benedí Altés²

Resum

El Govern de Catalunya, els grups parlamentaris, les entitats municipalistes, els agents econòmics i socials i les organitzacions membres de la Taula de Ciutadania i Immigració, en representació del teixit associatiu vinculat amb la gestió de la immigració, van signar el 19 de desembre de 2008 el Pacte Nacional per a la Immigració, que dona les directrius de les polítiques de gestió de la immigració en els propers vint anys. El Pacte Nacional per a la Immigració preveu 112 accions: reforçar 65 polítiques vigents i emprendre 51 mesures noves, amb una despesa pública de 3.894 milions d'euros en els propers quatre anys. El Pacte Nacional per a la Immigració explica què ens ha passat, escolta les demandes de la població i hi dona respostes.

Paraules clau: Immigració, fluxos migratoris, mercat de treball, serveis públics, identitats, cultura pública comuna, participació, governança, polítiques d'immigració.

Abstract

The Government of Catalonia, the parliamentary groups, the municipalist entities, the economic and social agents and the member organizations of the Table of Citizenship and Immigration, representing the fabric linked to the management of immigration, signed the National Pact for Immigration on 19th December of 2008, which creates the guidelines of the immigration management policies for the next twenty years. The National Pact for Immigration foresees 112 actions: reinforcing 65 valid policies and creating 51 new measures, with a public expense of 3.894 million euros for the next four years. The National Pact for Immigration explains what has happened to us, listens to the demands of the population and gives answers.

Key words: Immigration, migrant fluxes, labour market, public services, identity, common public culture, participation, government, immigration policy.

¹ Secretari per a la Immigració, Generalitat de Catalunya. Enginyer tècnic agrícola. Màster en Funció Gerencial a les Administracions Públiques per ESADE. bustia.secretariaimmigracio@gencat.cat

² Directora del Pacte Nacional per a la Immigració. Historiadora. Màster en Història del Món Contemporani per la Universitat de Barcelona. mbenedia@gencat.cat

El Govern de Catalunya, els grups parlamentaris, les entitats municipalistes, els agents econòmics i socials i les organitzacions membres de la Taula de Ciutadania i Immigració, en representació del teixit associatiu vinculat amb la gestió de la immigració, van signar el 19 de desembre de 2008 el Pacte Nacional per a la Immigració, que dóna les directrius de les polítiques de gestió de la immigració en els propers vint anys.

Aquest és un ampli acord que ha estat consensuat després d'un procés de diagnòsi, consultiu, participatiu i de negociació en el qual han participat unes 2.000 persones, que proposa gestionar els fluxos migratoris i l'accés al mercat de treball, adaptar els serveis públics a una societat diversa i assolir la integració en una cultura pública comuna.

Un procés d'elaboració que ha estat una pràctica de governança compartida de govern relacional i participatiu, on els consensos han estat fruit de la posada en comú del coneixement i la pràctica dels diferents agents que gestionen i pensen el fet migratori.

Un procés que no s'extingeix amb la signatura del Pacte, sinó que tot just comença. Que pren l'experiència i el coneixement existents i proposa un punt i a part per mirar el futur.

Perquè era del tot necessària una reflexió i una pràctica comuna de planificació en relació amb la immigració, que ens oferís un nou acord social. I és que el Pacte no té un altre objectiu que el de fer possible un nou acord per viure junts i juntes.

El Pacte Nacional per a la Immigració preveu **112 accions**: reforçar 65 polítiques vigents i emprendre 51 mesures noves,

amb una despesa pública de **3.894** milions d'euros en els propers quatre anys.

El Pacte Nacional per a la Immigració explica què ens ha passat, escolta les demandes de la població i hi dóna respostes.

1. Explica què ens ha passat

Catalunya ha viscut una transformació demogràfica extraordinària en els darrers 10 anys. En pocs anys, hem passat de tenir sis milions d'habitants a tenir-ne set. Aquest fet ha generat diversos canvis, no només en el teixit productiu o en el creixement econòmic. El més significatiu, potser per ser el més visible, ha estat la transformació del paisatge humà de Catalunya. En ocasions ha canviat el nostre veïnat, els companys i companyes de feina, la botiga de tota la vida, l'escola o la plaça.

La immigració està motivada per diferents causes, totes de caràcter estructural. Les causes d'aquest canvi són, entre d'altres:

1. Un fort creixement econòmic en sectors de molta ocupació.
2. Una natalitat decreixent de manera continuada entre 1977 i 1997.
3. La incorporació de les dones al mercat de treball i les noves ocupacions que aquest fet ha generat.

Això fa que l'assentament a Catalunya de persones de molt diversos orígens no desaparegui d'un dia per l'altre per motius conjunturals. Com ha passat anteriorment –fins a tres vegades durant el segle xx–, la immigració del segle XXI també ha vingut per quedar-se.

El gruix del milió llarg de persones estrangeres que són avui nous catalans i ca-

talanes seran demà ciutadans i ciutadanes de ple dret. Per tant, entendre'ns tots els que som diferents i volem viure junts i juntes ha de ser la primera prioritat del país. Així, el més important és parlar d'integració, parlar de convivència, parlar de futur compartit.

2. Escolta què diu la gent

El Pacte Nacional per a la Immigració escolta què diu la nova ciutadania i la que fa més temps que va arribar. La societat catalana, davant la transformació viscuda en aquests darrers 10 anys, necessita respostes a les demandes que planteja, ja que tot canvi genera dubtes.

■ **La societat catalana, davant la transformació viscuda en aquests darrers 10 anys, necessita respostes a les demandes que planteja, ja que tot canvi genera dubtes.**

El conjunt d'aquestes demandes es pot resumir en tres idees:

- gestionar el fenomen.
- evitar la competència en els recursos públics.
- viure en una societat diversa, i no en una diversitat de societats.

3. El pacte dona respostes

Per a les demandes que es planteja la ciutadania, des del Govern hem de tenir la capacitat de donar respostes diverses que ens permetin afrontar una situació

complexa, diversa i dinàmica com és la gestió del fenomen migratori, respostes que impliquen el conjunt de la nostra societat: el Govern, els ens locals, els agents econòmics i socials, el teixit associatiu i els grups parlamentaris.

Respostes que, en correspondència amb les demandes plantejades, donen lloc als tres eixos del Pacte Nacional per a la Immigració:

1. Gestió dels fluxos migratoris i accés al mercat de treball.
2. Adaptació dels serveis públics a una societat diversa.
3. Integració en una cultura pública comuna.

Eix 1. Gestionar els fluxos migratoris d'acord amb el mercat de treball.

Repte 1. Mobilitzar, en primer lloc, els recursos humans interns, amb una atenció especial a la població desocupada i al reagrupament familiar.

Repte 2. Gestionar els fluxos externs apropant legalitat i realitat.

Repte 3. Gestionar els fluxos migratoris de manera responsable amb els països d'origen.

Quan la ciutadania ens demana **gestió sobre els fluxos** migratoris ho fa perquè aquests es produïxin amb normalitat, s'evitin situacions d'irregularitat i es planifiquin segons les necessitats del país i de les persones que els protagonitzen.

Assumint la immigració com un fet estructural, tant en períodes de creixement com en períodes de crisi, Catalunya aposta per mobilitzar en primer lloc els recursos humans interns vers el mercat de

treball. Cal posar èmfasi en l'accés al treball de les persones reagrupades, l'augment de la taxa d'activitat femenina i de la taxa d'activitat juvenil, la formació ocupacional i la formació continuada.

Un estudi recent sobre les causes de la pobresa situa com a factor de risc d'exclusió de les famílies la percepció d'un únic salari. El Pacte Nacional per a la Immigració entén que és necessari que les famílies comptin amb dos o tres salaris, i per això es proposa promoure els canvis legislatius, els instruments necessaris i treballar conjuntament amb l'Administració de l'Estat per facilitar l'accés a l'autorització de treball de les persones reagrupades.

Perquè la mobilització vers el mercat del treball d'aquest flux esdevé una de les primeres prioritats del Pacte i una oportunitat que s'ha d'aprofitar, per diverses raons:

1. Per millorar el benestar de les famílies i fer-les més fortes davant les conjuntures econòmiques desfavorables.
2. Per avançar en la igualtat entre homes i dones.
3. Per millorar el nivell d'autonomia personal i d'integració de les persones migrades per motius familiars.
4. Per posar a disposició dels ocupadors una mà d'obra amb residència legal molt més accessible que la contractada en origen.
5. Per moderar la demanda de fluxos migratoris nous que es poden nodrir amb recursos humans interns.

El Pacte Nacional per a la Immigració vol emprendre amb contundència la lluita contra l'economia submergida, veritable efecte crida de la immigració irregular i

element que pot tensionar la competència pel treball. Lluita que es podrà intensificar amb els traspassos previstos a l'Estatut d'Autonomia de Catalunya en matèria d'immigració i en matèria de treball, que ja s'estan negociant.

Tots aquests elements sense deixar de banda que, com a fet estructural, la gestió dels fluxos migratoris implica gestionar els fluxos externs i coordinar-los amb el desenvolupament dels països d'origen.

És a dir que, tot i el context de crisi en què ens trobem actualment i l'evident interès per afavorir l'accés al mercat de treball de les persones aturades o que ja viuen a Catalunya, no cal perdre de vista que les causes que motiven els fluxos migratoris continuaran sent vigents quan passi aquesta conjuntura.

Eix 2. Adaptar els serveis públics a una societat diversa

Repte 1. Crear un servei universal d'acollida.

Repte 2. Dimensionar els serveis públics i garantir-ne l'accés a totes les persones.

Repte 3. Reforçar la transversalitat i la coordinació interinstitucionals.

En segon lloc, el Pacte Nacional per a la Immigració advoca per **l'adaptació dels serveis públics a una societat diversa**. Quan els ciutadans i les ciutadanes no volen tenir la percepció que competeixen pels recursos públics, cal fer una atenció especial a les situacions que poden deteriorar la convivència diària als barris, a les places o als carrers.

Per això es proposa adaptar els serveis públics a la nova realitat demogràfica, tant

quantitativament com qualitativa. Aquesta nova realitat no és la causa dels dèficits dels serveis públics, sinó que fa evident el dèficit de finançament que pateix Catalunya, que requereix més recursos per donar respostes a les noves demandes.

■ **Aquesta nova realitat no és la causa dels dèficits dels serveis públics, sinó que fa evident el dèficit de finançament que pateix Catalunya, que requereix més recursos per donar respostes a les noves demandes.**

Així, planteja la creació d'un servei universal d'acollida que fomenti l'autonomia personal i la mobilitat social de les persones immigrades. Proposa que totes les persones que arriben a Catalunya disposin de les eines necessàries per assegurar la seva autonomia: formació per conèixer la societat d'acollida, formació en llengua catalana i formació per entrar al mercat de treball. Un servei d'acollida que incorporarà les experiències vigents dels ens locals, el teixit associatiu i els agents econòmics i socials.

Alhora esdevé fonamental l'adaptació dels serveis públics, adaptació quantitativa i qualitativa per assegurar a totes les persones l'accés als serveis públics, l'equilibri en el seu ús i evitar situacions de competència que poden tensionar la convivència.

Adaptació en els serveis socials, el servei educatiu, el servei de salut, el servei d'ocupació, en l'habitatge, l'urbanisme, la seguretat ciutadana, la gestió cultural i la formació superior. Aquest procés s'ha vin-

gut produint en els darrers anys però requereix un nou impuls.

En darrer terme, l'adaptació dels serveis públics implica també reforçar la coordinació entre les administracions, els agents econòmics i socials i la societat civil.

Eix 3. Integrar en una cultura pública comuna

Repte 1. Fomentar la participació a la vida pública.

Repte 2. Fer del català la llengua pública comuna.

Repte 3. Conviure en la pluralitat religiosa i de creences.

Repte 4. Assegurar la igualtat entre homes i dones i incloure la perspectiva de gènere.

Repte 5. Reforçar les polítiques adreçades a la infància, la joventut, la gent gran i les famílies.

I, en tercer lloc, la ciutadania ens diu que vol viure en una societat diversa, i no en una diversitat de societats. Així, cal fomentar la convivència de tots i totes els qui som diferents i volem viure junts i juntes.

■ **La integració com un procés bidireccional i continu**

Per això, el Pacte Nacional per a la Immigració proposa fomentar la **integració en una cultura pública comuna**, entenent la integració com un procés bidireccional i continu. I entenent la cultura pública comuna com aquell espai compartit de comunicació, de convivència, de reconeixement i de participació de la nostra societat diversa diferenciada.

Garantir la cohesió social i assegurar que el projecte comú que és Catalunya és compartit per totes les persones que vivim en un territori requereix cinc idees clau: la participació de totes les persones que resideixen a Catalunya i la lluita contra la formació de mecanismes de segregació; l'ús del català com a llengua comuna; l'equilibri entre la laïcitat i la pluralitat religiosa; la incorporació de la perspectiva de gènere i la igualtat d'oportunitats entre homes i dones; i el reforç de les polítiques adreçades a la infància, la joventut, la gent gran i les famílies.

Es proposa, doncs, la participació de totes les persones que viuen al país per construir una cultura pública comuna. Participació social, cívica i també política. Per això situa la necessitat d'incorporar les persones immigrades i les seves entitats al teixit associatiu comú; i fa una especial incidència en el treball comunitari.

■ La necessitat d'incorporar les persones immigrades i les seves entitats al teixit associatiu comú; i fa una especial incidència en el treball comunitari.

Així, proposa reforçar l'accés a la participació al teixit sindical, al teixit empresarial, al teixit associatiu, a les AMPA, a les associacions culturals, a les associacions de veïns i veïnes i als espais. I l'accés al dret polític per excel·lència, el dret a vot, que es pot aconseguir per dues vies:

D'una banda, la participació a les eleccions municipals d'aquelles persones que tinguin cinc anys de residència legal conti-

nuada –o el seu equivalent, persones amb residència permanent.

Volem que aquestes persones compleixin tots els seus deures, amb igualtat, com tothom; que compleixin totes les normes comunes, que siguin membres d'una cultura pública comuna.

I els ho podem demanar amb més coherència, amb més legitimitat, si aquestes persones, que legalment poden viure per sempre més entre nosaltres, a més de complir les lleis també les poden fer.

De l'altra, a Catalunya hi viuen més de 300.000 persones originàries de països que no van ser colònies espanyoles. A aquestes persones se'ls demanen deu anys de residència continuada per accedir a la nacionalitat, el que els condueix, en termes pràctics, a l'obtenció de la ciutadania després de més de 17 anys de residència. Avui aquest no és un col·lectiu massa nombrós, però en cinc anys trobarem que viuen al país centenars de milers de persones amb més de deu anys de residència, amb autorització legal i un projecte de vida a Catalunya, i sense cap dret polític.

Sovint s'ha produït un extens debat al voltant del dret a vot de les persones estrangeres, i s'ha insistit en la dificultat de la seva aplicació, per requerir una reforma constitucional. En canvi, l'accés a la nacionalitat implica només la reforma del Codi Civil.

El Pacte també proposa la consolidació del català com a llengua pública comuna. Davant d'un context de diversitat lingüística creixent, es fa necessària una llengua pont, un punt de trobada, una porta d'entrada a la catalanitat que permeti a totes les persones que vivim al país comunicar-nos i afavorir la igualtat d'oportunitats.

A Catalunya aquesta llengua comuna és la llengua catalana, que és la llengua pròpia del país, i és la nostra aportació singular a la diversitat cultural del món.

Així com cal una llengua comuna per comunicar-nos, per existir, també cal una expressió comuna de la pluralitat de creences davant d'una societat cada vegada més plural. Aquesta expressió comuna és l'equilibri entre aconfessionalitat i laïcitat, que permetrà l'expressió equilibrada de les diverses creences religioses de la població.

Una cultura pública comuna és també aquella que garanteix la igualtat d'oportunitats entre homes i dones i la incorporació de la perspectiva de gènere a tots els àmbits. Perquè és indispensable assegurar l'accés de les dones immigrades en igual-

■ **Una cultura pública comuna és també aquella que garanteix la igualtat d'oportunitats entre homes i dones i la incorporació de la perspectiva de gènere a tots els àmbits.**

tat d'oportunitats als recursos educatius, laborals i socials i, alhora, visibilitzar la seva presència i el seu paper en la construcció de la cultura pública comuna.

I, en darrer terme, cal que aquesta cultura pública comuna proposi polítiques d'atenció a la infància, la joventut, la gent gran i les famílies. És a dir, polítiques per al conjunt del cicle de vida, ja que apropen les persones per damunt de quin sigui el seu origen.

El Pacte Nacional per a la Immigració és, doncs, la proposta conjunta que ens fem per decidir com volem gestionar el fet migratori i, per tant, el país que volem, avui, i d'aquí a vint anys.

Francesc Candel, que representa en la seva persona una història migratòria de referència, deia: "Amb els immigrants d'ara es produirà el mateix procés que amb els d'abans i amb els de sempre. Seran catalans. Qui ho dubta!"

El Pacte ens ve a dir que els que tenim orígens diferents volem avui, a Catalunya, viure junts i juntes. Així de senzill. Així de complex.

Bibliografia

- *Un pacte per viure junts i juntes. Pacte Nacional per a la Immigració.* Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2009. ISBN 9788439379539

Tránsito e incertidumbre

Anotaciones para el abordaje la cuestión migratoria

Càndid Palacín Bartrolí¹

Resumen

El siguiente texto aborda la cuestión migratoria desde lo social y lo psicológico. En lo social, empleando la distribución del espacio social en tres zonas debidas al sociólogo Robert Castel: inserción o afiliación, vulnerabilidad y exclusión o desafiliación, generando un interrogante sobre el lugar que ocupa el inmigrante en dicha distribución. En lo referente a lo psicológico, se intenta abordar el efecto del tránsito migratorio utilizando como marco los conceptos de imaginario (expectativas del tránsito migratorio), duelo (efectos de lo perdido) y estrés (consecuencias de un posible malestar prolongado). Finalmente se propone un modelo que integre los elementos citados.

Palabras clave: Afiliación, exclusión, imaginario, duelo y estrés.

Abstract

The next document boards the issue of migration from social and psychological. In the social issue, in using distribution of social space in three areas of to sociologist Robert Castel: integration or affiliation, vulnerability and exclusion or disaffiliation, generating a question mark over the place of immigrants in summons distribution. With question to the psychological, to board the effect of transit migration using as a framework the notion of imaginary (expectations of transit migration), mourning (effects of the lost) and stress (consequences of a possible long malaise). Finally proposes a model that integrates all the questions.

Key words: Affiliation, exclusion, imaginary, mourning and stress.

Nota de agradecimiento: Agradezco al doctor Pere Notó su apoyo en la redacción del texto siguiente, así como en la dirección de la tesis de quien firma el artículo.

¹ Diplomado en Trabajo Social. Licenciado en Psicología. Psicoterapeuta, miembro de la Escuela de Clínica Psicoanalítica con niños y adolescentes. Jefe Técnico de la Concejalía de Integración, Cooperación y Solidaridad del Ajuntament de Montcada i Reixac y profesor asociado de Trabajo Social en la Universidad de Barcelona. candidpalacin@ub.edu

El migratorio es un terreno atravesado por cuestiones que abarcan lo sociolaboral, lo económico, lo jurídico, lo psicológico y lo educativo, entre otros, requiere por tanto tratamientos multidisciplinares. Sin embargo, por diferentes cuestiones no dirmibles aquí, unos factores reciben mayor atención que otros. Fácil resulta escuchar enunciados del estilo: “todo es económico”, como si detrás de lo económico no hubiera una definición de sujeto deseante (consumista), creativo o un simple autómatas, según la teoría económica que uno tome de referencia. Desde estas líneas se pretenden abordar aspectos sociales y psicológicos, cuya ligazón con otros factores resulta evidente: por ejemplo, lo jurídico/administrativo preocupa, y de qué manera, configurando un malestar importante (podríamos decir un estresor) en una experiencia migratoria determinada; tal malestar puede ser fuente de sufrimiento y desestabilización (atendiendo a la vulnerabilidad del sujeto afectado), por tanto tendríamos la relación de varios factores que se determinan de una manera u otra (vulnerabilidad, indeterminación jurídica, estrés). No se pretende, por tanto, afirmar el dominio de lo psicológico o lo social (términos ya de por sí de alcance muy amplio) sobre otros planos teóricos, sino resaltar su existencia. ¿Por qué? Muchas miradas sobre lo migratorio realizan fotos lejanas que, pese a su necesidad, dejan al margen subjetividades, deseos, opciones y fracasos que acompañan a los actores principales de esta historia. Tomando la metáfora de la foto, lo que se intentaría es un zoom mediante conceptos de raigambre social: *inserción o afiliación/exclusión, desafilación y psicológica;*

imaginario, duelo y estrés, proponiendo finalmente un modelo que incorpore estas vertientes.

Inserción, vulnerabilidad y exclusión, tres parámetros para pensar lo migratorio

Una primera cuestión a tratar se refiere al estatus del inmigrante llegado al territorio, es decir, qué lugar ocupa en la estructura social y qué lugar ocupaba antes de iniciar el proceso. Sería cuestión de introducir el concepto de *marginalidad* y otro concepto con el que guarda una relación estrecha, a veces de sinonimia, *exclusión*. ¿Es el inmigrante un excluido? O también, ¿lo era en su país? ¿Correlacionan ambas cuestiones? No son tema de este texto las intrincadas sendas del llamado Estado del Bienestar (cargado de contradicciones y paradojas que precisan otro espacio), si bien es indudable que impregna lo migratorio, al configurar un marco en el que se apuntalan las expectativas de las personas procedentes del denominado Sur y, asimismo, el extranjero que alcanza el territorio se ubica en unas zonas determinadas de la estructura de ese Estado. Robert Castel, analista de la cuestión social, distingue tres zonas o espacios sociales que pueden ser útiles para aproximarse al tema:

- Una zona de integración o de inserción caracterizada por una situación laboral estable y la existencia de una red relacional (familia, amigos o contactos) que puede servir de sostén.
- Una zona de exclusión o margi-

nalidad que tendría las características opuestas al primer grupo.

- Una zona de vulnerabilidad situada entre las dos anteriores y caracterizada por la inseguridad laboral y la fragilidad del entorno relacional. (Castel, 1992).

Estas zonas son, obviamente, dinámicas, y los sujetos no están en una u otra por la impronta del destino, sino por los acontecimientos que viven. En palabras del propio autor: “El modelo propuesto no es estático. Se trata menos de ubicar a los individuos en estas «zonas» que de aclarar los procesos que les llevan de una zona a otra: por ejemplo, a pasar de la integración a la vulnerabilidad, o caer desde la vulnerabilidad a la inexistencia social” (Castel, 1997. Pág. 16). ¿Dónde ubicar a un inmigrante recién llegado desde este modelo? Si atendiéramos a las imágenes procedentes de Ceuta, Melilla o Canarias, la respuesta se nos iría de los labios casi por automatismo: la zona de exclusión (también denominada por el autor *desafiliación*), pero la situación no es tan clara. Si todos los inmigrantes que residen² en el territorio en situación de irregularidad estuviesen en la franja de la desafiliación, marginación o exclusión, la dimensión del problema sería enorme, la demanda prioritaria no serían los papeles (es decir, la estabilidad sociolaboral), sino las prestaciones básicas (techo y alimento, es decir la

subsistencia) y, si bien estas últimas no están ausentes, distan de ser preferentes. Por tanto parece coherente ubicar al inmigrante llegado al territorio en la zona de vulnerabilidad, luego las circunstancias y su afrontamiento dirán hacia dónde se desliza.

Se desprende, de la descripción de las anteriores zonas, que dos son los componentes relevantes para vincular a una persona a una u otra: el grado de afiliación y la situación económica. Y, en el proceso migratorio, suelen darse dos componentes: dinero, ya sea para el tránsito o la subsistencia hasta adquirir cierta estabilidad, y referentes de cualquier tipo (contactos) que puedan sostener el proceso o disminuir la incertidumbre sobre el mismo. Si tomamos estos dos elementos (dinero y contactos) como concurrentes³ y partiendo de las zonas de Robert Castel antes descritas, podríamos considerar al inmigrante que todavía no ha iniciado su proceso en una franja próxima a la integración, ya que, sea cual sea la vía de acceso, requiere una inversión económica importante y el soporte de otras personas, de ahí que una de las pérdidas del sujeto que migra agrupadas por J. Achotegui sea el estatus (Achotegui, 2007).

Lo Imaginario

Si se infería, a partir de las zonas descritas anteriormente, que el inmigrante en origen no está en las esferas de la marginación,⁴

² Sé que jurídicamente el término no es correcto, ya que la legislación vigente (Art. 30 bis. 1 Ley 4/2000) entiende como residentes a quienes disponen de algún título que les habilite para residir, y para ello no sirve el empadronamiento, por ello aquí se emplea en sentido coloquial.

³ El tema tiene, cómo no, contraejemplos: los jóvenes que atraviesan el estrecho bajo camiones, en general, cuyas edades no superan en la mayoría de los casos los dieciocho años.

⁴ Nuevamente debe mencionarse la existencia de contraejemplos como podrían ser los solicitantes de asilo, pero cuyo tratamiento escapa al objeto de este texto.

debe suponerse que se trata de un sujeto movido por una serie de expectativas, asentadas a su vez en una serie de representaciones. Es el momento de introducir la noción de *imaginario*, concepto complejo y de uso en varias disciplinas,⁵ que aquí se toma desde la vertiente psicoanalítica, la cual tampoco es unívoca. Jaques Lacan lo concibe como un registro entre otros registros (real y simbólico) ligándolo al estadio del espejo y otorgándole una función anticipatoria; en sus propias palabras: “es un drama cuyo empuje interno se precipita desde la insuficiencia a la anticipación y que para el sujeto, presa de la ilusión de la identificación espacial, maquina las fantasías que se sucederán desde una imagen fragmentada del cuerpo hasta una forma que llamaremos ortopédica de su totalidad...” (Lacan, 1984. Pág. 90). Por su propio nombre, la idea remite a la imagen. ¿De qué imagen se trata en el mundo migratorio? De Occidente, por supuesto (o el Norte, o Europa, como se le quiera llamar). Y, ¿cómo ha sido capturada tal imagen ortopédica? Suele hablarse de varias vías, la más común los medios de comunicación, cuyo alcance universal puede estar tanto en la génesis del deseo migratorio como en la formación de expectativas. Una segunda vía, relatada a menudo por los inmigrantes, vendría a través de aquellas personas que otrora migraron y retornan a su país en periodos vacacionales: lejos de traducir las dificultades de su propio proceso, otorgan una imagen triunfal de sí mismos. Un marroquí con varios años en el territorio que había adquirido cierta perspectiva sobre

su propio proceso recibía la presión de su hermano (en Marruecos, todavía) para que le ayudara a migrar. El primero consultaba sobre las posibles vías (regulares): “Le digo que espere a que encuentre una oferta de trabajo, no quiero que le pase lo mismo que a mí, pero me dice que siempre me quedo lo mejor para mí y él lo peor, si no le ayudo vendrá en patera”. Lo mejor, la migración; lo peor, seguir en Marruecos. No se trata de subsistencia, sino de mejora. No se trata de circunstancias objetivas (coste-beneficio de una acción) sino de una ilusión, una imagen posiblemente no contrastada y cuyo contraste (el hermano que ya ha pasado por el tránsito) no se desea escuchar; sin embargo, no se trata de algo carente de sentido, siguiendo al inclasificable Castoriadis: “Una imagen puramente caótica no es una imagen, una imagen está siempre un tanto organizada...” (Castoriadis, 2004. Pág. 67). La anterior cita confiere un segundo elemento de interés a la imagen: está organizada y, podríamos añadir, sirve para organizar conductas. No se pretende, evidentemente, dar una explicación totalizadora, para que alguien capture una imagen en tanto que atractor, se represente a sí mismo en este punto de atracción y organice sus actos para alcanzarlo. Cabe pensar que la realidad que le rodea y la previsión de futuro en el lugar donde se halla no son precisamente manantiales de esperanza (lo económico no está ausente, por supuesto).

¿Cómo se manifiesta este imaginario? Una mujer latinoamericana de 30 años indica: “Yo creía que sería distinto. Busco

⁵Para una visión exhaustiva puede consultarse el libro *Lo imaginario: un estudio* (Belinsky, 2007).

trabajo, pero como no tengo papeles no me pueden dar, ahora me ayudan en X y creo que el próximo mes tendré un trabajo en un gimnasio. Tengo que pagar el piso y no puedo. No puedo hablar con mis padres ni con mi familia. Me siento cansada y tengo pesadillas”. Las palabras tienen como complemento un llanto continuo. En una de sus frases más inquietantes indica: “Ya no sé cómo me ve la gente”. Había una expectativa cuyo contraste con la realidad pone en crisis la propia imagen. De la seguridad de hallar un empleo se pasa a la irregularidad (“ilegales”, según terminología coloquial), circulando con cautela para evitar a la policía (es de piel oscura y fácilmente detectable como extranjera) y con la desesperanza como incómodo aliado. En otros casos este imaginario continúa vigente pese a los desniveles del presente y permite ciertos avances: “me gustaría ser ejecutiva”, explicaba una joven árabe fascinada por la imagen de Amanda de *Melrose Place*: “Para que el yo se preserve, es necesario que el identificador se asegure la catectización de dos soportes: el identificado actual y el devenir de este identificado. Este «devenir» es aquello por medio de lo cual el yo se autoanticipa...” (Aulagnier, 1994. Pág. 30). Posiblemente el objetivo quede lejos, pero esta catectización del devenir, en palabras de Piera Aulagnier, servirá de sostén a sus estudios, ya de por sí cuestionados por el entorno. Tendríamos, pues, dos versiones del imaginario, una que se ha deslizado hacia la penumbra por el peso de los hechos y otra que es capaz de sostener un determinado proceso a pesar de los hechos. Quedaría todavía una versión trágica, el imaginario que todo lo domina, irreducible,

cuya relación con la realidad es distante: “Yo soy inglés”, decía un joven gambiano sin vínculo alguno con Gran Bretaña y diagnosticado de esquizofrenia: la imagen sigue sosteniendo, pero en el extremo, estaríamos en el delirio. En palabras del gran psicoanalista André Green “...es el sistema de apuntalamiento indispensable para sostener al yo, que sólo sobrevive para atar su vida a la defensa de su delirio” (Green, 1990. Pág. 236).

■ **¿Qué sucede durante el tránsito o una vez verificado éste? Es hora de dar audiencia al duelo. Se refiere a lo que se ha dejado, lo perdido en el trámite.**

Duelo

¿Qué sucede durante el tránsito o una vez verificado éste? Es hora de dar audiencia al duelo. Se refiere a lo que se ha dejado, lo perdido en el trámite. Es un concepto clásico introducido por Freud en el año 1915 (1917) en un prestigioso artículo denominado *Duelo y melancolía*, en el cual se relaciona la pérdida, la posibilidad de elaborarla y las relaciones de esta elaboración (o su ausencia) con la melancolía y con la manía, ligándolo todo a un aparato psíquico que todavía (en 1915) no tiene definitivamente conformado (lo estará en 1923), así como con el concepto de *identificación y objeto* (Freud, 1979). Ha tenido desarrollos y aplicaciones múltiples cuyo tratamiento requeriría otro espacio, sin embargo sí es de destacar la agrupación en siete áreas de los duelos de

la migración establecidos por Joseba Achotegui: familiares y amigos; lengua, cultura; tierra; estatus social; contacto con el grupo étnico de origen y, finalmente, la propia seguridad física (Achetegui, 2007).

En una frase mítica Freud indica: “La sombra del objeto cayó sobre el yo...” (Freud, 1979a. Pág. 246), enunciado referido al objeto perdido e incorporado en el seno del yo de un sujeto que ha tomado la vía melancólica. ¿Cae la sombra del país de origen sobre el yo del sujeto que ha migrado? ¿Cae la sombra de los familiares a los que dejó? O bien, ¿el sujeto busca puentes con los que transitar la pérdida? En un caso o en el otro, ¿cómo lo hace? “Me llamo Jaime”, decía un joven marroquí con varios años en el territorio. “¿Jaime? ¿No te llamas Ahmed?”, respondo. “Mejor Jaime”. Podríamos hablar de una negación,⁶ en este caso de aquello que nos representa en cualquier lugar, el nombre propio, y un nuevo nombre que representa a la vez otra negación, la del origen. La negación es considerada por Freud como una vía de acceso a la conciencia de una representación o contenido “a condición de que se deje negar. La negación es un modo de tomar noticia de lo reprimido; en verdad, es ya una cancelación de la represión, aunque no, claro está, una aceptación de lo reprimido” (Freud, 1979b. Pág. 253-254). Ahmed parece dividir su historia y hacer tabla rasa de parte de la misma, aquella que se desea negar. También es observable la salida opuesta: los amigos son del

país de origen, no se aprende el nuevo idioma, el sujeto se limita a trabajar y retornar a su casa sin un excesivo vínculo con el entorno. Nueva ficción, nueva negación: aquí se evita pensar que algo ha cambiado. Entre estas dos negaciones (si bien observables en la realidad pueden servir como tipos ideales) existe un abanico de posibilidades alrededor de cómo se tramita, evita, niega o se afronta algo que tal vez tenga como sede el sufrimiento. Y más allá, hay elementos facilitadores u obstáculos para su elaboración: no es lo mismo llegar al territorio bajo un camión solo que llegar junto a otros familiares. No es indiferente el país de origen: Senegal o Gambia tienen un grado de asociacionismo y soporte mutuo no observable en otras procedencias. Tampoco el idioma es indiferente, no es igual llegar y entenderse con cualquiera (Latinoamérica) que carecer de un idioma que permita una mínima comprensión inicial.

El duelo para Freud “es, por regla general, la reacción frente a la pérdida de una persona amada o de una abstracción que haga sus veces, como la patria, la libertad, un ideal...”, y, especificando su relación con la enfermedad: “a pesar de que el duelo trae consigo graves desviaciones de la conducta normal en la vida, nunca se nos ocurre considerarlo un estado patológico ni remitirlo al médico para su tratamiento.” (Freud, 1979a. Pág. 241-242). Se trata de un trabajo penoso, ejecutado paso a paso, con un gasto importante de capacidades. Una joven afri-

⁶Sería muy largo e inadecuado para los objetivos del texto detallar por qué negación y no otro mecanismo de carácter más radical como es la escisión, introducida por Sigmund Freud y remitida en un primer momento a la psicosis (Freud, 1980a) para, después, remitirlo asimismo a la neurosis (Freud, 1980b).

cana explica un sueño en el que dice hallarse en el país de origen, junto con sus padres y hermanos, sueño que toma un carácter repetitivo pero en ningún caso angustiante: parece hablarnos del deseo de ver a personas que quedaron allí, lo que comunica sin dificultad. Algo está ausente y el sueño genera un espacio de reencontro, pero en la cotidianeidad la joven no niega tal ausencia, simplemente se posiciona ante ella y trata de reorganizarse.

En muchos casos el proceso es súbito, repentino, en otros se ha podido madurar. Dos situaciones pueden servir de ejemplo:

– Durante mucho tiempo adolescentes o púberes, en cualquier caso menores de 16 años, incluidos en el pasaporte del padre, podían atravesar la frontera sin visado ni título que les habilitara para residir en territorio español. Solía darse al fin del verano, el padre retornaba de un periodo vacacional acompañado de alguno (o algunos) de sus hijos. Una vez en el territorio, si bien irregulares, las angostas sendas de la legislación de extranjería permitían acceder a una autorización de residencia (el procedimiento se denominaba “exención de visado”). ¿Cuál era el problema? La madre debía realizar los trámites habituales, no precisamente rápidos.⁷ El padre era, en muchos casos, un desconocido, y el referente directo hasta entonces (la madre) no estaba.

– Inversamente, un tránsito mediante los tramites establecidos⁸ (pese a lo incierto

y agotador del proceso administrativo) podía aminorar el efecto de la pérdida objetal, ya que los referentes principales acompañaban el proceso y había tiempo (excesivo, ciertamente) para una primera elaboración. ¿Dónde vamos? ¿Qué dice papá? ¿Cómo será la escuela?, interrogantes que se inscriben en la senda del pensamiento e inician el camino de la elaboración.

■ **Podría definirse el duelo como la reacción de duración variable ante pérdidas relevantes, ligadas al país de origen, que comportaría un proceso de reorganización del inmigrante, con el reconocimiento de aquello que falta y la expectativa de establecer nuevas inversiones a partir de las posibilidades que otorga el nuevo territorio, ya sea al fin del proceso o a lo largo de éste. Dificultades en este trámite pueden comportar la permanencia del estado doloroso, hablaríamos de instalación en la situación depresiva, o bien ventilarse a la manera maniaca.**

Tratando de centrar lo anterior, podría definirse el duelo como la reacción de duración variable ante pérdidas relevantes,

⁷ Era la denominada “reagrupación familiar”. Entre los años 1994 y 2003 no resultaba extraña la demora de un año en el trámite.

⁸ Con lo anterior no pretendo decir que recomiende una u otra vía, nada más lejos, tan solo constatar un efecto determinado de lo jurídico sobre aspectos sociales y psicológicos tratados. Por otra parte, si la vía regular hubiera sido, en ese periodo, una fórmula administrativa coherente, la irregular hubiera tenido, posiblemente, menor relevancia.

ligadas al país de origen, que comportaría un proceso de reorganización del inmigrante, con el reconocimiento de aquello que falta y la expectativa de establecer nuevas inversiones a partir de las posibilidades que otorga el nuevo territorio, ya sea al fin del proceso o a lo largo de éste. Dificultades en este trámite pueden comportar la permanencia del estado doloroso, hablaríamos de instalación en la situación depresiva, o bien ventilarse a la manera maníaca.

Estrés

De manera operativa podríamos definir el estrés, aplicado al mundo migratorio, como aquella situación de incertidumbre en varios ámbitos y respecto al porvenir, provocadora de malestar psicológico y que, según su persistencia, puede llegar a afectar al organismo. El sujeto que lo experimenta identifica como causa un elemento externo (falta de papeles, la policía) que genera situaciones ingratas, confusión o persecución ante las cuales se ve incapacitado para clarificarlas, huir u otorgarles un sentido menos amenazador. El sostén desde lo social puede actuar como elemento que reduzca el efecto, mientras que aislamiento y soledad lo incrementan.

Antes de seguir quiero referir aquellos aspectos teóricos que se han dado cita en la anterior definición, sin pretensión alguna de exhaustividad y con una consideración previa: es evidente que un mismo estresor puede constituirse en fatídico para un sujeto y dejar en la más absoluta

indiferencia a otro, por tanto el efecto del estímulo no es el único determinante y deben tenerse en cuenta, junto con la exigencia ambiental, condiciones de déficit personal (recursos individuales) y la inclusión de experiencias subjetivas (Neufeld, R., 1984), de ahí que en la siguiente relación se incorporen autores de corte psicoanalítico, pese a no ser un término afín a dicho corpus teórico.

El concepto tiene como referente principal a Hans Selye, quien quería resaltar modificaciones, tanto físicas como psicológicas, producidas en un organismo enfrentado a una situación ingrata. Se le denomina *Síndrome General de Adaptación* y se le atribuyen tres fases: primero una reacción de alarma, si la situación continúa, una fase de adaptación, denominada de resistencia y, finalmente, la fase de agotamiento dada la capacidad limitada del organismo para responder al estresor. El concepto se quiere diferenciar del de *ansiedad* indicando que uno (estrés) haría referencia a una exigencia real del medio mientras que otro (ansiedad) tomaría un carácter anticipatorio de una situación amenazante poco precisa (Amigo, Fernández, Pérez, 1998).⁹

Freud, por su parte, maneja conceptos como *dolor* y *angustia*, constituyendo el dolor la reacción a la pérdida y la angustia la reacción al peligro (amenaza) ante tal pérdida, dándose el primero cuando “un estímulo que ataca la periferia traspasa los dispositivos de protección contra los estímulos y pasa a actuar como un estímulo instintivo continuo...” (Freud, 1973. Pág.

⁹ Delimitación poco convincente por los interrogantes que genera: ¿Qué es una exigencia real de medio? ¿Una amenaza, por imprecisa que sea, no es ya una exigencia real?

■ El objeto perdido es susceptible de generar un dolor que se equipara al dolor físico, mientras que la amenaza de esta ausencia dispararía la angustia.

134). El objeto perdido es susceptible de generar un dolor que se equipara al dolor físico, mientras que la amenaza de esta ausencia dispararía la angustia. Debe resaltarse cierta concordancia respecto del anterior modelo, pese a la distancia teórica: permanencia del estímulo cuando éste traspasa los dispositivos de protección, en un caso, fin del periodo de resistencia y agotamiento en el otro.

Lacan complica el panorama y realiza una inversión en la cual la angustia podría ligarse a una presencia excesiva, en lugar de la ausencia o el temor de ésta (Lacan, 2006). Pese a ello no discute los efectos del estrés, sobre los cuales indica: “Se llega a un punto en el que la demanda que se le hace a la función desemboca en un déficit que supera a la propia función, lo que llega a afectar al aparato en forma tal que lo modifica más allá del registro de la respuesta funcional, para desembocar finalmente en las huellas duraderas que engendra, en el déficit lesional” (Lacan, 2006. Pág. 70). Tendríamos una función, la demanda a ésta, y la superación de la primera por la omnipresencia de la segunda.

Para Sami Ali, un referente de la psicósomática, el estrés obedecería a una situación en la cual el sujeto vive un impasse resultando toda salida imposible: “Porque un estímulo se torna estresante no sólo a causa de su intensidad y

persistencia, sino sobre todo porque el sujeto que padece su contragolpe se encuentra en la incapacidad de hacer lo que fuere” (Sami Ali, 2000. Pág. 257). Aquí el énfasis está en el sujeto que lo sufre y su imposibilidad de escapatoria.

Otras ópticas psicoanalíticas dividen la ansiedad en confusional, paranoide y depresiva. En la primera la amenaza es la desintegración y gobierna la confusión; la segunda, más elaborada, tendría relación con un ataque externo (real o fantaseado); y la tercera, interna, por la pérdida del objeto (Tizón, 1988). León y Rebeca Grinberg aplican directamente esta distribución de ansiedades a la experiencia migratoria, las cuales pueden ligarse, si bien no de manera sistemática, a diferentes momentos de la migración (Grinberg y Grinberg, 1996).

Joseba Achotegui, por su parte, designa un grupo de estresores que le sirven para construir y enmarcar el denominado “Síndrome del inmigrante con estrés crónico y múltiple”, más conocido como Síndrome de Ulises. Incluye como estresores la soledad, el fracaso del proyecto migratorio, la vivencia de situaciones extremas de lucha por la supervivencia, el miedo y factores asociados: concurrencia de situaciones, cronicidad, intensidad y relevancia de los estresores, sensación de control ausente, red de apoyo frágil, la propia reacción sintomatológica y un sistema sanitario poco preparado para atender situaciones de complejidad particular (Achotegui, 2007).

Hay personas que abandonan su país, atraviesan el Sahara, llegan a puertas de Ceuta o Melilla, o embarcan en una patera o cayuco hacia las Islas Canarias. En un

caso u otro, el miedo, el hambre, el frío y la tensión por un porvenir incierto se dan cita. En ocasiones el primer intento fracasa y debe repetirse por haber sido retornados al punto de partida, como si de un siniestro juego de parchís se tratara. Cambian sus nombres y su país de origen (especialmente cuando existen convenios de devolución) para acceder al mundo deseado. Una vez en el territorio aparece la persecución: la policía puede pararles en cualquier momento, pedirles la documentación y enviarlos a un centro de internamiento por un máximo de cuarenta días. La desinformación relativa a su situación acompaña la totalidad del proceso. A menudo aflora la esperanza “hay un proceso de regularización”, génesis de ilusiones que tendrán como sede, en gran parte, el fracaso. Vuelta a empezar, trabajo en precario sin alta en la Seguridad Social, ni cumplimiento de convenios, ni derecho a la Incapacidad temporal, ni a prestaciones derivadas del desempleo, y, finalmente, pero no menos importante, la negación de una tarjeta de identidad (ausencia de reconocimiento) y el hecho de pertenecer al colectivo de ilegales (el término correcto es *irregulares*). La vulnerabilidad de cada cual, sus objetos internos, el soporte externo para elaborar las ansiedades y, a veces, la suerte (al tratarse de una situación jurídica tan arbitraria es evidente que juega sus cartas) aportaran un resultado determinado, pero un periodo prolongado de incertidumbre resulta discernible y tales situaciones configuran una serie de ocasiones para que se manifiesten las fases del síndrome general de adaptación hasta el agotamiento, que el sujeto llegue al impasse al que alude

Sami Ali, que la demanda a la función exceda las posibilidades de esta última en el sentido de Lacan, que se disparen ansiedades más confusionales o persecutorias que depresivas o el Síndrome de Ulises.

Para finalizar, y tomando los elementos hasta ahora barajados, quisiera proponer un modelo. En un primer extremo tendríamos las tres zonas de Robert Castel, que nos hablarían de la ubicación en la estructura social en origen de un sujeto que ha migrado o desea migrar; en segundo lugar tendríamos la captura del lugar de destino, es decir el imaginario y sus vicisitudes, un imaginario con tres vertientes: sostén del proceso (el contacto con la realidad permite que el sujeto lo vaya adaptando a las vicisitudes que le toca vivir); insuficiencia del mismo para afrontar la decepción (no hay posibilidad de diálogo entre lo imaginizado y la realidad por la distancia entre ambos); y una tercera vertiente, cuando el imaginario desborda al sujeto (estaríamos cerca de lo delirante). A continuación el modelo recogería el duelo con tres posibilidades: su elaboración, su prolongación excesiva, y por ello el acercamiento a lo depresivo, y la solución maníaca o negadora. Por lo que se refiere al estrés, tendría también varios indicadores, uno de corte temporal (durante cuánto tiempo se experimentan las situaciones productoras de estrés), otro ligado a la intensidad del estresor (no es lo mismo el riesgo de muerte camino de Canarias que el temor a ser devuelto en el aeropuerto de Barajas por cualquier cuestión administrativa), y otro ligado a la intensidad de la experiencia ansiógena. Y finalmente, otra vez la tríada Robert

Castel, pero esta vez nos hablarían de un determinado destino cuyo interrogante podría ser: ¿Dónde ha desembocado el proceso?

¿Para qué un modelo de este tipo? Particularmente es capaz de explicarme considerables aspectos de los usuarios que he podido tratar a lo largo de los años invertidos en la cuestión migratoria. Por tanto la utilidad primera sería disponer de un elemento que permita un acercamiento al tema, la segunda tomaría un carácter predictivo, es decir, tomando situaciones ideales: un sujeto en la zona de integración o afiliación en su país, con un imaginario no excesivamente distanciado de la realidad, que haya podido elaborar la pérdida de sus referentes y que si bien fue sometido a estresores, éstos, o no se prolongaron más de lo necesario (por

ejemplo los tres años del arraigo), o no se llegó a déficits lesionales, nos daría un sujeto en la zona de integración; por el contrario, un sujeto excesivamente joven, que parte sólo de su país de origen, sin referentes, con un imaginario desbordante por la propia proyección familiar sobre la migración, sin posibilidad de elaborar lo perdido, con una angustia permanente por no poder cumplimentar el objetivo migratorio (presencia del estresor), nos daría un sujeto cuyo destino es la zona de desafiliación. Finalmente permitiría (tal vez) la intervención (interdisciplinar) en varios aspectos de una serie de sujetos que han pasado un periodo importante de su vida en suspenso, aunque este último apartado abarca el tratamiento de los dispositivos de intervención y requeriría otro espacio.

Bibliografía

- ACHOTEGUI, J. “El síndrome del inmigrante con estrés crónico y múltiple: El Síndrome de Ulises”. En TALARN, *Globalización y Salud Mental*. Barcelona: Herder, 2007. ISBN 978-84-254-2529-5.
- AMIGO, I.; FERNÁNDEZ, C. y PÉREZ, M. *Manual de Psicología de la Salud*. Madrid: Ediciones Pirámide, 1998. ISBN 84-368-1273-5.
- AULAGNIER, P. *Los destinos del Placer. Alienación, amor, pasión*. Buenos Aires: Paidós, 1979. ISBN 950-12-4167-X
- BELINSKY, J. *Lo imaginario: un estudio*. Buenos Aires: Nueva Visión, 2007. ISBN 978-950-602-558-8.
- CASTEL, R. “La Inserción y los nuevos retos de las intervenciones sociales”. En ÁLVAREZ URÍA, F. (Ed.) *Marginación e Inserción*. Madrid: Endymon, 1992. ISBN 84-7731-119-6.
- CASTEL, R. *Las metamorfosis de la cuestión social. Una crónica del salariado*. Buenos Aires: Paidós Ibérica, S.A., 1997. ISBN 950-12-5457-7.
- CASTORIADIS, C. *Sujeto y verdad en el mundo histórico-social. (Seminarios 1986-1987). La Creación humana I*. Buenos Aires: Fondo de Cultura Económica, 2004. ISBN 950-557-607-2.
- FREUD, S. *Duelo y Melancolía (1917 <1915>)*. En *Obras completas (1914-1916)*. Buenos Aires: Amorrortu editores, 1979a. ISBN 950-518-575-8.
- FREUD, S. *La negación (1924)*. En *Obras completas (1923-1925)*. Buenos Aires: Amorrortu editores, 1979b. ISBN 950-518-575-8.
- FREUD, S. *La Escisión del yo en el proceso defensivo (1940 <1938>)*. En *Obras completas (1937-1939)*. Buenos Aires: Amorrortu editores, 1980a. ISBN 950-518-599-5.
- FREUD, S. *Esquema del psicoanálisis (1940 <1938>)*. En *Obras completas (1937-1939)*. Buenos Aires: Amorrortu editores, 1980b. ISBN 950-518-599-5.
- FREUD, S. “Inhibición, síntoma y angustia”. En *El yo y el ello*. Madrid: Alianza Editorial, 1973. ISBN 84-206-1475-0.
- GREEN, A. “Pasiones y destinos de las pasiones”. En *De locuras privadas*. Buenos Aires: Amorrortu editores, 1990. ISBN 950-518-511-1.
- GRINBERG, L. y R. *Migración y exilio. Estudio Psicoanalítico*. Madrid: Biblioteca Nueva, 1996. ISBN 84-7030-422-4.
- LACAN, J. *El estadio del espejo como formador de la función del yo (je) tal y como se nos revela en la experiencia psicoanalítica. Escritos I*. México: Siglo XXI Editores, 1984. ISBN 968-23-1269-8.
- LACAN, J. “La Angustia 1962-1963”. En *El seminario n° 10*. Buenos Aires: Paidós, 2006. ISBN 950-12-3978-0.
- NEUFELD, R. W. J. *Psicopatología y stress*. Barcelona: Ediciones Toray, S.A., 1984. ISBN 84-310-2850-5.
- SAMI-ALI, M. *El sueño y el Afecto. Una teoría de lo somático*. Buenos Aires: Amorrortu editores, 2000. ISBN: 950-518-082-9.
- TIZÓN, J. *Apuntes para una psicología basada en la relación*. Barcelona: Hogar del Libro, 1988. ISBN 84-7279-362-1.

LEGISLACIÓN

- España: Ley Orgánica 4/2000, de 11 de enero, sobre derechos y deberes de los extranjeros en España y su Integración Social (BOE n° 10, de 12 de enero), en su redacción dada por las Leyes Orgánicas 8/2000, de 22 de diciembre, (BOE n° 307, de 23 de diciembre), 11/2003, de 29 de septiembre (BOE n° 234, de 30 de septiembre) y 14/2003, de 20 de noviembre (BOE n° 279, de 21 de noviembre).

Treball Social i Immigració. Balanç des de la professió

Ponents a la taula rodona¹: Dolors Serra i Riba; Lucia Guerrero i Ruiz; Fina Tapias i Caus; Núria Escala i Castells; Fina Collell i Suriñach; Rosa Florensa i Palau

Moderador i redactor²: Josep Vilarmau i Vila

¹ Perfil professional dels ponents:

- Dolors Serra i Riba: Treballadora Social a Càritas Arxiprestal de Manresa, anteriorment havia treballat a l'Hospital de St. Joan de Déu, i com a assistent social al món de l'empresa privada, també a Manresa.
- Núria Escala Castells: Treballadora Social del Departament de Benestar Social de l'Ajuntament de Vic, i anteriorment al servei d'acollida d'estudiants estrangers a Lovaina (Bèlgica).
- Fina Tapias i Caus: Treballadora Social del Departament de Justícia, àrea de Justícia Juvenil de les comarques del Bages i el Berguedà. Experiència laboral anterior als Serveis Socials d'Atenció Primària de l'Ajuntament de Manresa.
- Rosa Florensa i Palau: Treballadora Social al Centre d'atenció Primària –CAP Manso de Barcelona a Pediatria, de l'Institut Català de la Salut. Anteriorment ha treballat en diversos serveis de salut a Catalunya i a l'estranger (EUA, Israel).
- Fina Collell i Suriñach: Treballadora Social del Departament d'Educació a l'EAP (Equip d'atenció psicopedagògica) d'Osona. Anteriorment havia treballat al Serveis Socials d'Atenció Primària de la Mancomunitat la Plana (Osona Sud).
- Lucia Guerrero i Ruiz: Treballadora Social de l'Àrea d'Urbanisme (servei d'intermediació en comunitats de veïns) de l'Ajuntament de l'Hospitalet de Llobregat. Anteriorment havia treballat als Serveis Socials d'Atenció Primària i com a directora del Programa municipal per a la interculturalitat del mateix municipi.

² Redactor i moderador:

- Josep Vilarmau i Vila: Treballador Social; coordinador del programa d'Immigració i Ciutadania de l'Ajuntament de Manresa. Anteriorment ha treballat a l'equip d'atenció primària del mateix municipi. jvilarmauv@ajmanresa.org.

El perquè de la taula rodona

Per tal d'abordar un element tan fonamental en les societats occidentals com és el fet migratori i les repercussions que té en el treball social, es va proposar triar un seguit de professionals que provinguessin de diferents àmbits i serveis i que des de la seva realitat quotidiana i els seus diferents punts de vista poguessin abordar, debatre, proposar i exposar què els suposa la immigració en la seva tasca professional.

Es van preparar sis qüestions amb l'objectiu de facilitar aquest diàleg de manera oberta i que promogués exposar el màxim de temes d'interès per a la professió. Aquestes qüestions van ser lliurades abans de la trobada en comú a cada membre de la taula rodona.

La sessió de debat va tenir lloc el dia 13 de juny a la seu del Col·legi, a Barcelona, i va tenir una durada de tres hores. La taula rodona va estar caracteritzada per la intensitat i interès per exposar opinions, experiències, interrogants i propostes que anaven sorgint a partir del treball portat a terme per les professionals convidades des dels seus respectius llocs de treball: justícia, salut, educació, habitatge, atenció primària municipal o ONG.

Esperem que el fruit d'aquest treball acompleixi els objectius que preteníem i ajudi a conèixer de primera mà què pensen i com afronten els reptes de la immigració els professionals del nostre país, els punts forts i febles, les mancances i experiències reeixides de treball, dins un context de globalització i de forta desigualtat, i on la immigració serveix de mirall en el qual revisar la nostra societat, la professió i el món del present i del futur que entre tots ajudem a construir.

1) Quins elements ressaltaríeu com a més importants en el procés migratori i en perspectiva de risc i exclusió?

D. Serra: El primer que voldria remarcar és que quan parlem del fet migratori hem de parlar de la persona que fa el procés migratori, i no tant de l'immigrant a nivell general. A partir d'aquí, l'element que ressaltaria en aquest procés migratori personal seria la situació particular de cadascú: el seu nivell d'instrucció; si ve sol o acompanyat; qui deixa al seu país, si —per exemple— és una mare que deixa fills, amb qui els deixa, etc.

En perspectiva de risc d'exclusió, i partint d'aquest punt de cadascú a nivell personal, també voldria remarcar la importància del desconeixement de la situació i de les principals característiques del país i societat on arriba.

A partir del que he pogut anar contrastant amb les persones ateses, te n'adones que moltes persones en fer el pas de venir no han tingut gaire informació prèvia d'on anaven (a tots els nivells: llengua, costums i característiques culturals, etc.), i en arribar queden desorientades. Com a col·lectiu concret amb un major risc d'exclusió hi posaria les mares amb fills sense suports, i els menors no acompanyats.

E. Tapias: Per l'especificitat de la feina de justícia juvenil en aquest apartat, crec que els menors sols i sense documentació serien un dels col·lectius amb major risc.

La solitud que pateixen, els traumes i vivències negatives que han arrossegat en el seu procés migratori, superior a les

capacitats que tenen de suportar-ho, com a menors que són, lligat al moment en què poden ser tutelats, així com quan passen ja als 18 anys, la majoria d'edat, quan moltes vegades la institució competent acaba les seves funcions de tutoria i passen a estar al carrer.

És a dir, van arribar, estaven al carrer, i ara hi tornen: la societat d'acollida els torna on els ha trobat, continuen sense papers, i amb la majoria d'edat se'ls tanquen moltes portes.

Dins el procés migratori, voldria destacar la importància de l'edat amb què arriben: l'edat marca molt. Si vénen a través d'un reagrupament familiar, veiem que no és el mateix qui arriba posem el cas als 3 o als 7 anys i pot portar a terme una escolarització normalitzada, que un noi que arriba a l'adolescència –que és quan ens arriben a Justícia–, i ens tro-

bem amb els xocs culturals, quan no senten ni d'aquí ni d'allà, rebutgen elements de la pròpia cultura i família i de la societat d'aquí, i es mantenen en un terreny de ningú: és quan veiem joves que arriben a Justícia amb aquesta ràbia. Per això dic que el procés migratori i l'edat marquen molt i podem trobar-hi uns riscos o uns altres. Seguint amb aquesta comparació de l'edat, un nen que arriba al país de molt petit i pot fer una escolarització completa, ens arribarà –en el cas que acabi venint al servei– en una situació molt diferent, amb uns altres valors, i això mateix si ens arriba com un jove integrat al món dels adults, del treball, etc.

R. Florensa: Des del meu treball al camp de la salut i des de la perspectiva de l'exclusió, el primer que cal dir és que la llei té previst que totes les persones

que viuen en territori espanyol, estiguin o no en situació regular, tinguin cobertura sanitària, per tant i des d'aquest punt de vista no hi hauria exclusió. Bé, hi ha algun petit forat, com aquelles persones que estan de pas, ja que hi ha el requisit d'estar empadronats, tot i que hi ha algunes excepcions a aquesta limitació (dones embarassades, menors, etc.).

En el cas dels irregulars es pot donar el cas de la desconexió o temor a acudir als centres de salut, i aleshores, és clar, hi ha una situació de risc.

Com a treballadors socials, ens preocupen de manera especial aquells que no s'atenen, no coneixen, els que estan tan arraconats que creuen no tenir drets, en definitiva: llibertat i informació, això és el que cal promoure al màxim.

Des de la perspectiva de risc, crec que el factor més gran és l'aïllament, ja que et priva més de la llibertat; si una persona està connectada a la xarxa social, a persones properes, amics, veïns, i immersa dins la vida cultural del país on viu, tindrà més llibertat que aquella que no ho estigui, desconegui l'idioma, els costums, cregui que li pesa el color de la pell, la manera de vestir, etc. No gosar i no sortir del racó és el que el priva de la llibertat.

L. Guerrero: Dins del que jo entenc com a procés migratori, voldria remarcar tres aspectes diferents com a més importants: l'element personal, el familiar i l'econòmic. Dins el procés mateix, des del moment que es comença a plantejar marxar fins que això es porta a terme hi hauria la pròpia persona o família que arriba, sigui home o dona, i el més personal, que té a veure amb una pèrdua: la famí-

lia que deixa enrere, trobar-se sol en un nou món, la soledat, estar sense família, la pèrdua d'estatus, etc.

Hi ha qui ja tenia feina o un nivell d'estudis abans de marxar, i que potser li permetia tenir feina, però al final s'opta per deixar-ho tot perquè no pot continuar vivint d'aquella manera, aquest aspecte seria la pèrdua d'un estatus pre-existent, que inclou elements econòmics. Perquè al nou món no podrà optar de forma ràpida al nivell que potser li correspondria (per estudis, formació, experiència). Dins la pèrdua també incloc el seu rol familiar: podia ser un pare, una mare, amb fills, als quals ha de deixar... i arriba i ha de començar de zero.

Per una altra banda, l'altra gran dificultat és com troba la societat d'acollida –seguint la terminologia de què tant es parla–, perquè una cosa és l'esforç que ha de fer l'immigrant, però l'altra part és la societat.

Si parlem de l'evolució de la immigració a Catalunya i Espanya des d'uns anys ençà, jo remarcaria algunes diferències a com la societat percebia i acollia els immigrants, posem el cas fa uns 20 anys, on hi havia més tolerància, i en canvi ara et trobes amb més recel, més prejudicis, fins arribar a la xenofòbia. Crec, doncs, que la situació és més difícil, tot i que es manté un avantatge: la il·lusió i l'esperança que la seva situació millori amb el temps, que és el que fa que continuïn vivint aquí.

Així doncs, remarcaria, per una banda, com a risc, la pèrdua d'estatus, passant a ser un immigrant, un ningú, i per l'altra, que la societat posa més entrebancs i restriccions que temps enrere (legisla-

ció, actituds, etc.), i que també fa que uns i altres remarquin més les seves diferències culturals, de costums, que no allò que ens uneix.

N. Escala: Sabem que l'exclusió social comporta la desigualtat en la redistribució de recursos, i que aquesta desigualtat suposa un desequilibri en molts aspectes. Les víctimes d'aquest desequilibri són persones vulnerables i les podem trobar en relació amb el gènere, l'edat, la procedència (dones, infants, joves i gent gran, immigrants).

Si ens situem en el procés migratori avui, remarcaria dos àmbits de vulnerabilitat importants: la salut i l'habitatge. La salut no pas perquè estiguin o no estiguin atesos, que això seria un altre debat, sinó per la incidència de certes malalties en un col·lectiu com l'immigrat, sovint mancat de suport i de xarxa, i més quan parlem de malaltia mental amb tot el que això implica. L'altre àmbit seria l'habitatge, situació que jo qualificaria de gravíssima en aquests moments, i que suposa un problema de primer ordre dins l'exclusió.

El ventall de situacions que es donen a l'inici del procés migratori és variat: pot venir un home sol, o bé home amb la família al país d'origen amb l'objectiu de reagrupament, i actualment es constata de manera especial la vinguda de dones soles. Alguns dels joves vénen enlluernats per l'aventura del canvi, a més de la necessitat d'aconseguir una vida millor, etc. Tots ells, quan arriben aquí es troben amb una situació que segur no és la que s'imaginaven, alguns perden estatus però es poden guanyar míni-

mament la vida perquè tenen la sort de trobar una feina; d'altres viuen i/o sobreviuen.

No hi ha una única situació que defineixi per ella mateixa i de manera general el procés migratori, ni l'estat en què es troba la persona nouvinguda tampoc. A Vic, per exemple, podem trobar immigrants que lloguen pisos a altres immigrants; que posen negocis; botigues; locutoris; barberies i perruqueries; cafeteries, restaurants... Segurament han fet un salt qualitatiu en el procés personal: ells i d'altres que han pogut pujar al tren del mercat laboral i que hi continuen malgrat la situació actual. Però d'altres estan a l'atur o bé no tenen permís de treball ni potser de residència.

La persona immigrada avui, més enllà de les seves característiques ètniques i culturals, es troba de ple amb la dificultat de la inserció laboral. La situació dels joves és greu: a molts els manca la formació de base per entrar al món laboral, d'altres quan la tenen són exclosos pel seu cognom, pel seu color, pels prejudicis existents a la nostra societat. Tot plegat fa molt de respecte. Fa molts anys que ho vèiem venir i ho fem saber. Tot i no tenir la vareta màgica, cal un treball seriós i coordinat amb les empreses, amb l'educació, les institucions, etc., que ja anirem aprofundint sens dubte en aquesta taula rodona.

Segons com s'abordi la integració dels infants i joves estem ajudant o no a crear una societat de benestar on tots trobin el seu lloc, si no anem cap a una revolta conseqüent contra la desigualtat d'oportunitats, i això en un futur no llunyà.

F. Collell: Comparteixo el que s'ha dit fins ara, és cert i lògic. Des del meu àmbit de treball veig les repercussions del xoc cultural als centres educatius en els joves que han fet una part del procés d'escolarització al seu país d'origen.

D'entrada cal dir, un xic similar al tema de la salut, que qualsevol noi/a té dret a l'escolarització, sigui d'on sigui. L'exclusió més clara la trobaria davant les escoles gueto. Aquest és un risc que ens preocupa molt. A la meua zona de treball s'ha fet un gran esforç per tal de combatre aquesta tendència, perquè cal lluitar contra els problemes que comporta, que són molts. Cal fer un gran treball des de les administracions, les famílies autòctones, les immigrades, les escoles concertades i les públiques i els ajuntaments. Sense una bona implicació de tot-hom és molt difícil combatre-ho.

L'alumnat immigrant acaba anant a unes escoles determinades ja que no té accés a unes altres, i es dona pas a la guetització del centre. Des de Vic s'ha intentat evitar que l'exclusió es doni des d'aquest punt de vista, de manera encertada o no, perquè continuen havent-hi diversos problemes per treballar.

Des que va començar a arribar població immigrant es va tenir molt clar que calia treballar aquest aspecte, va coincidir l'interès de la inspecció, que va fer una aposta seriosa pel tema, i va caldre un compromís amb les concertades, que han treballat la seva part de responsabilitat, tot i certs problemes com ara les quotes, els llibres i el material, acordar la quantitat d'alumnat, muntar les comissions d'escolarització, etc.

Crec, doncs, que el risc principal era i és

evitar aquesta concentració, que uns alumnes no vagin només a unes poques escoles perquè són les del barri, tot i que fer el pas d'ampliar els centres suposa haver de treballar aspectes com el transport, que s'accepti i s'entengui que potser cal anar a un centre allunyat, treballar amb la resta de pares i mares, ja que un problema important és el de les actituds d'algunes famílies autòctones que no volen portar els seus fills a certs centres si hi ha població immigrada, ja que l'escola ja està etiquetada.

I per la resta, crec que són alumnes com tots, i els mestres fan tot el possible i més encara, tot i que de casos excepcionals en trobaríem sempre, sempre trobaríem professionals més o menys implicats, centres d'un tipus o un altre.

2) De quina manera ha canviat i/o està canviant la immigració la vostra tasca professional?

D. Serra: La principal variació ha estat la tipologia de les persones ateses, no tant pel que fa al treball social, perquè el treball social, els seus objectius, principis i fonaments ètics continuen sent els mateixos. Realment la variabilitat de les persones que s'atenen és molt gran, i molts cops m'he trobat que no he sabut estar a l'alçada de les circumstàncies quant a poder entendre-les, conèixer el lloc d'on venien, etc., a banda de tenir els meus propis prejudicis, esquemes fets que no s'adiuen amb el que l'altre és realment. Aquests desconeixements, per exemple quant al lloc geogràfic de procedència, on ubicar-lo al plànol, t'obliguen a agafar un mapa i veure d'on ve. Perquè abans sabíem on ubicar els nostres usua-

ris, però ara la cosa ha canviat i ha calgut fer un aprenentatge.

A Càritas Manresa van començar a venir persones del Marroc –durant molts anys només venia immigració marroquina–, i un cop m’havia situat i em semblava que ja coneixia la situació, la cosa comença a canviar i ve gent d’arreu: de l’Àfrica subsahariana, dels països de l’est, de Sud-amèrica, etc., que, és clar, no té a veure entre si. I és necessari anar fent un aprenentatge de les seves característiques, costums, valors, referents i rols dins la família.

Per altra banda i a partir de la qüestió plantejada en aquest apartat voldria dir que aquests canvis m’han obligat a ser molt més didàctica a l’hora d’explicar-me. Els nous usuaris no coneixen el treball social, qui som, les nostres funcions, els recursos... Ells només saben que algú els ha dit que s’adrecin a Càritas, que els ajudaran, desconeixen totalment quina és la meva feina. Això t’obliga a ser més didàctica, a saber-te explicar millor, i també m’ha obligat a fer un treball d’observació, a estar més pendent de la comunicació no verbal: les mirades, gestos, com responen al que dic.

F. Tapias: Com a especificitat del camp de la justícia juvenil, els nois ens arriben per mesura judicial, on la sentència marca les funcions professionals i el que cal treballar. Aquest aspecte no ha variat, tot-hom és igual.

On sí que ha calgut fer variacions és en la manera d’abordar aspectes més culturals per tal de fer entendre les nostres normes judicials, com funciona la justícia aquí, per què es castiga més una cosa

que una altra, etc. Per exemple, nois magrebins et diuen que si allà fessin això potser els tallarien la mà, o la policia els apallissaria, i en canvi aquí com que anem amb el diàleg..., fins que no han vist a què condueixen els seus actes, fins que no han arribat a un jutge i a una sentència no entenen la cosa, i ha costat ubicar-se al canvi de sistema.

Un altre element on he vist canvis fa referència a la violència, per exemple en el cas dels llatinoamericans, nois que han pujat des de petits al seu país enmig de la violència, amb armes dins la vida quotidiana, coses que ens fan esgarrifar quan te les expliquen. Aquests grups t’han fet veure el funcionament de les bandes (els *ñetas*, els *latin kings* o altres), i per altra banda les conseqüències del moviment racista organitzat (*skins*).

Des de Justícia tenim un avantatge que és que ho veiem tot, què hi ha sota el delictes que ens arriba, més enllà dels símptomes o delictes, què es mou al carrer. Tot i que sempre anem tard, perquè quan això ens arriba és que ja han passat moltes coses, i fins que en un cas hi ha la sentència i es pot començar a treballar, ja fem tard.

Per tant, i per resumir, crec que tots aquests canvis ens han obligat a treballar més enllà de l’entrevista o la documentació, veure què s’amaga darrere del que ens arriba.

R. Florensa: Tal com s’ha dit abans, ja fa anys van començar a arribar immigrants marroquins, i des d’aleshores fins ara hi ha tot un seguit de coses que hem hagut de variar: cal anar més enllà del llenguatge, veiem una diferent concep-

ció de la salut i la malaltia, cal conèixer la relació entre ells, amb nosaltres, la gentilesa en el tracte.

Respecte a aquests canvis, voldria comentar un cas concret: fa temps em vaig trobar amb una família immigrada que tenia un nadó cec ingressat a l'hospital. Es va valorar molt important l'atenció i estimulació precoç, per tal d'evitar tot un seguit de complicacions que es podien desenvolupar si no es treballava d'aquesta manera. Els pares vivien lluny del centre on podien fer aquesta atenció i no estaven d'acord a començar el treball de tractament. Davant la necessitat de planificar l'alta del nadó vaig optar per anar a la població on vivien els pares i prendre contacte amb l'escola i les pedagogues d'educació especial, on vaig trobar-ne una que es decidí a fer el treball que es requeria, seguint les directrius dels experts, ja que la família no estava disposada a desplaçar-se lluny de casa.

Seguidament i prèvia cita, vaig anar al domicili per tal de parlar amb els pares i explicar l'alternativa, i amb el que va passar em vaig adonar de les limitacions del llenguatge no oral. La mare em va obrir, em va fer passar i em va dir que el pare estava descansant, i a partir d'aleshores ja no em deia res més. Va anar passant el temps i l'home no sortia; jo havia viscut en ambients de la mateixa cultura que la família, i coneixia la seva diferent concepció del temps i de la relació social; així doncs, vaig pensar que la paciència era important i vaig decidir esperar a veure si mentrestant sortia. Més tard l'home es va despertar, va sortir, vàrem seure, i a partir d'aleshores la dona es

va posar en acció, va anar a la cuina a portar un te, i un cop tots junts, asseguts i amb una tassa de te a la mà vàrem poder parlar de la qüestió del seu fill. Si jo hagués dit al principi que si no sortia me n'anava, no hauria pogut consensuar i encaminar una solució preparada a mida.

Aquest és un exemple que sempre he tingut present a l'hora de treballar en situacions de diversitat, crec que és important posar-se al lloc de l'altre, i no quedar-nos amb la idea que són ells els qui s'han d'integrar, perquè molts cops no saben com fer-ho! Cal que nosaltres també ens integrem, ens apropem a la seva realitat i cultura, que per això estem en una societat multicultural i multilingüe.

Un altre element important a remarcar dins els canvis que ha comportat la immigració és la saturació dels serveis i la feina. Abans en el mateix lloc de treball atenia un nombre determinat de persones, i ara són moltes més, i amb problemàtiques més greus afegides, amb aïllament. Això és molt important, perquè abans qui més qui menys tenia una xarxa de familiars, coneguts, el veïnat es coneixia, i ara moltes persones viuen soles, no estan connectades, els manca la família. Tot plegat agreuja els problemes i fa que a nivell professional tinguem més feina, que requereixi un major aprofundiment. Això produeix cansament, i de vegades no donem de nosaltres mateixos tot el que podríem donar.

L. Guerrero: Crec que la immigració ha suposat un gran canvi i en molts aspectes. A nivell professional penso que ha suposat un aprenentatge molt important

i ajudar-nos a descobrir una part important de la professió.

Quan vaig començar, ja fa molts anys, a la dècada dels 80, no se sentia parlar gairebé gens de la immigració de població estrangera. Com ha dit la D. Serra, anàvem atenent la gent i vàiem els canvis que estaven passant, com arribava gent d'altres països, especialment del Marroc, amb diferències respecte la població d'aquí, amb mentalitats, formes de fer, etc., i respecte les nostres intervencions i formes de pensar hi havia tot un seguit d'elements que et xocaven, en relació amb la comunicació, malentesos, etc.

Cap a la segona meitat dels 80 van començar a arribar dones; en aquesta primera època la immigració era bàsicament marroquina, de zones concretes, i t'obligava a treballar de manera diferent, sortint del despatx, anant als llocs on eren, a treballar més en grups, a nivell de comunitat, a ajudar a organitzar-se, a expressar les seves necessitats. I per a nosaltres es tractava d'una manera diferent de conèixer la gent... la veritat és que vaig fruir molt.

Veies de forma directa l'evolució de les situacions personals i familiars, com uns feien venir uns altres, com es podia, per exemple, començar a treballar amb els homes, per ser els primers que havien arribat, i que això et servia després per treballar amb les dones. Per a mi va ser un descobriment, una especificitat dins el treball social, on relacionàvem tots els àmbits (salut, educació, promoció). Per exemple, veies els professionals de l'àmbit de la salut, a un nou centre de salut, com treballava la gent al seu medi, al

carrer, en grup. Era una etapa de molta creació, la veritat és que jo l'enyoro, i sóc conscient que era una època concreta, i que sempre es diu allò que una època passada va ser millor, i no és això, però sí que crec que pensaves que la teva feina produïa canvis socials, treballaves les necessitats, amb uns horaris molt diferents a l'estructura on ens trobem ara, era un treball de comunitat, dins els barris.

Una vegada algú em va demanar com havia arribat jo a fer projectes d'aquest estil, que qui m'havia fet l'encàrrec: ningú, no hi havia hagut una demanda concreta. Era una manera molt vivencial de treballar, igual com ho podies trobar en altres camps i professions, un treball proper, en contacte amb la gent, buscant la seva independència. Per a mi va ser una experiència molt bona.

Amb pocs recursos fèiem un projecte creatiu, es muntava un grup, veies molts professionals treballant i amb experiència, i comparat amb avui, tot i els professionals que segueixen treballant, després del gran increment poblacional i de diversitat, em plantejo què és el que ha quedat com a idea de canvi: cert que han variat les circumstàncies, però què se n'ha fet de tot plegat? Hem pogut aprofitar el coneixement i aprenentatge d'una forma estructurada? Si fos així, vindrien a veure'ns antropòlegs, sociòlegs, gent de la Universitat, a veure com s'estava i s'està treballant, a demanar la nostra opinió. Realment s'ha donat un gran canvi a nivell d'estratègies i de política. En aquella època es valoraven serveis específics, pont, i sembla com si ara s'hi vagi en contra.

És una llàstima per a la nostra professió, que tot i poder treballar aquestes situacions, veure i conèixer de forma directa tantes coses, preveure els canvis, després no es passa a estructurar tot plegat i a aprofitar-ho, a consolidar-ho.

N. Escala: Si comparem què passava al final dels 80, la dècada dels 90, veiem que actualment els serveis estan desbordats. Només prenent una data demogràfica amb dades del padró del mes de març d'enguany, a Vic hi consta el 24% d'immigració. Hem d'afegir-hi, a més, aquells que no estan empadronats.

Crec que es dona una saturació a nivell professional, i no parlo només de l'atenció a la població immigrada, cal parlar de vellesa, dona, etc. És el mateix que passa en altres àmbits com educació o salut, on el nombre d'usuaris ha augmentat i el personal no ho ha fet en proporció. En el cas de Vic, és cert que s'han creat nous serveis que han ajudat a descongestionar la primària com l'equip de Gent Gran i altres. Però la realitat és que ha crescut molt la pressió, la gravetat dels casos, sumant-se al fet de la diversitat la dificultat de donar la resposta adequada davant la nova pobresa.

És a partir d'això que el que deia la Lucia m'ha fet sentir nostàlgia de les possibilitats que teníem abans per treballar des d'una altra òptica, de poder aprendre del dia a dia d'una altra manera. Crec que hi havia una predisposició diferent davant la realitat perquè aquesta també era diferent.

Penso que massa sovint tenim el sentiment d'impotència. Es fa evident la necessitat de reciclatge permanent per recordar què vol dir exactament la di-

versitat de cultures i tot el que això implica. D'una banda es pot notar aquesta manca, però de l'altra també cal parlar dels buits que genera la manca de comunicació, tant la verbal com la no verbal, i no parlo d'un problema que els traductors ja et solucionen. També hi ha la dificultat a l'hora d'abordar globalment les situacions, perquè si la comunicació no és mínimament fluida existeixen dificultats a l'hora d'analitzar i clarificar la demanda per fer un bon abordatge i adjudicar-hi el recurs pertinent, si s'escau. Això no sempre és possible i crea angoixa als professionals. Actualment per la meva feina no em passa tant a nivell directe, però ho sé i ho visc a través dels companys.

Realment estem desbordats davant de situacions molt greus: els drets són universals, i en canvi els recursos són limitats. Segons barems, nosaltres –referent als ajuts socials– estem ajudant a famílies/individus de pobresa alta i severa. Deixem fora, entre d'altres, les persones que es troben en situació de pobresa moderada (6.347euros/any). I ens trobem davant la universalització dels SS, segons la Nova Llei de SS.

Treballem enmig de moltes contradiccions. Els professionals estan insatisfets de la seva feina pel fet de no poder realitzar-la en les condicions adients. Dificultat de posar la distància necessària amb la realitat que s'està atenent, etc.

Per tant, si hagués de ressaltar un canvi fonamental, és el del desbordament, pels motius esmentats.

F. Collell: Intentaré donar un altre caire a la meva intervenció. M'he sentit bastant identificada amb el que ha dit la

Dolors; en el fons, la tasca del professional del treball social no ha canviat gaire degut a la immigració.

Jo vaig començar a atenció primària, on vaig ser durant 7 anys, i en aquell moment no hi havia immigració, o no era la part important. El gran canvi va donar-se quan vaig passar a educació. És aquí on es va donar el canvi més important per a la meva tasca professional, estar emmarcada dins d'un equip, on en aquests moments porto la direcció.

Quan vaig començar durant els 90, la figura de l'assistent social dins els equips de l'EAP no estava gens assegurada a nivell de la seva continuïtat, es creia que anirien eliminant-se a mesura que es jubilessin. Va ser amb el gran increment migratori que es va anar veient la necessitat de la seva continuïtat. I per exemple, en aquests moments, dins l'equip som dos professionals. Per tant aquest seria el canvi més important, i per la resta estaria d'acord amb el que s'ha dit.

3) Quines línies d'intervenció, preventives i proactives, haurien de plantejar-se des de la professió per tal de donar resposta a les necessitats i problemàtiques derivades de les migracions avui i per al futur?

D. Serra: Crec que la Lucía ha dit el que jo penso que cal prioritzar, tant a nivell de prevenció com d'actuació. Només hi afegiria l'apartat de les coordinacions, no només amb els Serveis Socials, ja que la immigració no afecta només els Serveis Socials, sinó que cal fer un plantejament transversal i en xarxa. La immigració no és un problema social, sinó una realitat que afecta tots els àmbits ciutadans.

Cal intentar, tot i les dificultats existents, que l'abordatge sigui una cosa mútua: de la població autòctona i la immigrada. De vegades fem les coses massa ràpid, sense reflexionar, i els deixem una mica de banda.

N. Escala: Això té un motiu de ser, una explicació: el desbordament.

F. Tapias: A nivell de línies preventives tot el que sigui l'acostament del servei on hi ha els problemes és bàsic. Em centro en el grup de població jove. Penso que cal un retorn a la tasca dels educadors de carrer: és allà on hi ha els joves, potser ells no et vindran al servei per si mateixos, i cal anar a trobar-los, i si hi sumem aquells que no tenen papers, la desconfiança és absoluta. El professional ha de plantejar-se i plantejar-los: sóc aquí, potser et puc ajudar, ofereixo un punt de referència.

Sempre defenso molt un servei que hi ha a Manresa, de dependència municipal, que treballa molt coordinat amb Justícia: Espai Jove, format per dues educadores socials i que fan un treball específic, amb horari ampli, de carrer, en un moment en què –sembla– els serveis especialitzats són tan criticats cal revaloritzar la feina que fan. Atenen una població desatesa i que quedaria descoberta en cas contrari, que va on hi ha els joves, on hi ha el focus, el conflicte, perquè el que cal és anar-hi: això és preventiu!

I per una altra banda, penso que és clau el servei d'acollida als municipis (parlaria, sobretot, dels casos regularitzats, on és més possible fer aquesta mena d'intervencions), pensant en el fet que ser-

veixin d'ajuda a les persones, i no pas en el control o l'adoctrinament.

Cal posar-se al lloc de l'altre, pensar què li cal, actuar de manera preventiva, abans que no ens arribin als Serveis Socials, perquè en el cas contrari sempre ens trobem en el mateix: ens arriba quan el problema ja hi és present o ha explotat alguna situació molt difícil.

R. Florensa: Seguint una mica amb la mateixa línia: penso que les polítiques d'acollida i integració tenen molt a fer, i és una tasca que va més enllà dels professionals del treball social. És molt important teixir vincles, que quan una persona immigrada arriba aquí tingui contactes, qui l'aculli, i parlo més enllà d'una acollida oficial, sinó als barris. Que puguin sentir que formen part d'algun lloc, que se'ls reconeix, que són algú, així poden evitar-se moltes derives negatives, penso per exemple en el cas de la salut.

Es dona una vulnerabilitat a molts nivells: dificultats per raó d'idioma, costums, manca d'amistats i família, etc. Caldria poder oferir una xarxa organitzada d'acollida, que cada barri ho tingués organitzat, que fes arribar i assimilar la informació a la gent, perquè la informació és fonamental. També per la nostra banda hi ha un gran desconeixement de la seva realitat, dels seus països. Conèixer ajuda a entendre millor la situació de l'altre; si tothom del carrer tingués la informació, penso que no hi hauria tants problemes de rebuig, cal lluitar contra la xenofòbia i l'estigma que prové tant de la gent del carrer com d'alguns professionals. Segons diversos estudis, els immigrants no tenen uns especials problemes de sa-

lut, però si es troben amb problemes específics, llavors és especialment greu si estan sols, desconnectats, al marge de tota la xarxa social civil i oficial de què gaudim nosaltres: es poden evitar molts i greus problemes socials, de salut, familiars si existeix aquesta relació amb vincles.

La societat ha fet un gran canvi; abans es coneixia el veïnat, qui vivia al carrer, a la casa; ara no, no hi ha coneixement entre veïns. És un tema que hauria de refer-se, tot i ser un treball molt complex i difícil.

A partir de la meva experiència vital als Estats Units, vaig poder valorar i molt la importància de l'acollida, del suport entre veïns, de la xarxa d'amistats.

Què es podria fer per fer prevenció? Crec que trencar l'aïllament és bàsic, és la pedra angular.

L. Guerrero: Crec que a nivell preventiu caldria recordar que molt del treball fet anys enrere i moltes de les coses que ja vàrem preveure estan succeint, i de poc ha servit fer diagnòstics, prevenció, etc. Al seu moment se'ns acusava de ser negatius, pessimistes, i ara sembla que el nostre encàrrec sigui evitar problemes, controlar, que no es donin conflictes entre població immigrada i autòctona.

Crec que com a col·lectiu hauríem de tenir una major exigència, i estar en llocs on es prenen les decisions i la planificació. Perquè treballar, es treballa, i no es tracta tant d'una manca de previsió sinó de com canalitzar i fer arribar als llocs de poder la informació i el coneixement de què disposem, perquè nosaltres tenim un coneixement molt important.

R. Florensa: Però ens cal sistematitzar-lo.

L. Guerrero: Jo no crec que no el sapiguem sistematitzar! Crec que el problema és que no estem als llocs adequats, des d'on es planifica. Potser no ens correspon a nosaltres fer certes funcions, però sí que se'ns hauria de tenir en compte, que se'ns pogués escoltar des d'aquests llocs.

Sembla com si només es pogués treballar certs temes quan a l'àmbit polític hi ha interès, no tant quan interessa a la gent. Hi ha temes sobre els quals fa temps que existeixen diagnòstics clars de situació i de cap a on anem, per exemple, no es pot afirmar, com s'està fent, que l'arribada de la població immigrada ha estat inesperada i que per culpa d'això hi ha un desbordament a sanitat o en algun altre àmbit. A nivell demogràfic, d'estudis, etc., ja fa temps que s'anava alertant del canvi, no ha estat d'un dia per a un altre. Són ambigüitats com aquestes que de vegades et fan plantejar per a què serveix la feina!

N. Escala: Crec que l'existència de la xarxa formal i no formal és molt important a l'hora de parlar de treball preventiu. El treball transversal real dins del municipi és bàsic i no sempre és evident.

Crec que cal potenciar també els espais de trobada entre la població autòctona i la immigrada més enllà de les festes ètniques i gastronòmiques.

Estic d'acord amb el que deia la Lucia, però també penso que la nostra feina es nota a faltar quan no es fa, i és cert, no és una feina vendible.

A nivell professional i tal com va el rit-

me de la feina, no és fàcil tenir temps i espai per reflexionar. Ens cal una major confiança en el que fem, adonar-nos del treball que desenvolupem malgrat les dificultats. En relació amb l'atenció al nouvingut, ens és imprescindible tenir les eines i el temps per contrastar la situació del cas que presenta l'usuari, de valorar els conceptes que hi ha darrere del llenguatge, sospesar els ritmes de cadascú segons procedència, perquè sinó el perill és assimilar-los, que seria el camí –equivocat– més curt i ràpid que mai hauríem d'agafar. Es tracta de treballar la integració d'uns amb els altres.

F. Collell: Coincideixo amb la Núria respecte el treball en xarxa, però també ressaltaria que és important aquest treball tant a nivell formal com no formal.

És molt important que els serveis estiguin en xarxa, tal com deia la Lucia, no podem estar duplicant serveis. És important que els professionals ens entenguem entre nosaltres i sapiguem destriar què correspon a cadascú.

Ens oblidem del treball veritable perquè ens estem discutint entre els professionals. Per exemple, ara al voltant de la inclusió. A educació s'està debatent sobre què és la inclusió dins el marc escolar, però no podem oblidar que a banda del que pensem i opinem s'ha de treballar, per l'alumne, per l'escola, la família. Cal posar sobre la taula el que tenim i buscar la solució amb més consens, o ens perdem.

És cert que no estem als llocs adequats, et trobes que qui planifica està lluny del territori, als despatxos, i nosaltres, que estem a la base, tot i tenir-nos en compte, és de forma parcial. Un exemple d'ai-

xò podria ser la discussió al voltant de l'EBE (espai de benvinguda educativa), del qual Vic és prova pilot, on crec que caldria analitzar molt millor recursos que ja existien i evitar el que dèiem: no duplicar. Qui planifica hauria d'estar molt en contacte amb la base i saber escoltar.

4) Com afronteu a nivell personal i professional les limitacions de resposta de la intervenció professional davant situacions diverses: per exemple, el marc legal, la cronicitat, manca de recursos, etc.?

D. Serra: Personalment penso que si tot el que m'arriba en aquests moments ho hagués fet quan vaig començar, no ho hauria pogut resistir.

Es donen unes situacions extremes i dures, on si t'intentes posar a la pell de l'altre cada dia, malament... I després hi ha el perill de caure en l'assistencialisme, ja que seria molt fàcil fer-ho davant tot el que et trobes.

És la solució més a mà: s'opta per X ajuda encara que no es vegi clar. T'obliga a ser molt objectiu, i evitar deixar-te portar per les angoixes, tot i que tots ho hem fet en més d'una ocasió!

Des de la institució no s'hi oposarien pas, al contrari, acceptarien una via més assistencial, però aquí és on cal fer una aposta professional, pensar què és el millor... Tot plegat és un dels problemes que em plantejo.

Perquè, altres elements, com el marc legal –tot i la seva importància– des de la meva institució no es tenen en compte. Realment, per poder abordar certes situacions és molt important la imaginació, els contactes personals, que també

et fan plantejar dubtes, per si és ètic o no fer-ne servir, i la coordinació.

F. Tapias: A nivell judicial, els sentiments de fracàs que pot tenir un tècnic de medi obert quant t'arriba un noi amb una determinada mesura de llibertat vigilada seria que degut a la seva situació sense sortida (sense papers, irregular, sense treball) en fes alguna de grossa conscientment per passar a un centre de Justícia. És un fracàs ambivalent, ja que per una banda ha fet un acte delictiu i ha perjudicat algun ciutadà, però per l'altra opta a un recurs a través del qual podrà tenir opció a regularització legal un cop en surti, tindrà totes les necessitats cobertes, etc. Cal explicar (parlem de nois de 16 a 18 anys) que els centres de Justícia tenen uns avantatges sobre els de tutela, amb diversos tècnics, i que quan surten ho fan amb la situació legal resolta gràcies a l'esforç i treball dels professionals que vetllen pel noi.

Per als que no entren en aquest recurs, i passats els 18 anys, el tècnic de medi obert és l'únic referent, ja no depenen de la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (DGAIA), són al carrer. Justícia ha fet un pis assistit, transitori –que substitueix en part funcions de la DGAIA–, pensat per a nois a partir de 18 anys, que possibilita oferir-los algun recurs. I és clar, a nivell professional cal recordar que la mesura judicial marca un temps d'intervenció, i després d'aquesta es dona d'alta.

R. Florensa: A l'hora d'avaluar quines són les circumstàncies on majors dificultats i limitacions trobo, a banda de la pobresa o altres situacions ja exposades, jo

remarcaria la situació de les dones soles amb fills petits, sense suports. Crec que hi ha pocs recursos per abordar aquestes situacions.

Un cas vinculat a dones estrangeres seria el servei domèstic, on treballen dia i nit, sense festes, amb molta explotació, i s'arriben a donar fins i tot situacions d'abusos sexuals.

Crec que com a professionals hauríem de fer més denúncia, tot sumant esforços: quan coincidim amb una tipologia similar de situació, caldria valorar-ho, buscar solucions, fer força per tal que es creïn recursos adequats, afavorir la creació de polítiques inclusives de prevenció de la marginació. També crec que la *Revista de Treball Social* té un paper a fer.

I a nivell més personal, crec que per afrontar les limitacions professionals també és important la vida privada, i poder fer activitats que t'enriqueixin.

L. Guerrero: La manca de recursos crea una gran insatisfacció, hi ha uns recursos (ajuts o prestacions), però la gran aposta pendent era haver optat per donar un altre tipus de resposta més de caire social i comunitari adreçats al comú de la gent, no només immigració. També estic d'acord amb el que deia la Núria, però no és només la part vocacional de la professió, sinó la de compromís, on no es treballa només per tal de ser un bon professional. La necessitat i aquest compromís és el que et fa buscar solucions alternatives, tot i les limitacions del sistema, dels mandats polítics, de la manca de recursos i de contradiccions com l'haver d'aprofitar recursos, potser no els millors, simple-

ment pel fet que arriben ara i potser després ja no els tens.

També se'm planteja la limitació de les lleis, per exemple la de Serveis Socials, com es podrà portar a terme i es concretarà si falta infraestructura, equipaments, etc., més enllà de l'atenció primària.

Una altra limitació que veig és la manca d'unitat que tenim com a col·lectiu, la manca de posicionaments comuns davant certs temes (per exemple la legislació d'estrangeria), que, vulguis o no, tard o d'hora ens acaben afectant a la feina. Hauríem de fer un pas endavant i no quedar-nos amb la frustració. Callem massa.

N. Escala: Tot i les dificultats per empadronar-se (per diferents motius) que tenen els nouvinguts residents a Vic, podem dir que sovint es troben amb propietaris que no volen signar que viuen en el pis o habitació llogada... Val a dir que la majoria d'immigrants estan empadronats. Des de Serveis Socials s'atén tothom per igual, al marge de si té papers o no, estigui empadronat o no, sempre que resideixi a Vic.

Els casos crònics es viuen amb impotència. Ens cal reconèixer les limitacions, i no donar ni donar-se més expectatives. N'hi ha que amb una major dotació de recursos tampoc es resoldrien.

Situacions com les de les famílies monoparentals que estan mancades de suport extern i amb mitjans econòmics precaris presenten dificultats de conciliar la vida laboral i familiar: han de deixar els fills sols a casa ja sigui de bon matí o ben entrada la nit. Aquestes si-

tuacions, juntament amb d'altres que hem anat parlant, no són exclusives de població immigrada. Cal posar en marxa recursos pal·liatius que ajudin realment les famílies.

F. Collell: Hi ha certs temes en els quals de vegades el marc legal limitava la igualtat d'accés a certs recursos, com ara sobre logopèdia, però finalment es va resoldre. Crec que és molt important treballar amb sentit comú, imaginació, implicació del servei, i quan tot això és insuficient, saber desconnectar i donar d'alta els casos. Cal tenir en compte que en certs casos l'afectat no és conscient de la situació, i si no hi ha consciència no es pot treballar la solució de certs temes. Des d'un servei com aquest en el qual estic treballant, hi ha l'avantatge que l'alumnat es dona d'alta quan marxa del centre.

Cal reconèixer l'esforç fet per incrementar el nivell de recursos disponibles, certament no tots els necessaris, ni es pot donar la resposta òptima.

5) Creieu que els professionals tenen una bona formació per tal d'afrontar el treball amb població immigrant? Caldria fer alguna formació específica?

D. Serra: Crec que sí que cal. Per una banda hi ha l'abordatge i coneixement de tots els aspectes culturals, on potser no és possible tenir un coneixement de tota la variabilitat, però sí de les característiques generals, i això és molt important per entendre i treballar els valors, la família, elements educatius, etc. Una altra qüestió, trobo a faltar grups de professionals que treballin i inter-

canviïn la seva tasca professional, i això per grups específics. Recordo que quan treballava al camp de la salut hi havia grups de treballadors socials i m'havien ajudat moltíssim, com a suport i arribant a fer propostes com a col·lectiu. Crec que tot i la manca de temps, o d'altres limitacions, caldria plantejar-ho.

E. Tapias: Crec que el treball més important hauria de ser en l'àmbit de les estratègies, i això és diferent al coneixement de les característiques culturals, familiars, etc. Per exemple en el cas de treballar amb famílies, cada família és un món, i a això cal sumar-hi el factor cultural. Crec que moltes vegades ens perdem, perquè en la relació de tu a tu es pot anar portant, ho portem millor, tenim més habilitats, però quan hem de fer el pas a altres àmbits com el familiar la cosa canvia molt, amb les interrelacions entre els seus membres la cosa es fa molt complicada.

R. Florensa: Crec que cal formar-nos en mètodes d'intervenció de crisi; en el camp migratori veuríem situacions d'aquesta índole davant les pèrdues pel procés migratori. Seria molt important fer aquests abordatges com més aviat millor, per tal d'evitar un deteriorament i unes intervencions massa llargues en el temps i poc efectives.

També cal tenir la formació sobre aspectes culturals i de la realitat del seu país d'origen (economia, societat, moviments migratoris, etc.).

L. Guerrero: D'entrada penso que sempre ens falta formació pel mateix tipus de treball que fem: les situacions i la realitat varien constantment. Per exemple,

quan vaig començar les ONG estaven molt poc presents, i això ha canviat molt avui en dia.

Des que estudiava la carrera i fins ara, s'han donat moltes variacions, hi ha molts elements vinculats a ciències socials, a la sociologia, antropologia, política, el dret, la necessitat de conèixer molta normativa (per exemple d'estrangeria). En el nostre treball abordem molts temes globals.

En el tema migratori crec que s'hauria de crear una especialitat, igual que quan vas a treballar al camp de la salut mental i et demanen experiència o formació, i en canvi crec que en el camp migratori es banalitza molt.

N. Escala: Realment és necessari disposar de professionals formats en la diversitat. I conjuntament amb això poder fer reciclatge de forma permanent. No hem d'oblidar que estem immersos en el desbordament, i això provoca estrès, per tant ens caldria treballar també la gestió de l'estrès.

Ja es troben experiències i eines de formació en aquesta matèria, però el dia a dia se'ns menja. Cal saber com tractar la persona, entendre i conèixer els seus costums, el seu tarannà, tot evitant projectar-nos, poder arribar al punt d'equilibri, donant la resposta adient, d'acord o no amb la demanda expressada, però sí d'acord amb la necessitat. De vegades no saps com fer-ho malgrat saber cap on hem d'anar.

Els companys amb els quals treballo, tots, estimem la nostra feina, i val a dir que en la nostra professió, com en d'altres, l'aspecte professional hi és ben present.

F. Collell: És clar que cal una bona formació, però és un requisit per ser professional, igual que passa amb un mestre, un metge, un administratiu que atén el públic.

Una formació molt específica per atendre la immigració? No ho sé. Per sobre de tot cal el respecte a la persona, i això és un requisit per a totes les professions. Jo també puc ser usuària d'un servei de Justícia i demanaré que se'm respecti, això és cabdal.

Per tant, i tornant a la qüestió plantejada, jo diria que sí, però és tan important la formació com que l'altra persona sàpiga escoltar i posar-se al meu lloc, al meu problema. Crec que el més important és el respecte, l'entendre i el posar-se al lloc de l'altre.

Respecte a la formació específica, és lògic que cadascú dins la seva especificitat laboral en tingui. Per exemple, jo mateixa, després de 18 anys ara conec moltes coses d'educació que abans ignorava.

N. Escala: Jo crec que realment ens cal conèixer moltes coses concretes per abordar certes situacions de la immigració (característiques d'un grup ètnic, paper de la dona, etc.), potser cal que d'alguna manera s'abordin dins la carrera, però també podria plantejar-se fer alguna mena d'especialització, on a banda de certs camps com salut o justícia podria haver-hi el de la immigració.

F. Tapias: Ens caldria més conèixer sobre estratègies, a banda dels factors culturals, per tipologia de casos pots saber quina és l'estratègia més efectiva.

F. Collell: Però no seria específic per a immigració!

F. Tapias: Específic per a grups concrets crec que sí. Com a exemple concret, vull comentar una formació que vaig fer amb el doctor Achotegui, psiquiatra del Servicio de Atención Psicopatológica y Psicosocial a Inmigrantes y Refugiados (SAPPPIR), que porta a terme un treball molt important d'adaptació a la realitat de la immigració davant trastorns i problemes de salut mental. El doctor Achotegui ens deia que amb la concepció de visita que tenim aquí ens quedaríem sense entendre res de res, i amb una visió totalment esbiaixada.

Quan van entendre el concepte de temps de l'usuari, i que a partir de tres quarts d'hora la gent començava a dir-te la veritat, el que li passava, es va decidir que la primera visita no podia ser més curta de 2 hores. Molt bé, és clar, perquè ells ho poden fer! És a dir, si calen 2 hores, doncs es fa! Segons com es miri, és un luxe, però està molt bé que hagin pogut detectar la necessitat i que ho hagin dut a terme, i que la persona pugui ser atesa com ho necessita: això és una estratègia.

F. Collell: No és un tema de formació. Si ets un bon professional, les estratègies les vas trobant.

6) Com viu les reaccions ciutadanes davant la immigració? Com creieu que cal actuar a nivell professional?

D. Serra: En el tema de les reaccions, crec que és bo reconèixer que a nosaltres mateixos ens surten elements de xenofòbia. Referent a les reaccions que veig a nivell social de vegades em fan molta ràbia i altres por, por que no siguem capaços de prevenir situacions que crec que arribaran.

Quant al que dic o no en contra, depèn, de vegades dono la meua opinió i d'altres callo. Intento prendre posició en el terreny de la igualtat de drets. Per exemple, en situacions en què et trobes a una botiga, amb coneguts, intento accentuar aquest tema de la igualtat, de vegades te'n surts, se'n pot parlar, una altra cosa és que t'entenguin o canviïn la seva posició. I a nivell professional també sóc del parer que hauríem d'actuar més com a col·lectiu.

Degut a la nostra feina, estem a primera línia de la societat, veiem el que està passant, hauríem d'unir esforços i crec que no anem a la una. Es donen petites baralles internes, ens manca unitat, i si ho comparem amb altres col·lectius professionals encara es fa més evident. Cadascú treballa en la seva petita parcel·la. Caldria que com a col·lectiu poséssim sobre la taula la realitat que veiem, i que allò a què no podem trobar sortida a nivell individual es canalitzés com a grup, així tindríem més força. No sabem explicitar el coneixement que tenim de la realitat.

L. Guerrero: Els professionals es troben com mancats de formes d'actuar i podem caure en un cert conformisme. A nivell d'administració tot ve molt dirigit, s'apliquen els mateixos projectes a realitats diverses. Quan vaig començar això no era així, apreníem uns dels altres, teníem iniciatives, en canvi ara sembla que tothom parli i treballi el mateix, sembla que s'accentua el tema del control sobre altres coses.

I és cert que hi ha poc corporativisme com a professionals, i no expliquem ni la nostra feina ni la realitat. En canvi,

sembla que si la feina la fa una ONG aleshores va bé que expliqui el que fa, en canvi nosaltres ens trobem limitats a nivell laboral i potser l'única manera de saltar-nos certes limitacions podria ser el col·lectiu.

D. Serra: De vegades ens dediquem massa a la victimització i no som capaços de posar en positiu el que estem fent, allò que aportem de bo a la societat. No en som capaços. Tampoc tinc clar qui ho hauria de liderar.

L. Guerrero: Té molt a veure amb el concepte que tenim de la professió. Veus molta gent jove que està al despatx i el seu únic àmbit de treball és el servei, i això limita les actuacions i les iniciatives, es queden en l'atenció individual, no es treballa el comunitari, i quan es veu la necessitat de treballar aquesta vessant, aleshores contracten altres persones, potser externes (per exemple mediadors, agents cívics, etc.).

I parlant del tema de les reaccions ciutadanes, em molesta molt el discurs cada vegada més xenòfob. Fa uns anys eren comentaris a mitges, però ara t'ho tiren a la cara ja que en atendre població immigrada ens acusen d'afavorir que vinguin a viure a la ciutat o al barri! Com si tinguéssim interessos a aquest nivell! I aquest tipus de discurs es va estenent a tots els nivells.

Fins l'any 2000 es parlava poc d'immigració, hi havia interculturalitat o altres coses, però ara torna a estar sobre la taula, i fins i tot tenim un ministeri. I cal recordar que abans que se'n parlés nosaltres ja hi estàvem treballant. Crec que es vol accentuar massa l'apartat de control, i és un tema –la immigració– que

sempre hi serà, i cal fer una aposta decidida pel coneixement mutu, canviar les actituds rígides, les posicions extremes.

F. Tapias: Una cosa que m'ha sorprès és que població gitana que atenc hagi assumit el discurs contrari a la immigració que pots trobar a nivell de la resta de la societat. Els acusen de quedar-se els ajuts i els recursos, etc. És clar que ens movem dins la franja de la població més vulnerable.

L. Guerrero: Tampoc no ajuden gaire les notícies que es difonen, per exemple ara amb la crisi, que els immigrants marxaran quan estiguin a l'atur capitalitzant la prestació. No ajuda a la bona informació.

F. Tapias: A nivell de reaccions el que més ràbia em fa és la utilització que se'n fa: una cosa és una persona del carrer que et pugui donar la seva opinió contra la immigració, però veus, per exemple, grups de joves *skins*, que ho han tingut tot a nivell econòmic, i també tenen actituds racistes. I com es va estenent a tota Europa aquesta visió xenòfoba i racista, i crec que no s'està treballant de forma correcta per prevenir-ho.

Quan la gent diu certes coses a nivell d'immigració, com ara el tema de la delinqüència, em veig capaç de fer un contraargument, perquè la delinqüència ha pujat a tota la societat, de tot tipus, no només amb la immigració, però el que he dit abans sí que em fa por.

L. Guerrero: En referència a això, puc recordar com fa uns anys es va fer una oferta de promoció pública a la ciutat on treballa, i es demanaven uns requisits iguals per a tothom, i hi va haver

molta demanda. Els grups que informàvem ens vam trobar algunes persones que quan venien i veien gent amb trets estrangers et deien que no servirien de res les reunions i les valoracions si al final els donarien a ells tots els pisos. Ben segur que la manca de pisos i la sobredemanda porta a aquestes actituds.

F. Tapias: Igual passa amb temes com la manca d'escoles bressol, on s'entra en una lluita pels recursos escassos. Si n'hi hagués prou potser la cosa canviaria, s'hauria de considerar poder canviar certs criteris de valoració.

R. Florensa: Crec que és molt important fer pedagogia i ajudar a reflexionar sobre la idea de quin tipus de societat volem, i que hem de promoure un nivell de vida digne per a tothom, tant per als que hi viuen de sempre com per a la gent que ha arribat fa menys temps. També és bo remarcar aspectes positius de la immigració i de les necessitats mútues que tenim els uns dels altres.

N. Escala: Quan escolto com a ciutadana certes reaccions i comentaris que es fan ho visc realment malament. Certament, jo també tinc contradiccions internes, hi ha el perill de vegades de ratllar la filia i passar a ratllar la fòbia, no sempre és fàcil mantenir-se en la posició adequada.

Sí que em creen violència interna, certs comentaris, tot i saber que mil evidències no fan canviar ni obrir els ulls ni les orelles, si aquestes no volen veure ni escoltar. Tot el que és diferent és viscut com a contrari i enemic, una amenaça per a la pròpia identitat, i això fa molt de mal. Fer una 'classe magistral' és per-

dre el temps, s'ha de partir d'exemples propers i molt concrets. A tall d'exemple, pot passar que mentre estàs comprant i t'estan fent un comentari negatiu, un altre comprador –indi, en aquest cas– s'estigui adreçant en català al venedor, i aquest paradoxalment li respon en castellà una i altra vegada. Total, en la mesura que creguis que l'altre et pot entendre, pots contrastar el comentari amb calma. No sempre és fàcil. En la relació del tu a tu, intentes compensar, relativitzar allò que se't diu com a veritat absoluta.

Quan a voltes truquen al servei, de forma anònima sobre aquest tema, els expliques que s'atén a tothom per igual, que els requisits per accedir a qualsevol ajut són els mateixos sigui qui sigui i vingui d'on vingui. Treballem per ajudar, no per perjudicar a uns o altres. Això ho expliques, una altra cosa és que et creguin.

L. Guerrero: Sempre ens hem d'estar justificant! Per bé o per malament.

F. Collell: Realment cert tipus de reaccions ciutadanes em saben molt de greu. És veritat que com que certa gent coneix que treballes a l'Administració sembla com si et busquen la provocació, i tu et sents en situació de buscar justificacions. Per altra banda, i tal com ha dit la Núria, també et trobes davant conflictes personals: per exemple, et trobes moltes famílies que a l'hora d'escolaritzar els seus fills no tenen plaça a l'escola que ells volen, a causa del repartiment d'alumnes immigrants al centre. Pot tractar-se de gent de tota la vida de Vic o Manlleu, que potser els seus pares ja anaven a aquella escola i ara no poden portar-hi els fills a causa dels nous nings.

Cal recordar que els alumnes NEES (amb necessitats educatives especials) són 8 places per aula de 25. Quan els pares veuen que els seus fills no hi caben, et diuen que és per culpa dels nouvinguts i es planteja la situació de si el dret que tenen és a plaça escolar en general o a la que ells escullen. Se'ls explica que es pot escollir sempre que hi hagi plaça, i si no es pot, el departament busca la millor alternativa, i que a això cal sumar-hi que s'intenta no crear escoles gueto, que per això hi ha reserva d'unes places, etc., però si no queden satisfets amb l'explicació se't planteja el problema... i el tema no queda resolt. Sense voler estem enfrontant la població autòctona i la immigrada.

N. Escala: També cal dir que et pots trobar una família immigrada amb tres fills, i un a cada escola!

F. Collell: Serien situacions extremes, normalment es procura no separar germans.

També hi ha escoles i escoles, la concertada també és diferent entre ella. Ajuda molt una bona implicació d'inspecció, tot i així és difícil.

N. Escala: Les dades que tenim a Vic del mes de març d'enguany diuen que a les escoles hi ha un 23% d'alumnat estranger, repartit el 49% a la pública i el 51% a la concertada. Realment molt equilibrat.

I amb la darrera intervenció donem per closa la taula rodona, agraint la participació de totes les ponents i quedant amb el convenciment que encara queden moltes coses per dir i molts temes per tractar i aprofundir, però el debat, la reflexió i la feina continuen, ben segur, en el dia a dia.

Interès professional

Les persones “quasi grans”:
inclusió i exclusió social

Discapacidad y trabajo social:
una mirada sobre los enfoques
y los derechos humanos

De la bioètica clínica a la
bioètica social

El Treball Social: influències de
la “reconceptualització”

Rosa Romeu rep la Medalla al
treball President Macià

Escola de Formació Social
Sabadell-Terrassa. 50 anys
després

Les persones “quasi grans”: inclusió i exclusió social

Maria Camino Gastón Sola¹ i Dolors Jordán i Vendrell²

“Hi ha persones convençudes que no poden viure una vida millor perquè han tingut un passat massa difícil” (Anònim)

“La vida s’ha de prendre de minut en minut perquè mai no saps si arribarà el demà” (M. DOLORS ORRIOLS, escriptora)

Resum

Una de les tasques importants que desenvolupen els/les treballadors socials és l’obtenció d’informació per poder valorar situacions de necessitat i facilitar els recursos adients per promoure la millora de la convivència i la inclusió social. Aquest article és una eina d’informació professional i d’utilitat pràctica en el desenvolupament de les tasques d’atenció directa a les persones “quasi grans” i alhora una denúncia d’una llacuna important en la disponibilitat de recursos que impedeix sovint una intervenció adequada i positiva.

Paraules clau: Persones “quasi grans”, indicadors de risc, albergs, centre d’acollida, habitatges tutelats i/o amb serveis.

Abstract

One of the most important tasks realized by social workers is the obtaining of information in order to value situations of need and to facilitate the adequate resources to promote the improvement of living cohabitation and social inclusion. This article is a professional information tool to be applied in our daily practice when caring for the “almost elderly”. It is also a reporting of a resources gap which prevents a suitable and positive intervention and outcome in many cases.

Key words: “Almost elderly” people, risk indicators, shelters, assessment centres, sheltered housing.

¹ Diplomada en Treball Social. Departament d’Acció Social i Ciutadania, Servei Territorial de Girona. cgaston@gencat.cat

² Diplomada en Treball Social. Consorci Centre d’Acolliment i Serveis Socials “La Sopa”, Ajuntament de Girona. djordan@ajgirona.org

Introducció

La nostra experiència professional en atenció directa a persones sense sostre en un centre d'acolliment i serveis socials a la ciutat de Girona i de gestió administrativa i assignació de recursos a la Delegació Territorial d'Acció Social i Ciutadania, també a Girona, ens ha permès investigar la situació de les persones de 55 a 64 anys en situació d'exclusió greu.

Inclusió i exclusió han esdevingut paraules de moda. Arran dels acords europeus de Lisboa, que obliguen tots els països europeus a la lluita contra l'exclusió, s'han elaborat i publicat plans d'inclusió a nivell de tota Espanya i també a nivell de Catalunya, però l'experiència diària dels professionals que treballem en aquest camp és que aquests plans es queden més al nivell de principis i de teoria que d'una pràctica real, atès que qualsevol pla que no es recolzi en legislació i no compti amb el finançament corresponent d'acord amb les necessitats reals dels ciutadans es queda a l'alçada dels bons propòsits i de les bones paraules.

Complir 65 anys marca el límit entre edat laboral i edat de jubilació i condiciona o determina sovint els recursos a emprar i aplicar, amb independència de la situació i necessitat real de la persona. Com a professionals dels serveis socials que treballem amb persones grans estem compromesos a garantir, el més possible, el dret a decidir dels usuaris de serveis, però la majoria de les vegades les persones sense sostre entre 55 i 64 anys s'han d'adaptar a uns recursos socials insuficients i poc adients, pel que fa a les seves necessitats reals, en comptes que els recursos estiguin

adaptats a les necessitats que cal resoldre. És allò que un treballador social de Girona, amic nostre, va batejar com *treballar a menü, en comptes de a la carta*.

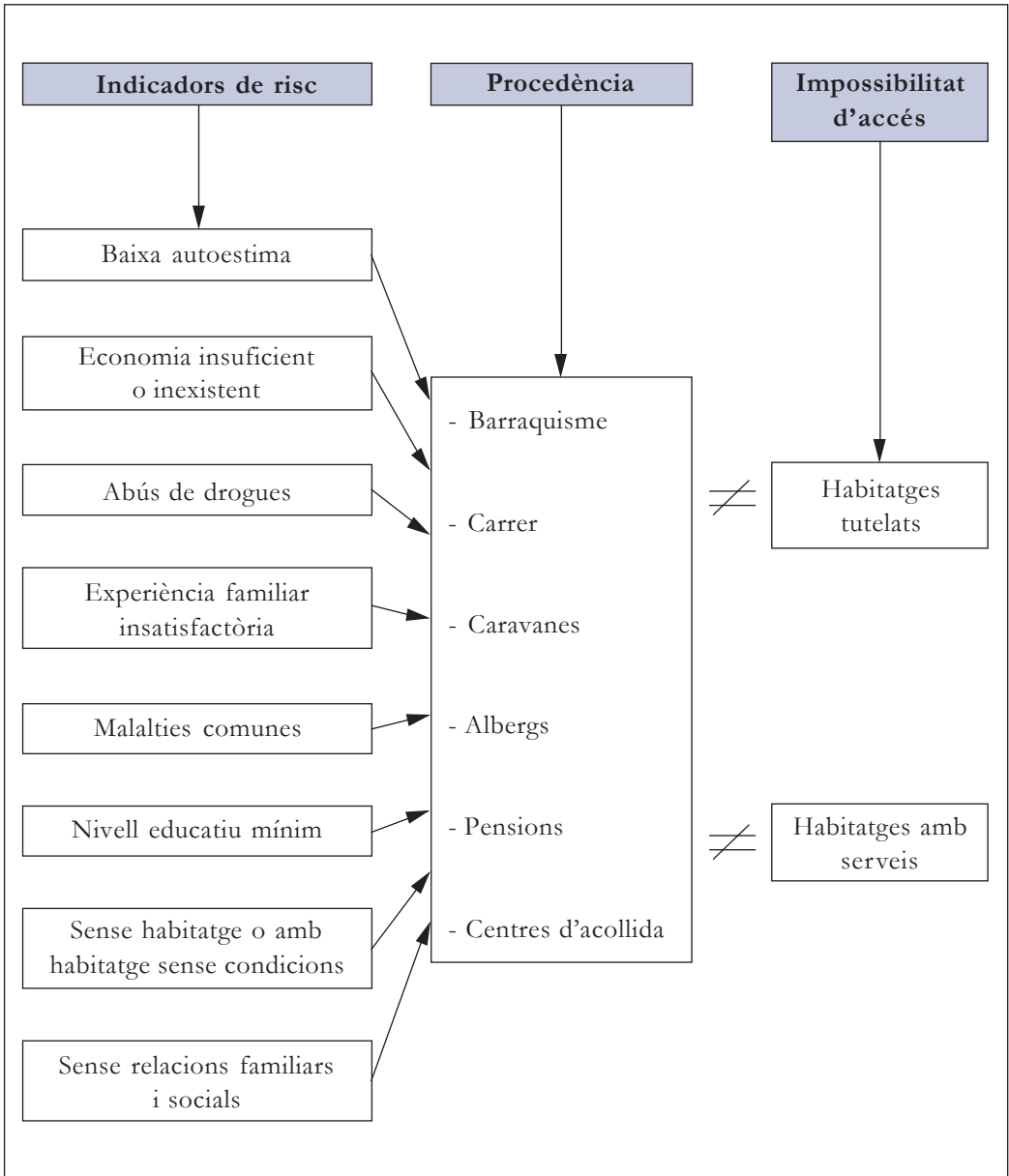
Indicadors de risc social

Quan en la nostra societat es parla de les persones que nosaltres anomenem “quasi grans”, generalment ens referim a persones laboralment actives o prejubilades.

Hi ha, però, un altre grup de persones, quasi desconegut, que com a conseqüència de diversos factors de risc (malalties físiques i/o psíquiques, manca d'habitatge i manca de recursos econòmics...) i problemàtiques entrecreuades es troba exclòs de la nostra societat. Són persones vàlides, de 55 anys en amunt sense malalties greus o totalment invalidants.

Les persones, en funció de viure una situació d'inclusió o exclusió, solen tenir una percepció positiva o negativa d'elles mateixes i del món que les envolta. Les situacions d'exclusió extrema es donen avui més en homes que en dones, d'acord amb la nostra experiència professional.

INDICADORS DE RISC SOCIAL

Font: Elaboració pròpia.

Xarxa de recursos socials i assistencials a Catalunya

Amb la pràctica del dia a dia, els professionals que treballem amb persones entre 55 i 64 anys coneixem bé la manca de recursos assistencials que Catalunya té. Ens trobem tot sovint que davant d'una persona que es troba sense xarxa familiar i en molts casos també social, i que viu al carrer, no podem fer res. Són persones que reben pensions mínimes, que no poden accedir a un habitatge digne i tampoc a rellogar una habitació en condicions adequades. Això és a causa de l'augment accelerat del preu de l'habitatge a Espanya. Pel que fa als preus d'una habitació de lloguer o d'una habitació en una pensió han augmentat un 100 o un 200%. Dos exemples:

L'any 2001 una habitació de lloguer a Girona costava 120 €. Actualment costa uns 250/300 €.

L'any 2001 una habitació en una pensió a Girona costava 250/300 €. Actualment costa uns 600 €.

■ Les persones que tenen entre 55 i 64 anys i que s'han quedat al carrer tenen afegida, a la situació d'exclusió social, l'edat.

Les persones que tenen entre 55 i 64 anys i que s'han quedat al carrer tenen afegida, a la situació d'exclusió social, l'edat. Són persones que encara no poden accedir a un habitatge tutelat i que per a la societat ja han quedat fora del mercat laboral, i per tant, de la possibilitat d'inserir-se laboralment.

Són persones que en el millor dels casos acaben ingressant en centres d'acollida i vivint-hi fins que tenen 65 anys, i llavors poden optar a sol·licitar una plaça pública d'habitatge tutelat.

Centres d'acollida i albergs a Catalunya:

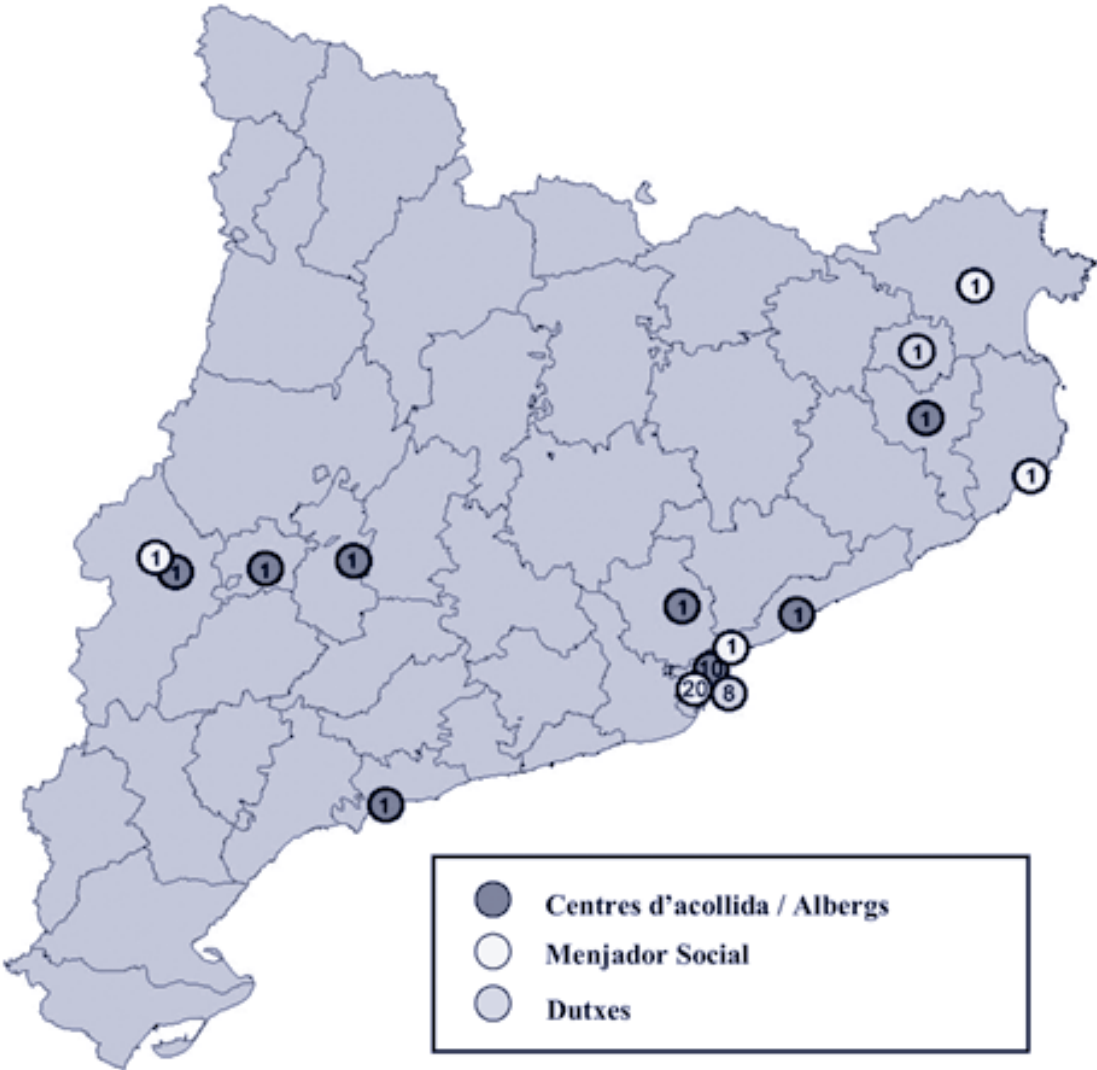
Els centres d'acollida i els albergs són institucions per allotjar temporalment persones sense sostre. A Catalunya hi ha centres de titularitat pública i privada. La majoria són de titularitat privada.

Als albergs l'estada sol ser de 3 a 5 dies cada 3 o 5 mesos, però canvia segons la normativa interna de cada alberg. Els serveis que s'ofereixen majoritàriament són: menjador, dutxa, bugaderia, consigna, pernoctació i atenció individualitzada d'un professional del camp social.

Als centres d'acollida l'estada sol ser de 2 a 6 mesos, els serveis que s'hi presten són els mateixos que a l'alberg, però l'atenció social a l'usuari és més personalitzada. L'equip tècnic del centre elabora un pla de treball integral per a cada persona, que inclou la coordinació amb altres entitats locals.

(Vegeu Annex 1)

MAPA DE CENTRES D'ACOLLIDA, ALBERGS, MENJADORS I DUTXES DE CATALUNYA

Font: Elaboració pròpia.

Menjadors i dutxes socials:

Els menjadors socials ofereixen àpats i en alguns casos altres serveis com el de bugaderia, dutxa i rober. També hi ha serveis on només s'ofereixen entrepans o dutxes. A Catalunya n'hi ha diversos de repartits.

Al mapa, els serveis de rober, bugaderia i consigna no s'especifiquen, ja que estan inclosos en la majoria d'aquests establiments.

(Vegeu Annexos 2 i 3)

Habitatges tutelats - Habitatges amb serveis:

La necessitat més important per a les persones “quasi grans” en exclusió social extrema és l'habitatge. És evident que no poden accedir al mercat privat, i pel que fa als habitatges socials o de protecció oficial, no hi arriben, no tan sols per tenir ingressos molt escassos, sinó també perquè hi ha altres col·lectius, com les famílies nombroses o monoparentals, que passen al davant.

Una altra opció seria l'accés als habitatges tutelats o habitatges amb serveis.

D'acord amb el Decret 18/2003, de 22 de juliol, una persona menor de 65 anys pot accedir a un centre de dia si hi ha un informe mèdic i social que ho justifiqui. Però, paradoxalment, no s'aplica el mateix criteri per a l'accés als habitatges tutelats públics o col·laboradors.

Actualment, i fins que no es modifiqui l'Ordre BEF/468/2003, que regula el procediment i els criteris d'accés als programes d'atenció a la gent gran gestionat per l'ICASS, aquest requisit d'edat marca un punt d'inflexió que té com a conseqüència

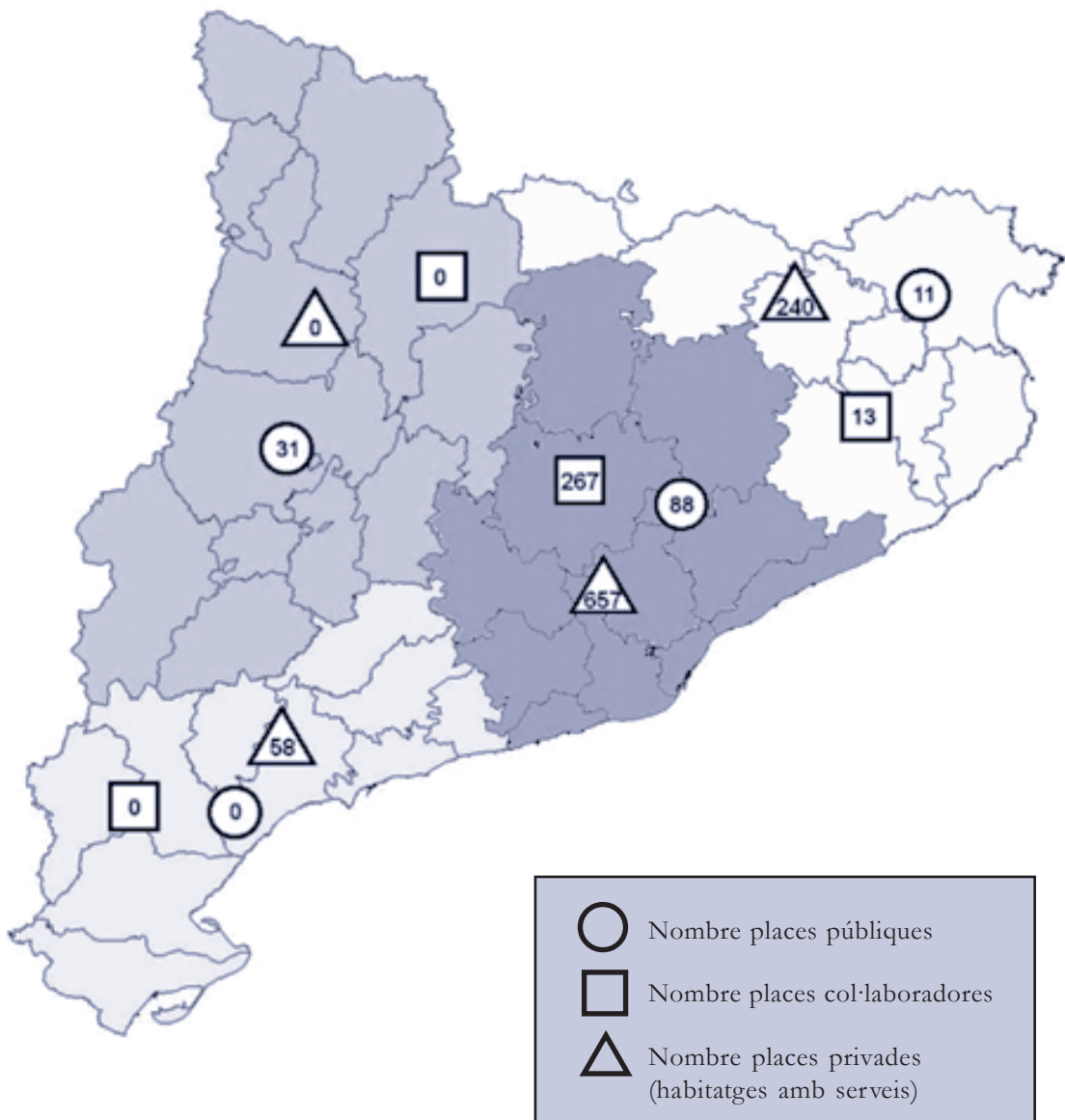
la impotència professional per gestionar un recurs adequat a les persones quasi grans en situació d'exclusió greu.

A causa d'aquesta norma legal, al col·lectiu de persones a les quals ens referim en aquest article els ha estat “vetat” aquest recurs de la xarxa d'assistència social. Per tant, els professionals que treballen en l'atenció directa al ciutadà ens sentim impotents davant la necessitat plantejada per l'usuari d'edat inferior a 65 anys, que no està cobert per la xarxa de serveis davant la manca absoluta de centres i establiments adequats al col·lectiu de persones en exclusió social.

L'aplicació de la nova Llei de Serveis Socials (vigent a partir de l'1 de gener de 2008) obliga, en principi, a modificar el criteri d'accés a aquest tipus d'habitatges per incloure les persones menors de 65 anys, atès que el criteri bàsic d'intervenció és la “necessitat”.

(Vegeu Annex 4)

MAPA DE PLACES D'HABITATGES TUTELATS I HABITATGES
AMB SERVEIS PER A GENT GRAN A CATALUNYA

El sistema públic de pensions

L'inici de les polítiques de protecció se situa a la Comissió de Reformes Socials de l'any 1883. L'any 1900 es crea la primera assegurança social relacionada amb els accidents de treball. A partir d'aleshores es comencen a crear altres assegurances socials per a la millora i el benestar de la classe obrera. L'any 1947 es crea el primer mecanisme d'aquest tipus de protecció general: el Seguro Obligatorio de Vejez e Invalidez (SOVI).

Aviat s'observà que això era insuficient i que calia tenir proteccions complementàries. Va ser així com van néixer les mútues laborals, però la diversitat va portar un desordre que implicava discriminació en funció del tipus de població laboral.

El 1963 apareix la Llei de Bases de la Seguretat Social, que permet implantar un mètode de protecció social més complet i general. Malgrat l'existència d'aquesta llei i de la següent de 1966, la Llei General de la Seguretat Social, encara hi ha mancances en funció de la realitat dels treballadors i dels seus salaris. No és fins que va implantar-se la democràcia amb l'aprovació de la Constitució Espanyola que es van produir una sèrie de reformes més ajustades a les necessitats reals en els diferents camps que configuren el sistema de la Seguretat Social.

Durant les dècades dels vuitanta i noranta s'han anat duent a terme mesures per millorar i perfeccionar l'acció protectora als col·lectius no coberts i per donar una major estabilitat econòmica al sistema de la Seguretat Social.

No és possible comprendre la situació econòmica de les persones “quasi grans”

en situació d'exclusió si no es coneix de quines pensions poden ser beneficiàries. És per això que s'inclou un annex sobre el sistema vigent de pensions, que tanmateix no inclou els règims especials, perquè no solen ser d'aplicació a aquest col·lectiu.

(Vegeu Annex 5)

Conclusions

La Constitució Espanyola va ser el punt de partida per construir la xarxa de serveis socials i superar situacions anteriors on els equipaments residencials depenien sobretot de Governació (Beneficència) i d'Ajuntaments (sovint asils). La Seguretat Social va començar a crear, doncs, establiments residencials en tot el territori de l'Estat. Més endavant aquests equipaments van ser transferits a les comunitats autònomes i van passar a ser part dels serveis socials.

Les residències que s'havien concebut en un principi per a persones vàlides van esdevenir assistides per a persones en situació de gran dependència. La conseqüència per a les persones “quasi grans” excloses, que solen ser vàlides en edats inferiors als 65 anys i que tenen una problemàtica social greu de salut i d'habitatge, va ser la desaparició de l'únic recurs a l'abast, i la seva situació va esdevenir de solució social difícil o nul·la.

Pel que fa als recursos actuals d'atenció a persones sense llar i d'habitatges tutelats i de serveis comuns, l'observació dels mapes i annexos permet constatar que a Catalunya hi ha:

1. Una dispersió de recursos que no es justifica en funció de les necessitats de la població.

2. Una insuficiència absoluta de recursos.
3. Una implicació del sector públic per sota de la iniciativa privada pel que fa a persones sense sostre.
4. Una diferència “excessiva” i injustificable si la comparen amb la xarxa i disponibilitat de recursos dels serveis socials de l'Europa Occidental.

Aquest any 2008 és l'any d'inici d'atenció a la dependència i de posada en funcionament de la nova Llei de Serveis Socials. Són dues passes gegantines i que impliquen un abans i un després en el desplegament dels serveis socials i en el compliment dels drets constitucionals de les persones, que fins ara en la pràctica havien estat negats.

■ **Queda, però, una assignatura pendent: l'atenció integral a persones “quasi grans” excloses, especialment dels recursos d'accés a l'habitatge.**

Queda, però, una assignatura pendent: l'atenció integral a persones “quasi grans”

excloses, especialment dels recursos d'accés a l'habitatge.

Com diu José Manuel Orengo, alcalde de Gandia, parlant de la prestació d'habitatge social: “*no estem fent cap favor, estem concedint un dret constitucional, el dret a l'habitatge, al marge del nivell de renda que es tingui*”. (Diari *Avui*, 27 de gener del 2008).

Com a professionals del treball social en el camp de l'atenció directa i en la gestió i assignació de recursos, creiem que plantejar l'accés a l'habitatge com un dret real i possible per a tothom, incloent-hi aquells sectors de la població que per exclosos esdevenen invisibles per a la majoria de la població, és una condició necessària per atendre la dependència i aplicar la nova Llei de Serveis Socials per a tothom. Atesa la nova situació legal, esperem i confiem que la inclusió social es durà a terme més enllà dels grans plans teòrics, però ens sentim obligades a dir que mentre la població de persones “quasi grans” en situació d'exclusió greu continuï sense gaudir de recursos suficients i adients, la inclusió social de la població serà només parcial.

Bibliografia

- CABRERA CABRERA, Pedro José. *La acción social con personas sin hogar en España*. Madrid: Càritas Espanyola, 2002. ISBN 84-8440-233-9.
- Constitució Espanyola (1978): Arts. 50; 149.1.1.
- Decret legislatiu 17/1994, de 16 de novembre, que té per objectiu (art. 1) ordenar, estructurar, promoure i garantir el dret a un sistema de serveis socials de responsabilitat pública en l'àmbit territorial de Catalunya.
- Decret 27/2003, de 21 de gener. Defineix els Serveis residencials d'estada limitada i del servei de menjador.
- Decret 176/2000, de 15 de maig, modificació del Decret 284/1996. Reforçar la protecció dels usuaris de serveis socials quant a la qualitat dels serveis que reben dels establiments residencials.
- Estatut d'Autonomia de Catalunya (18 de juny de 2006) Títol I, Cap. I. Drets i Deures d'àmbit civil i social: Arts. 9.25; 18; 42.
- Fundació Viure i Conviure, Caixa de Catalunya. *Els drets del meu demà. Manual dels drets i deures de les persones grans*. 2006. D.L.: B-8588-2006.
- Generalitat de Catalunya. *Pla d'acció per a la inclusió social de Catalunya 2003-2006*.
- Llei 4/1994, de 20 d'abril, Defineix la Xarxa Bàsica de Serveis Socials de Responsabilitat Pública.
- Llei 7/1985, de 2 d'abril, Llei Reguladora de les Bases de Règim Local, on s'estableix la obligatorietat dels Ajuntaments de prestar serveis socials superant definitivament la beneficència.
- Llei 12/2007, d'11 d'octubre, Llei de Serveis Socials a Catalunya.
- Llei 13/2006, de 27 de juliol, de Prestacions Socials de Caràcter Econòmic.
- Llei 26/1985, de 27 de desembre, Llei de Serveis Socials a Catalunya.
- Llei 39/2006, de 14 de desembre, de Promoció de l'Autonomia Personal i Atenció a les persones en situació de dependència.
- Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales. *IV Plan Nacional de Acción para la inclusión social del Reino de España 2006-2008*.

Annex 1: CENTRES D'ACOLLIDA / ALBERGS

CIUTAT	NOM	TIPOLOGIA DE SERVEI	TEL.	ADREÇA
LLEIDA	Oficina Maranyosa	Alberg i Centre d'Acollida temporal	973 700 617	c/ Maranyosa, 12, baixos
	Oficina Maranyosa	Alberg i Centre d'Acollida temporal		extern hotels i pensions
TÀRREGA	Alberg de Transeünt de Tàrrega	Alberg temporal	973 31 40 79	c/ Hospital, 2, baixos
MOLLERUSSA	Càrites parroquial de Mollerussa	Alberg temporal	973 71 16 89	c/ Palau, 22
BARCELONA	Associació Rauxa	Centre Terapèutic i atenció social	93 415 62 98	c/ Dr. Rizal, 14
BARCELONA*	Centre Resi. 1res atencions Zona Franca	Acolliment d'estada temporal	93 289 69 07	c/ Carrer 60, 9
BARCELONA*	Centre Resi. 1res atencions Almogàvers	Acolliment nocturn d'estada temporal	93 485 44 00	c/ Almogàvers, 199
BARCELONA*	Centre Resi. 1res atencions St. Gervasi	Acolliment nocturn d'estada temporal	93 418 42 76	c/ Cister, 20-22
BARCELONA*	Centre Residencial Can Planas	Acolliment urgències socials	93 314 50 12	c/ Selva del Camp, 1
BARCELONA*	Centre Resi. Atencions Bàsiques Horta	Centre de Baixa Exigència	93 428 71 81	camí de l'Església s/h
BARCELONA*	Centre Resi. Atencions Bàsiques Meridiana	Centre de Baixa Exigència	93 408 45 43	Av. Meridiana, 197
			93 408 45 43	Av. Meridiana, 197
			93 215 56 26	c/ València, 273, 1er 1a
BARCELONA	ACISJF "Casa de la Jove"	Reinserció laboral i social a dones a partir de 18 anys		
BARCELONA	Fundació Verge de la Gleva	Acolliment a persones immigrants sense documentació	93 417 33 53	c/ Font Florida, 36-38
BARCELONA	Alberg Sant Joan de Déu	Acolliment (derivats ss:ss)	93 301 27 93	c/ Cardenal Casanyes, 6-8
BARCELONETA	Projecte Sostre	Acolliment	93 221 20 91	c/ Pescadors, 42 baixos
SABADELL	Comunitat Drapaires d'Emaus	Comunitat de vida	93 727 27 16	c/ Migdia, 52
MATARÓ	Centre d'Acollida	Centre Acollida d'estada temporal	93 755 14 53	c/ Sant Simó, 13
GIRONA	Centre Acolliment i SS.SS «La Sopa»	Alberg i Centre d'Acollida temporal	972 20 42 50	c/ Claveria, 5
TARRAGONA	Casa Acollida del Transeünt de Càrites	Alberg temporal	977 23 23 32	Pl. Peixaterres Velles, 11

Font: Elaboració pròpia

Annex 2: RELACIÓ MENJADORS SOCIALS

CIUTAT	NOIM	SERVEIS QUE OFERIX	TEL.	ADREÇA
LLEIDA	La Panera	Menjar	en obres	c/ La Panera, 7
BARCELONA	Reina de la Paz	Dinar	93 317 94 61	Plaça Sant Agustí, 2
BARCELONA	L'Hora de Deu	Entrepà	93 442 85 41	Rambla del Raval, 4
BARCELONA	M. Convent de les Josefines	Dinars tots els dies de 13:45/14:30h	93 417 62 50	c/ Ganduxer, 98 (entrada c/ Sant Casimir)
BARCELONA	Menjador Social Paral·lel	Dinar	93 441 62 12	Av. Paral·lel, 97 bis
BARCELONA	Menjador Social Navas	Dinar	93 351 72 20	Av. Meridiana, 238-240
BARCELONA	Ambit Adhesió	Esmorzar (persones amb VIH/SIDA)	93 412 63 42	c/ Robadors, 15
BARCELONA	As. Rauxa, R. La Terrasseta	Sopar	93 219 41 61	c/ Fraternitat, 40
BARCELONA	As. Raval Obert	Vales (amb previ informe de Ss.ss)	93 302 19 81	c/ Arc del Teatre, 21 local 3
BARCELONA	Centre Acol·lida Assís	Esmorzar	93 204 45 86	c/ Tres Reis, 5
BARCELONA	Centre la Yaya Lluïsa	Esmorzars i entrepà	93 458 40 61	Plaça del Raspall, 1
BARCELONA	Comunitat Sant Egidio	Sopar ambulant (dif. zones)	93 441 81 23	Plaça Pedró, 1 baixos
BARCELONA	Parroquia Maria Reina	Sopar	93 203 55 39	c/ Moneders, s/n
BARCELONA	Església Exèrcit de Salvació	Esmorzar	93 416 17 76	c/ Robí, 18 baixos
BARCELONA	Fundació Prisca	Dinar (deriv. Ss.ss)	93 310 23 54	c/ Cecs de Sant Cugat, 1
BARCELONA	Fundació Verge de Gleva	Menjador (immigrants sense papiers)	93 434 26 00	c/ Font Florida, 36-38
BARCELONA	Mafiana en companyia	Esmorzar	93 417 02 73	c/ Elisa, 23
BARCELONA	Patronat Social de Obreras	Esmorzar	93 457 88 48	c/ Provença, 389
BARCELONA	Menjador de la Lleona	Dinar	93 317 94 61	c/ Hospital, 2
BARCELONA	Nueva vida	Sopar	93 302 12 27	c/ Robadors, 7
BARCELONA	Obra so. Sta. Lluïsa Marillach	Dif. Àpats (der. Ss.ss)	93 221 08 80	c/ Sant Carles, 33
BADALONA	Folra	Sopar	651 417 282	c/ Arnús, 64
FIGUERES	Menjador	3 àpats	972 67 81 71	c/ Mestre Falla / Poeta Marquina s/n
PALAMOS	SAVI	dinar / sopar (dilluns, dimecr. Div.)	972 60 22 11	costat de l'església de Palamós

Font: Elaboració pròpia

Annex 3: RELACIÓ DUTXES / ROBER (altres...)

CIUTAT	NOM	TIPOLOGIA DE SERVEI	TEL.	ADREÇA
BARCELONA	Centre de Dia Meridiana	Dutxa i rober	93 408 45 43	Av. Meridiana, 197
BARCELONA	Associació Yaya Lluïsa	Dutxa i rober	93 458 40 61	Plaça Raspall, 1 b
BARCELONA	Centre Acollida Assís	Dutxa, rober, tallar cabells	93 204 45 86	c/ Tres Reis, 5
BARCELONA	Centre Obert Arrels	Dutxa, rober, consigna,...	93 441 29 90	c/ Riereta, 24 ba
BARCELONA	Centre Obert Heura	Dutxa, rober, correspondèn.	93 217 45 49	Av. Repúb. Argentina, 1 D
BARCELONA	Fundació Prisca	Dutxa (2€) (+ 60 anys)	93 310 23 54	c/ Cecs de Sant Cugat, 1
BARCELONA	SAPS-Creu Roja	Dutxes i bugaderia	93 443 03 73	Av. Drassanes, 13-14
BARCELONA	Associació Dit i Fet	Rober	93 310 77 14	c/ Lledó 15, pral
BANYOLES	Cáritas Diocesana	Servei de dutxa i rober	972 58 30 55	c/ Muralla, 28
GIRONA	Cáritas Interparroquial	Servei de Rober	972 20 88 49	Av. Sant Narcís, 183

**Annex 4: SERVEIS I ESTABLIMENTS SOCIALS A CATALUNYA: HABITATGES TUTELATS
HABITATGES AMB SERVEIS**

NOM	ADREÇA	LOCALITAT-COMARCA	TEL.	TIPUS	PLACES priv./públic /col·l
Habitatges Tutelats de Tona	c/ de Manresa s/n.	Tona (Osona)	93 887 08 12	Privat/Municipal	23
Habit. Tutelat Teresina Torra i Sanmartí	Cami de Joncadella	Manresa (El Bages)	93 873 24 12	Públic (ICASS)	26
Apartaments Sophos Olimpo	c/ Mare de Déu dels Àngels, 2	Sta. Coloma Gramenet (Barcelonès)	93 466 68 40	Privat	38
Habitatges Tutelats Espanya Industrial	Muntadas, 35	Barcelona (Barcelonès)	93 332 17 71	Públic (ICASS)	24
Habitatges Tutelats Josep Miracle	Plaça Bonet i Muixi, 1	Barcelona (Barcelonès)	93 422 58 11	Col·l-Acreditat	39
H. i amb Ser. Marqués campo sagrado	Marqués de Campo Sagrado, 35	Barcelona (Barcelonès)	93 441 23 46	Col·l-Acreditat	41
Habit. Tutelats Montnegre	Montnegre, 39	Barcelona (Barcelonès)	93 321 47 78	Col·l-Acreditat	120
Apartaments Pau Casals	Juan Ramón Jiménez, 4-6	Barcelona (Barcelonès)	93 427 21 11	Col·l-Acreditat	39
Hab. Tutelats L'Hospitalet-Bellvitge	Av. Amèrica, 61	L' Hospitalet de Llobregat (Barcelonès)	93 261 89 49	Públic (ICASS)	24
Edifici Parc Nou	c/ Uruguai, 5	Olot (Garrotxa)	972 26 75 53	Col·l-Acreditat	112
					13
Habit. Tutelats La Creu de Palau	Jocs Olímpics, 2, 5a. Pl.	Girona (Gironès)	972 21 68 00	Públic (ICASS)	11
Habit. Tutelats Comtes d'Urgell	Sant Diego de Califòrnia, 16-42	Balaguer (La Noguera)	973 44 85 11	Públic (ICASS)	19
Habitatges Tutelats Rubí	Plaça Poeta Miguel Hernández 1, bxos.	Rubi (Vallès Occidental)	93 588 53 63	Públic (ICASS)	14
Montcel	c/ Afores, s/n	Sant Boi de Lluçanès (Osona)	93 857 80 57	Col·l-Acreditat	28
Habitatges Tutelats Ponts	Pça. Planell, 7-8	Ponts (La Noguera)	973 46 09 17	Públic (ICASS)	12
Habitatges Marina	c/ Marina, 351	Barcelona (Barcelonès)	93 446 16 52	Privat/Municipal	65
Pis T. Ajunt.St.Adrià del Besòs	c/ Dr.Barraquer,6.entl.2a.	St. Adrià del Besòs (Barcelonès)	93 381 20 04	Privat/Municipal	9
Hab. Compartits Casals dels Avis	Av. Comte Guifré, s/n	Ripoll (Ripollès)	972 70 01 56	Privat/Municipal	9
Habit.amb Serveis Fund.Llacustària.60	c/ Garbí, 3 oficina	Llagostera (Gironès)	972 83 01 59	Privat	18
H.T. de la Fundació Amalia Soler	c/ Tossa de Mar,37,1è,2a	Vilafraanca del Penedès (Alt Penedès)	93 817 18 76	Privat	5
Apart. Tutelats Novallar de Mediona	c/ del futbol,s/n. (Urb. Font del Bosc)	Mediona (Alt Penedès)	93 817 87 00	Privat	16
Casa familiar Mare Déu Misericòrdia	c/ Hospital, 41-43	Reus (Baix Camp)	977 34 29 78	Privat	24
H. Tutelats Almeda	c/ Camp de l'empedrat, s/n.	Cornellà de Llobregat (Baix Llobregat)	93 377 71 48	Privat	19

NOM	ADREÇA	LOCALITAT-COMARCA	TEL.	TIPUS	PLACES priv./públic /col·l
H. Tutelats Novallar de Cunit	c/ Osona, s/n.	Cunit (Baix Penedès)	977 67 62 20	Privat	10
H. Tutelats Obra Religiosa Social	c/ de la Torre, 28, 3è, 4t i àtic	Barcelona (Barcelonès)	93 217 10 28	Privat	12
Habitatges amb serveis Gran Via	G. Via Corts Catalanes, 120-124	Barcelona (Barcelonès)	93 296 43 41	Privat/Municipal	158
Centre Collserola (Habit. Tutelats)	De la Vall d'Hebrón, 159-169	Barcelona (Barcelonès)	93 361 39 00	Privat	124
H. Tutelats de Fuerzas Armadas	c/ Residència, 10	Barcelona (Barcelonès)	93 274 19 98	Privat	19
Habitatge Tutelat Centre Sant Carnil	c/ Mija de Sant Pere, 18	Barcelona (Barcelonès)	93 268 00 94	Privat	18
Hab. Tutelats Caputxins	c/ Indústria, 3	Vic (Osona)	93 885 25 52	Privat	6
Pisos Tutelats "Casa Moreta"	c/ Sant Miquel, 12	Vic (Osona)	93 889 51 48	Privat	17
Hab. Tutelats Fund. Priv. Mlademany	c/ Balmes, s/n.	Taradell (Osona)	93 880 00 64	Privat	24
Hab. Tutelats Sabadell Gent Gran	Rda. Collsalarca, 209-239	Sabadell (Vallès Occidental)	93 723 45 73	Privat	76
H.T. Obra Social de Cast.del Vallès	c/ Mestre Ros, 7-9	Castellar del Vallès (Vallès Occidental)	93 714 53 89	Privat	11
Apartaments amb serveis Adorea	c/ Tordera, 8	Girona (Gironès)	972 41 61 00	Privat	101
Habitatges amb serveis Prisca	c/ Blanqueria, 5, àtic	Barcelona (Barcelonès)	93 319 34 21	Privat	10
Pisos amb servei: L'Onada Golden Beach	Av. Patisos Catalans, 30	St. Carles de La Ràpita (Montsià)	977 74 44 36	Privat	24
Pis compartit per gent gran -2	c/ Doctor Barraquer, 6 entr. 4a.	Sant Adrià de Besòs (Barcelonès)	93 381 08 69	Privat	4
Pis compartit per gent gran -3	c/ Carme, 56, 4t. 2a.	Sant Adrià de Besòs (Barcelonès)	93 381 20 04	Privat	3

Font: Elaboració pròpia (la informació s'ha tret del catàleg de serveis de la Generalitat de Catalunya).

Annex 5: EL SISTEMA PÚBLIC DE PENSIONS PER A PERSONES DE 55 A 64 ANYS

TIPUS	QUÈ ÉS?	REQUISITS	COMPATIBILITAT
Pensió de viduïtat	Prestació econòmica que rep el cònjuge, o parella de fet inscrita oficialment, d'una persona que ha mort.	<ul style="list-style-type: none"> • Si la persona que ha mort estava jubilada. • O si estava treballant i havia cotitzat 500 dies en els 5 anys anteriors a la seva mort. • Cal anar a la Seguretat Social i demanar la xifra que equival al percentatge del que cobrava la persona difunta. 	<ul style="list-style-type: none"> • Si el cònjuge vidu/vídua torna a contraure matrimoni, la pensió es retira. • Els separats i divorciats que no s'hagin tornat a casar rebran la pensió proporcional al temps viscut amb el difunt.
Pensió No Contributiva (PNC)	Prestació econòmica que garanteix a les persones que no han cotitzat els anys suficients a la Seguretat Social cobrar una mensualitat per a la seva subsistència.	<ul style="list-style-type: none"> • Majors de 65 anys (i persones amb disminució de 18 a 64 anys). 	<ul style="list-style-type: none"> • Tenen dret a rebre assistència medicofarmacèutica gratuïta i serveis socials. • No compatible amb cap altra prestació econòmica.
El SOVI	Es tracta de l'Assegurança Obligatòria de Vellesa i Invalidesa (subsidi).	<ul style="list-style-type: none"> • No poden tenir dret a cap pensió de la Seguretat Social a excepció de la PV. • Majors de 65 anys. • També aquelles persones de 60 anys o més que pateixin una incapacitat declarada (no derivada d'un accident de treball o malaltia professional indemnitzable). • Ambdós casos, haver cotitzat 1.800 dies abans de l'1 de gener del 1967. 	<ul style="list-style-type: none"> • És compatible amb la Pensió de viduïtat (PV), però la suma de les dues no pot ser superior al doble de la pensió mínima de viduïtat. Si aquest límit se superés, s'hauria de baixar el percentatge a cobrar en concepte del SOVI.
Pensió parcial	Aquesta retribució es fa en els casos en què la persona no té encara els 65 anys, però ja n'ha fet 60.	<ul style="list-style-type: none"> • Tenir fets els 60 anys. • Continuar treballant amb un contracte a temps parcial. • La jornada laboral i el salari queden reduïts entre un mínim del 25% i un màxim del 85% del que seria la dedicació completa. 	

Font: Elaboració pròpia (el llistat de prestacions s'ha extret del llibre *Els drets del meu demà. Manual de drets i deures de les persones grans*). Fundació Viure i Conviure, Caixa de Catalunya, 2006.

Discapacidad y Trabajo Social: una mirada sobre los enfoques y los derechos sociales

Carmen Barranco Expósito¹

“Imaginemos un mundo sin barreras,
una sociedad justa
en la que todos los ciudadanos y ciudadanas
participemos en igualdad de oportunidades”

(FERNÁNDEZ GUTIÉRREZ, 2005, pág. 22)

Resumen

La Clasificación Internacional del Funcionamiento, la Discapacidad y la Salud aprobada por la OMS tiene un enfoque claramente orientado hacia los derechos sociales. Está basada en el Modelo Biopsicosocial que enfatiza la interacción entre la persona y el contexto socioambiental. Este nuevo enfoque de discapacidad y Modelo Biopsicosocial engarza con los movimientos de la Normalización, Vida Independiente, Modelo Universal y Modelo Político-Activista, siendo considerada la discapacidad una cuestión social y de igualdad de oportunidades. Estos aspectos conectan con los fundamentos y prácticas del trabajo social, disciplina y profesión que desde sus inicios se ha caracterizado por trabajar con la persona en interacción con el contexto social, aplicando los principios éticos que emanan de los Derechos Humanos y de la Justicia social. Estos son algunos de los aspectos que se abordan en este artículo.

Palabras clave: Clasificación Internacional del Funcionamiento, Discapacidad y Salud. Modelos de Discapacidad. Derechos Sociales. Prestaciones y servicios de discapacidad. Trabajo social.

¹ Diplomada en Trabajo Social. Licenciada y Doctora en Psicología. Catedrática de la E. U. de Trabajo Social. Departamento de Trabajo Social y Servicios Sociales. Facultad de Ciencias Políticas y Sociales. Universidad de La Laguna. cbarra@ull.es

Abstract

The International Classification of Functioning, Disability and Health adopted by WHO has a focused approach towards social rights. It is based on the biopsychosocial model that emphasizes the interaction between the individual and the socio-environmental context. This new approach to disability and to the biopsychosocial model links it with the movements of standardization, independent living, universal model and political activist model, disability being considered a social issue and a question of equal opportunities. These aspects connect fundamental principles and practices of Social Work, discipline and profession which has been marked since its inception by working with the person interacting with the social context, applying the ethical principles emanating from the Human Rights and from Social Justice. These are some of the issues addressed in this article.

Key words: International Classification of Functioning, Disability and Health. Models of disability. Social Rights. Disability benefits and services. Social Work.

1. Enfoques teóricos de discapacidad

La vigente Clasificación Internacional del Funcionamiento, de la Discapacidad y de la Salud (en adelante CIF), aprobada por la Organización Mundial de la Salud (IMSERSO, 2001), incluye el Modelo Biopsicosocial. Este modelo y la CIF parten de un enfoque global donde interaccionan los factores biológicos, psicológicos y socioambientales. La relevancia dada a los factores ambientales es patente, argumentándose que éstos tienen consecuencias positivas cuando las personas con discapacidad disponen de los servicios, prestaciones y otros recursos sociales efectivos; o efectos negativos cuando no existen o son inadecuados.

1.1. Enfoque del Modelo Biopsicosocial de discapacidad de la OMS

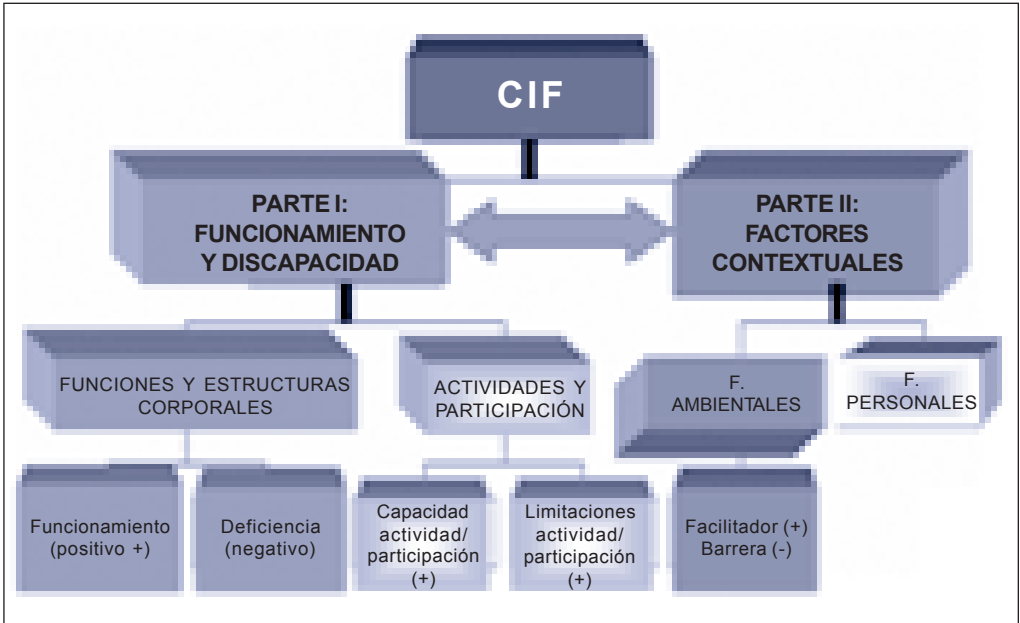
En el mencionado modelo y en la CIF se enfatiza la importancia de los factores

ambientales, sin olvidar la atención a los factores clínicos. De ahí que en Modelo Biopsicosocial se integren el Modelo Médico y el Modelo Social (IMSERSO, 2001).

Para el Modelo Médico el problema lo tiene la persona debido a la discapacidad. Por lo tanto se centra en la persona que requiere de atenciones médicas para que se cure o mejore, con la finalidad de que pueda tener una mejor adaptación social, siendo preciso contar con una política social de atención. El Modelo Social considera que la discapacidad es fundamentalmente un problema de origen social, creado por las condiciones adversas del entorno social. En consecuencia, es responsabilidad de los poderes públicos y del conjunto de la sociedad realizar las modificaciones ambientales para conseguir la plena incorporación de las personas con discapacidad a la vida social. De ahí la conexión que tiene la discapacidad con la cuestión de universalización de los derechos sociales.

Estos aspectos médicos y socioambientales son contemplados en la estructura de

la CIF, tal como se refleja en el siguiente cuadro.

Fuente: Elaboración propia, basada en la OMS (2001).

En la CIF se establece una interacción dinámica entre ambas partes, siendo importante conocer el alcance que se atribuye a los términos contemplados en la misma, los cuales se exponen a continuación.

- Funcionamiento:** alude a la salud global y hace referencia a las funciones y estructuras corporales, así como a la capacidad de desarrollar actividades y de participación social de la persona. Las funciones y estructuras corporales incluyen los aspectos positivos y negativos. Los positivos están vinculados al funcionamiento de las estructuras y funciones. Los negativos a las deficiencias. Restricciones en la participación son problemas que

una persona puede experimentar al involucrarse en situaciones vitales, tales como relaciones interpersonales, empleo y otras vinculadas al contexto real en el que viven.

- Factores contextuales:** Incluyen los factores ambientales y los personales. Los ambientales incorporan el ambiente físico, social y actitudinal en el que la persona vive, abarcan los aspectos positivos y negativos. Los factores positivos representan los elementos facilitadores que cuando están presentes mejoran el funcionamiento y reducen la discapacidad. Los aspectos negativos representan las barreras en la realización de actividades y en la

participación social. Factores personales, la CIF no los clasifica si bien se indica la necesidad de realizar el diagnóstico con cada persona donde se refleje edad, sexo, estados de salud, forma física, estilos de vida, hábitos, educación, profesión, experiencias pasadas y actuales, patrones de comportamiento, aspectos psicológicos y otras características vinculadas con el mundo de las relaciones y de los apoyos personales y familiares.

■ **El resultado de una compleja relación entre la condición de salud de una persona y los factores contextuales (personales y ambientales).**

Para finalizar, es importante subrayar que la discapacidad es definida como “el resultado de una compleja relación entre la condición de salud de una persona y los factores contextuales (personales y ambientales). A causa de esta interrelación, los distintos ambientes pueden tener efectos distintos en un individuo con una condición de salud. Un entorno con barreras, o sin facilitadores, restringirá el desempeño/realización del individuo; mientras que otros entornos que sean más facilitadores pueden incrementarlo. La sociedad puede dificultar el desempeño y realización de un individuo tanto porque cree barrera (p. ej. edificios inaccesibles) como porque no proporcione elementos facilitadores (p. ej. baja disponibilidad de dispositivos de ayuda).” (IMSERSO, 2001, pág.18)

1.2. Enfoque de la Normalización, Vida Independiente, Modelo Universal y Modelo Político-Activista

Los enfoques de la Normalización, el Movimiento de Vida Independiente, el Modelo Universal de discapacidad y el Modelo Político-Activista en la actualidad conectan con el Modelo Biopsicosocial de la CIF. Estos modelos eclosionan y se orientan claramente hacia los Derechos Humanos y Sociales. De este modo, enfoques teóricos y derechos se alinean rumbo a la igualdad de oportunidades, al empoderamiento y fortalecimiento de las personas y de las políticas de bienestar social.

Brevemente, indicar que la Normalización surge en el campo de la educación especial en los países nórdicos a finales de los años cincuenta. Desde la misma se enfatiza que las personas con discapacidad tienen que llevar una vida lo más normal y parecida al resto de la población (Wolfensberger, 1986; Perrin, 1989; Puig, 1992; Barranco, 2002). Ello significa el derecho que tiene este colectivo a vivir, estudiar, trabajar y divertirse en los mismos sitios donde lo hace el resto de las personas de la propia comunidad. Para tal fin, es preciso que se facilite la accesibilidad a los espacios y servicios comunes y ofrecer los servicios específicos que precisen.

El Movimiento de Vida Independiente tiene su origen en Estados Unidos, impulsado por las personas con discapacidad. A través del mismo se proclama el derecho que tiene la persona a decidir sobre su propia vida, independientemente de la naturaleza y alcance de la discapacidad. El Modelo Universal y el Modelo

Político-Activista son modelos sociales (OMS, 2001). En el Modelo Universal se considera que la discapacidad es una característica intrínseca a la condición humana y por tanto es universal, y que precisa de una contextualización centrada en la persona y en el entorno. Para el Modelo Político-Activista las personas con discapacidad son un grupo discriminado, debido a las barreras culturales y sociales, así como a la falta de respuesta social y política, siendo preciso luchar a nivel social y político por los derechos humanos del colectivo.

2. Los derechos sociales en el ámbito de la discapacidad: avances y deficiencias en su aplicación

Los derechos sociales se concretan en las políticas sociales y se han de hacer visibles en la práctica y vida diaria de las personas con discapacidad y familia, a través del acceso al conjunto de servicios y prestaciones destinados a la población general, como servicios y prestaciones específicas. Servicios y prestaciones de los sistemas de bienestar social como salud, educación, empleo, pensiones, vivienda y medio ambiente, ocio, deportes y cultura. Con tal finalidad, los mencionados sistemas precisan contar con dotación presupuestaria adecuada, marco legislativo, infraestructuras, personal, planes, programas, proyectos, catálogo de servicios y prestaciones para que los derechos sociales pasen de ser quimera a realidad (Barranco, 1998).

Una visión sobre la extensión de los derechos sociales es la realizada por Rueda (1996), destacando el autor las siguientes características: son colectivos, están orien-

tados hacia la igualdad de toda la ciudadanía, son fundamentales para el desarrollo de las personas, están amparados en leyes, la administración pública los ha de promover y han de ser puestos al uso de la población.

Partiendo de las características indicadas de los derechos sociales, a continuación se presentan unas referencias al marco de las políticas sociales públicas y a las leyes principales en el marco internacional, europeo y español, así como un análisis sobre la realidad social de las personas con discapacidad. Cierra este apartado un cuadro, en el que se recogen las principales prestaciones y servicios específicos en discapacidad.

a) Los derechos sociales en el marco internacional. Tienen como base de referencia el artículo 25 de los Derechos Humanos. De especial relevancia para avanzar en esta línea son las Normas Uniformes para la Igualdad de Oportunidades, aprobadas por la Asamblea de Naciones Unidas en 1993. En las mismas se insta a los estados a que promuevan la igualdad, mediante la sensibilización a la sociedad sobre los derechos, necesidades y contribuciones de las personas con discapacidad. Igualmente, se recomienda que promuevan la atención médica, rehabilitación, educación, empleo, cultura, deporte y ocio, así como el acceso a las pensiones y a disfrutar de una vida en familia. También, que impulsen la investigación, planificación, evaluación, coordinación y la cooperación entre las organizaciones.

Un paso importante en la conquista de los derechos sociales en el marco mundial es la “Convención Internacional sobre los

■ Un paso importante en la conquista de los derechos sociales en el marco mundial es la “Convención Internacional sobre los Derechos de las Personas con Discapacidad”, aprobada en diciembre de 2006 por Naciones Unidas.

Derechos de las Personas con Discapacidad”, aprobada en diciembre de 2006 por Naciones Unidas. Su transcendencia radica en que estará regida por el derecho internacional, que tiene fuerza vinculante y será de obligado cumplimiento para los estados que la ratifiquen. Los principios de la mencionada Convención, según el artículo 3, son: a) el respeto de la dignidad inherente, la autonomía individual, incluida la libertad de tomar las propias decisiones, y la independencia de las personas; b) la no discriminación; c) la participación e inclusión plenas y efectivas en la sociedad; d) el respeto por la diferencia y la aceptación de las personas con discapacidad como parte de la diversidad y la condición humana; e) la igualdad de oportunidades; f) la accesibilidad; g) la igualdad entre el hombre y la mujer; h) el respeto a la evolución de las facultades de los niños y las niñas con discapacidad y de su derecho a preservar su identidad.

Señalar que a través de los diferentes organismos de Naciones Unidas, OMS, OIT y UNESCO existen recomendaciones específicas para promover la salud, la igualdad laboral y la educación.

b) Los derechos sociales en el marco europeo: la Carta Europea de los

Derechos Fundamentales de la Unión Europea, proclamada en Niza el 7 de diciembre de 2000, reafirma la prohibición de toda discriminación basada en la discapacidad (artículo 21), así como el derecho fundamental de las personas con discapacidad, a beneficiarse de medidas destinadas a garantizar la autonomía, la integración social y profesional y la participación en la vida de la comunidad (artículo 26).

Otros referentes fundamentales son: a) Directiva de 27 de noviembre del mismo año y la Directiva de 27 de noviembre de 2001, que aluden a la igualdad de trato en el empleo y ocupación; b) la Resolución del Consejo de 5 de mayo de 2003, que versa sobre la igualdad de oportunidades en educación y formación para los alumnos y estudiantes con discapacidad; c) la Agenda de Política Social (2006-2010) de la Unión Europea, que incluye un eje sobre igualdad de oportunidades y la inclusión de las personas con discapacidad; y d) Plan de Acción del Consejo de Europa para la promoción de derechos y la plena participación de las personas con discapacidad en la sociedad: mejorar la calidad de vida de las personas con discapacidad en Europa 2006-2015.

c) Los derechos sociales en el marco nacional. El punto de arranque, en la etapa de la España democrática, es la Constitución de 1978, en la que se reflejan los derechos y deberes en los siguientes artículos: 1) 9.2, participación de todos los ciudadanos en la vida política, económica, cultural y social; 2) art. 10, dignidad de la persona; 3) art. 14, igualdad; y 4) art. 49, que especifica el deber de los poderes

públicos a realizar una política de previsión y de atención en materia de discapacidad. A partir de nuestra Carta Magna se han desplegado las siguientes leyes específicas en discapacidad:

- Ley 13/1982, de 7 de abril, de Integración Social del Minusválido (LISMI), que desarrolla el referido artículo 49 de la Constitución Española. En el mismo se especifica la responsabilidad de los poderes públicos en la promulgación de medidas legislativas de protección, promoción y prevención en todos los ámbitos de la vida de las personas, salud, educación, empleo, prestaciones y servicios sociales.
- Ley 26/1990, de 20 de diciembre, de la Seguridad Social sobre prestaciones no contributivas, siendo desarrollada dicha ley en diversos Decretos. El Real Decreto 1971/1999, de 23 de diciembre, recoge el procedimiento para el reconocimiento, declaración y calificación del grado de discapacidad.
- Ley 51/2003, de 2 de diciembre, de igualdad de oportunidades, no-discriminación y accesibilidad universal de las personas con discapacidad, que determina las medidas de acción positiva para promover la igualdad de oportunidades, así como medidas contra la discriminación. Medidas de acción positiva, tales como trato más favorable en normas, criterios y prácticas, así como apoyos complementarios, prestaciones económicas, ayudas técnicas, asistencia personal, servicios especializados,

ayudas y servicios auxiliares para la comunicación.

- Ley 41/2003, de 18 de noviembre, de protección patrimonial de las personas con discapacidad, en la que se modifican el Código Civil, la Ley de Enjuiciamiento Civil y la Normativa Tributaria.
- Ley 39/2006, de 14 de diciembre, de Promoción de la Autonomía Personal y Atención a las personas en situación de dependencia. Esta Ley tiene por objeto regular las condiciones básicas que garanticen la igualdad en el ejercicio del derecho subjetivo de la ciudadanía a la promoción de la autonomía personal y atención a las personas en situación de dependencia. En la misma ley se recoge que la creación de un Sistema para la Autonomía y Atención a la Dependencia, con la colaboración y participación de todas las Administraciones Públicas. También, que se garantizará, por la Administración General del Estado, un contenido mínimo común de derechos para todos los ciudadanos en cualquier parte del territorio del Estado español.

De lo expuesto hasta el momento, observamos que en los documentos referenciados de los derechos y políticas sociales las directrices internacionales, las europeas y las españolas están en la misma dirección, orientadas claramente a conseguir una sociedad incluyente para toda la ciudadanía. Al echar una mirada a la realidad social, se nos devuelve una imagen que a todas luces nos indica direcciones

paralelas, entre los derechos sociales legislados y los aplicados, tal como se evidencia en los datos que se exponen a continuación.

d) Análisis de la realidad social. En el marco internacional, los datos existentes nos muestran que este colectivo alcanza niveles inferiores a la población general en los parámetros de formación y empleo, en países como Japón, Estados Unidos y los 25 de la Unión Europea (Observatorio de Discapacidad, 2001). Asimismo, según las estimaciones de la Organización Internacional del Trabajo, en el año 2001 existían unos 386 millones de personas con discapacidad en edad de trabajar, alcanzando el desempleo hasta el 80%.

Avanzando en este análisis de la realidad, en el marco europeo y español, igualmente se verifica que hoy estamos muy lejos de la sociedad incluyente para todas las personas. En esta dirección, a continuación se presentan algunos datos procedentes de la encuesta de EUROSTAT (2001), realizada en 1996, la encuesta del Instituto Nacional de Estadística (INE, 2002), el estudio laboral efectuado por Pereda, De Prada y Actis (2003), sobre el empleo en España y, finalmente, los reflejados en Fernández Gutiérrez (2005). Concretamente, del análisis de la información cabe destacar los siguientes aspectos por área:

- *Educación.* Según los estudios mencionados en la Unión Europea muchas personas con discapacidad se ven excluidas de la enseñanza general y confinadas en centros específicos que no les ofrecen ninguna oportunidad de intercambios sociales

ordinarios. En Educación Secundaria, España presenta los niveles de formación más bajos de Europa (media europea 49%, y España 39%).

- *Inserción laboral y pensiones.* En la Unión Europea, las personas con discapacidad sufren tasas de desempleo dos o tres veces superiores a la media de la población sin discapacidad, y la duración de su desempleo es más larga que la del resto de la población. Nuevamente, España registra la menor tasa de ocupación de la Unión Europea y mayor discriminación laboral en mujeres. Igualmente, en nuestro país el 56% de las personas con discapacidad que están en edad laboral perciben pensiones, teniendo una de las mayores tasas de la Unión Europea, después del Reino Unido, Dinamarca y Bélgica.
- *Vivienda, Transporte y Seguridad Social.* Según la Unión Europea, las viviendas adaptadas son costosas; los sistemas de transporte y edificios públicos siguen siendo inaccesibles para las personas con discapacidad; asimismo la Seguridad Social presta una asistencia mínima e insuficiente en pensiones y ayudas.
- *Otros datos sociales.* Con respecto a las personas de más de 65 años, el 20% viven solas y de éstas el 3,14% reciben atención domiciliaria, mientras que en la Unión Europea es del 25%. Estas cifras nos alertan de la necesidad de reforzar los servicios de atención y promoción

de la autonomía a las personas con discapacidad y a sus familias.

Sirvan estos datos para verificar el gran esfuerzo que es preciso realizar para aproximarnos a la igualdad de oportunidades y a la justicia social para toda la ciudadanía. En esta dirección, indicar que con respecto a los Servicios Sociales es fundamental que se promulgue una ley nacional para que los Servicios Sociales puedan constituirse en el denominado “Cuarto Pilar del Sistema de Bienestar Social”. También, para salir del estancamiento que se alude en la siguiente manifestación: “Hoy, al cabo de 25 años, siendo conscientes de los avances producidos con la creación del Sistema Público de Servicios Sociales, testificamos el estancamiento que se ha producido y los déficits que existen para poder alcanzar las garantías que tienen otros sistemas de Bienestar Social como la Sanidad o la Educación” (De las Heras, 2002).

■ **“Hoy, al cabo de 25 años, siendo conscientes de los avances producidos con la creación del Sistema Público de Servicios Sociales, testificamos el estancamiento que se ha producido y los déficits que existen para poder alcanzar las garantías que tienen otros sistemas de Bienestar Social como la Sanidad o la Educación” (De las Heras, 2002).**

A estas carencias de marco legislativo en Servicios Sociales, hay que añadir la inexistencia de un catálogo de servicios y prestaciones comunes en todo el territorio nacional sobre discapacidad. Ante esta carencia, en el siguiente apartado se presenta un repertorio de prestaciones y servicios.

e) Prestaciones y servicios. Las prestaciones y servicios están destinados a satisfacer las necesidades sociales básicas y las capacidades de autonomía y desarrollo humano de las personas, siendo elementos esenciales de los derechos sociales, tal como se ha ido comentando. Servicios y prestaciones han de tener un carácter universal para toda la ciudadanía, incluyéndose en un catálogo para todo el territorio nacional. La realidad es que en nuestro país no hay un catálogo de servicios y prestaciones de discapacidad básico. En consecuencia, se está incumpliendo la aplicación de los derechos sociales universales, ya que cada persona con discapacidad tendrá unos servicios y prestaciones que estarán determinados por la comunidad autónoma en la que resida. Esta situación se puede verificar navegando por las páginas web de las distintas comunidades y de la Administración central del Estado, entre otras.

A título orientativo, en el siguiente cuadro se reflejan los servicios y prestaciones que se vienen aplicando en discapacidad en España.

SERVICIOS Y PRESTACIONES SOCIALES ESPECÍFICAS DE DISCAPACIDAD

ÁREAS	SERVICIOS, PRESTACIONES Y PROGRAMAS
<p>EDUCACIÓN, CULTURA Y DEPORTE</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Centros Específicos de Educación Especial, Centros Ordinarios de Integración Preferente para Alumnado con Necesidades Educativas Especiales, Centros Ordinarios con Aulas Enclave, Aulas de Aprendizaje Profesional, Residencias Escolares Específicas... – Programas de Garantía Social de Inserción Sociolaboral, Programas de Formación para la Transición a la Vida Adulta... – Equipo de Orientación Educativa y Psicopedagógica Específicos (EOEPs). – Subvenciones para deportes y cultura; becas para estudios...
<p>EMPLEO Y FORMACIÓN OCUPACIONAL</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Aula Enclave Laboral, Programa de Escuelas Taller y Casa de Oficios. – Cursos y subvenciones del Servicio de Formación y Empleo... – Ayudas para la creación de Centros Especiales de Empleo, el autoempleo, incentivos a las empresas por contratación laboral de personas con discapacidad, creación de Cooperativas y Sociedades Laborales... – Derecho a reserva de cupo para oposiciones y empleo. – Derecho familiar a jornada reducida.
<p>SERVICIOS SOCIALES, SALUD Y SEGURIDAD SOCIAL</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Centros Ocupacionales, Centros de Atención a Minusválidos Psíquicos, Centros de Atención a Minusválidos Físicos, Centros de Recuperación de Minusválidos Físicos, Centros de Atención Diurna, Centro Base, Centro Estatal de Autonomía Personal y Ayudas Técnicas... – Servicio de alojamiento: Residencias, Pisos Tutelados, Pisos Protegidos... – Unidades de Salud Mental, Unidades de Internamiento Breve, Centros de Rehabilitación Psicosocial... – Servicio de Estimulación Precoz, Servicio de Atención Temprana, Servicio de Ayuda a Domicilio, Servicio de Atención Personal, Servicio de Teleasistencia, Servicio de Respiro Familiar... – Equipo de Orientación y Valoración. – Prestaciones Económicas a Institucionales e Individuales para programas, adquisición de ordenadores, farmacia; material ortopédico... – Prestaciones Económicas de la LISMI (a extinguir): Subsidio de Garantía de Ingresos Mínimos, Compensación Económica Terceras personas, Movilidad...

<p>SERVICIOS SOCIALES, SALUD Y SEGURIDAD SOCIAL</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Prestación económica por hijo a cargo: hasta los 18 años (33% de discapacidad), y de 18 en adelante, si tiene 65% o más; orfandad y subsidio a favor de familiares. - Pensiones contributivas de invalidez y de jubilación. Homologación de la Incapacidad Permanente Total, Incapacidad Absoluta y Gran invalidez... - Pensión no Contributiva: por invalidez y jubilación... - Carné de Familia Numerosa: la persona con discapacidad computa doble.
<p>VIVIENDA</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Ayudas económicas para la adquisición de viviendas públicas; eliminación de barreras de acceso a la vivienda y en la propia vivienda.
<p>TRANSPORTE Y COMUNICACIÓN</p>	<ul style="list-style-type: none"> -Exención del Impuesto de Matriculación y descuento del IGIC por la compra de un vehículo adaptado, Exención del Impuesto de Circulación; subvenciones para la adaptación de vehículo, Tarjeta Europea de Estacionamiento, Tarjeta de RENFE, Abono Social de Telefónica... - Servicios de Intérpretes de Lengua de Signos, Intermediación para Persona con Discapacidad Auditiva, Transporte Adaptado, Asesoramiento y ayudas para eliminación de barreras físicas y de la comunicación; accesibilidad...
<p>HACIENDA</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Desgravación de la Renta Familiar, reducción IRPF para las personas trabajadoras con discapacidad, deducciones del IRPF para adquisición y accesibilidad a la vivienda, separación matrimonial, pensión alimenticia; incapacitación y representación legal, Impuesto de Sucesiones...

Fuente: Barranco (1999 y 2006).

Para poder acceder a la mayoría de las prestaciones y servicios reflejados en el cuadro, se precisa del certificado de discapacidad. Además, conviene señalar que para avanzar en la eliminación de barreras y obstáculos que impiden hacia la sociedad incluyente para toda la ciudadanía es preciso seguir generando igualdad de oportunidades. En esta dirección, se puede tomar como referente la Ley 39/2006, de Autonomía y Dependencias, que en su artículo 1 expresa que

la Ley tiene por objeto regular las condiciones básicas que garanticen la igualdad en el ejercicio del derecho subjetivo de ciudadanía a la promoción de la autonomía personal y atención a las personas en situación de dependencia, (...) con la garantía por la Administración General del Estado de un contenido mínimo común de derechos para todos los ciudadanos en cualquier parte del territorio del Estado español, contemplándose en la ley un mismo baremo y un mismo catálogo de

prestaciones y servicios para toda España.

A modo de resumen, es preciso destacar el avance en materia de desarrollo de los derechos sociales, con políticas sociales mundiales y locales que abogan por la sociedad incluyente para todos. El análisis de la realidad y los datos expuestos nos revelan la discriminación social que tiene el colectivo de personas con discapacidad con respecto al resto de la población, presentando menores cotas de bienestar social en educación, empleo, salud, vivienda y transporte, entre otras. Igualmente, se detecta que prevalece el enfoque tradicional asistencial con medidas de compensación social a través de las prestaciones, frente a las políticas activas de empleo generadoras de mayor autonomía e independencia, menor coste social y económico.

3. Fundamentos y práctica del trabajo social en el ámbito de la discapacidad

El trabajo social, a lo largo de sus más de cien años de historia, ha venido participando en la construcción de los enfoques teóricos de la discapacidad y en el desarrollo de los derechos sociales, junto a otras disciplinas y en mestizaje profesional.

Los enfoques de discapacidad y modelo biopsicosocial conectan con los fundamentos éticos y teóricos del trabajo social. Esta disciplina y profesión, desde sus inicios se ha caracterizado por trabajar con la persona en interacción con el contexto social, aplicando los principios éticos que emanan de los Derechos Humanos y de la Justicia Social, tales como autodetermi-

■ **Los enfoques de discapacidad y modelo biopsicosocial conectan con los fundamentos éticos y teóricos del trabajo social. Esta disciplina y profesión, desde sus inicios se ha caracterizado por trabajar con la persona en interacción con el contexto social.**

nación, vivir con dignidad, participación, justicia social, disfrutar del progreso social y el deber de contribuir a él. De igual modo, desde el trabajo social se aplican enfoques que están en sintonía con los de discapacidad.

Desde estos planeamientos teóricos y éticos las trabajadoras y trabajadores sociales trabajan para potenciar las capacidades de desarrollo humano de las personas con discapacidad y de sus familias, satisfaciendo las necesidades sociales. Desarrollo humano que es definido como: “un proceso de ampliación de las capacidades y opciones de las personas, el despliegue de las potencialidades y ejercicio de capacidades del conjunto humano, en el cual se amplían las oportunidades de cada ser humano” (Naciones Unidas, 2000). Estos aspectos se encuentran desarrollados en Martínez Román (2003).

En trabajo social, entre los derechos sociales y las necesidades sociales existe una estrecha relación. En este sentido, las necesidades sociales son entendidas como derechos sociales universales, desde un enfoque global e interactivo (De las Heras, 2002). Derechos sociales que parten del artículo 25 de la Declaración Universal de los Derechos Humanos. En este artículo se concreta el derecho universal que toda

persona tiene a un nivel de vida adecuado de salud, bienestar social, alimentación, vestido, vivienda, asistencia médica, servicios sociales, seguros en caso de desempleo, enfermedad, invalidez, viudedad, vejez y otras situaciones de pérdida de sus medios de subsistencia por circunstancias independientes a su voluntad.

Derechos sociales y necesidades sociales forman parte de la ética, objetivos y prácticas de la acción profesional de las trabajadoras y trabajadores sociales. Acción profesional que se realiza con los objetivos de potenciar la igualdad de oportunidades y la justicia social, trabajando con las personas con discapacidades en interacción con el medio socioambiental. Con las personas que presentan discapacidades físicas, intelectuales, sensoriales y mentales, a nivel individual y colectivo, para movilizar sus capacidades, satisfacer las necesidades sociales, dinamizar e impulsar las redes de apoyo, promover el desarrollo humano, la convivencia y el crecimiento personal, incidiendo tanto en los aspectos materiales como inmateriales. Acción profesional, que parte del valor único e incuestionable de cada persona, la escucha, respeto y acompañamiento para potenciar su autonomía y el fortalecimiento, facilitando los apoyos que precisan. Se trabaja con el medio socioambiental para potenciar el bienestar social, profundizar sobre las barreras que impiden el desarrollo humano y la participación plena y efectiva de las personas con discapacidad en la sociedad, en igualdad de condiciones con las demás. También para establecer marcos de cooperación y

contribuir a su mejora o resolución, generando políticas de bienestar social concretadas en planes, programas, prestaciones y servicios en los diversos ámbitos de la acción social.

4. Reflexión final

En la sociedad actual del tercer milenio y en el ámbito de la discapacidad se han conseguido avances importantes, debido a la eclosión social y a la acción de los movimientos de las personas con discapacidad, profesionales, gobiernos, organizaciones y disciplinas sociales, entre las que se encuentra el trabajo social. De igual modo, el análisis de la realidad nos indica la necesidad de generar cambios, intensificando las acciones de los colectivos mencionados, promovidas por los gobiernos, para reducir y eliminar la actual situación de discriminación social en la que se encuentran las personas con discapacidad. Situaciones que precisan de una mayor aplicación de los derechos sociales universales expuestos, engarzándolos con los enfoques y modelos comentados. La finalidad es conseguir avanzar en el Estado de Bienestar Social y lograr mayores niveles de igualdad de oportunidades vinculadas a la formación, empleo, género, vida independiente, accesibilidad, vivienda, cultura, deporte y participación en la vida comunitaria de las personas con discapacidad. En esta dirección se propone dirigir la mirada para caminar rumbo a la utopía posible de la sociedad incluyente para toda la ciudadanía.

Bibliografía

- BARRANCO, C. (1998). “Derechos Humanos y Discapacidad. Quimera y Realidad”. En *Entorno Social*, edición 25, 19 y en <http://www.entorno.es>.
- BARRANCO, C. *La Calidad percibida en Centros de Atención a Personas con Discapacidad Psíquica de Tenerife. Un enfoque integrado de la Calidad de Vida, Calidad de Servicio y Calidad de Vida Laboral*. Tenerife: Cabildo de Tenerife, 2002.
- BARRANCO, C. “Trabajo Social en el ámbito de la Discapacidad”. En J. D. Santana (Coord.). *Manual de Prácticas de Trabajo Social. Sectores y Áreas de Actuación*. Tenerife: Benchomo, 2006.
- De las HERAS, P. (2002). “El sistema público de Servicios Sociales: contribución del Trabajo Social, desafíos, oportunidades y estrategias”. En *Trabajo Social Hoy, Monográfico sobre Presente y futuro de los Servicios Sociales*.
- EUROSTAT. *Panel de Hogares de la Comunidad Europea 1996*. Bruselas: Unión Europea, 2001.
- FERNÁNDEZ GUTIÉRREZ, C. R. “Ciudadanía y exclusión social en las sociedades del siglo XXI”. En J.F. Tezanos, *Tendencias en exclusión social y políticas de solidaridad*. Madrid: Sistema, 2005.
- IMSERSO. *Clasificación Internacional del Funcionamiento, la Discapacidad y la Salud*. Madrid: IMSERSO, 2001.
- INE (2002): Encuesta de Discapacidades, Deficiencias y Estado de Salud. Extraído el 29 de septiembre de 2004, de <http://www.ine.es/inebase/cgi>
- MARTÍNEZ ROMÁN, M. A. “Consideraciones generales: relaciones del Trabajo Social con el bienestar social, Estado de bienestar, política social, servicios sociales, diferenciación de conceptos”. En T. Fernández y C. Alemán (Coords.). *Introducción al Trabajo Social*. Madrid: Alianza, 2003. ISBN: 84-206-4321-1.
- NACIONES UNIDAS. *Las Normas Uniformes sobre la Igualdad de Oportunidades para las Personas con Discapacidad*. Nueva York: Departamento de Información Pública de Naciones Unidas, 1993.
- Naciones Unidas. (2000). *Informe sobre desarrollo humano. Derechos humanos y desarrollo humano*. Extraído el 22 de mayo de 2001 de <http://www.undp.org/>.
- Observatorio de discapacidad (2001). *Políticas de empleo para las personas con discapacidad en la Unión Europea, Australia y Estados Unidos*. Extraído el 20 de enero de 2005, de <http://www.seg-social.es/imserso/index.htm>
- PEREDA, C.; De PRADA, M. A y ACTIS, W. *La inserción laboral de las personas con discapacidad*. Barcelona: Fundación “la Caixa”, 2003.
- PERRIN, B. (1989). “Ideas falsas sobre el Principio de Normalización”. *Siglo Cero*, 121, pág. 44-45.
- PUIG, R. (1992): “Concepciones y paradigmas y evolución de las mentalidades sobre la discapacidad”. En *Real Patronato de Prevención y de Atención a Personas con Minusvalías. Discapacidad e Información*. Madrid: Real Patronato de Prevención y de Atención a Personas con Minusvalías.
- RUEDA, J. M. (1996). “Remover los obstáculos que impiden los derechos sociales”. *RTS*, 142, pág. 115-128. ISSN: 0212-7210.
- WOLFENSBERGER, W. (1986). “El debate sobre normalización”. *Siglo Cero*, 105, pág. 12-34.

De la bioètica clínica a la bioètica social

Ester Busquets i Alibés¹

Resum

En aquest article s'intenta explicar què és la bioètica i com es pot passar de l'aplicació de la bioètica clínica a la bioètica social. Per fer-ho, primer de tot ens centrem en l'origen i l'evolució de la bioètica. Seguidament farem una llista dels elements necessaris per a definir la bioètica. També explicarem quins són els instruments que utilitza la bioètica per a clarificar i resoldre les qüestions ètiques que se li plantegen en el dia a dia. Dins del conjunt d'aquests instruments parlarem dels quatre principis de la bioètica (no maleficència, beneficència, autonomia, justícia), les metodologies de presa de decisió i els comitès d'ètica.

Paraules clau: Bioètica, bioètica clínica, bioètica social, comitès d'ètica.

Abstract

In this article we try to explain what bioethics are and how we can pass on to social bioethics from the application of clinical bioethics. To do so, first of all we will focus on the origin and the evolution of bioethics. Next we will list the necessary elements to define bioethics. We will also explain which are the instruments that bioethics use to clarify and to solve the ethical questions that are suggested on a daily basis. When discussing the set of these instruments we will talk about the four principles of bioethics (non-maleficence, beneficence, autonomy, justice), the methodologies of decision-making and the ethics committees.

Key words: Bioethics, clinical bioethics, social bioethics, ethics committees.

¹ Diplomada en Infermeria. Llicenciada en Filosofia. Investigadora de l'Institut Borja de Bioètica – Universitat Ramon Llull. Professora de bioètica de la Universitat de Vic. ebusquets@ibb.hsjdbcn.org

1. Orígens i evolució de la bioètica

L'embranchida inicial de la bioètica respon al desig de posar en funcionament un nou tipus de reflexió i una nova pràctica que sigui capaç d'integrar les aportacions de les ciències de la vida i de la salut i els valors humans. Aquest desig té les seves arrels en els anys cinquanta i seixanta als Estats Units i comença a brotar amb força l'any 1970, quan tota una colla de científics i humanistes estatunidencs s'esforçaran per tirar endavant aquest projecte de fer dialogar les ciències i les humanitats i s'asseuran a deliberar per a orientar i cercar respostes noves als problemes nous en l'àmbit de les ciències de la vida i les ciències de la salut. L'esforç d'aquestes persones té el seu estímul en una convergència de factors socials, polítics, econòmics, mèdics... que prenen molt de relleu en la societat estatunidenca d'aquell moment i, sobretot, en les novetats i els interrogants aportats per tres grans revolucions, encara avui en plena efervescència: la *revolució biològica* (que ens dóna un domini sobre la reproducció, l'herència i el sistema nerviós), la *revolució ecològica* (que fa adonar que el creixement econòmic no comporta necessàriament millor qualitat de vida), i la *revolució medicosanitària* (que crea noves tecnologies, promou l'autonomia del pacient i planteja la necessitat d'establir polítiques sanitàries davant l'escassetat de recursos).

Al capdavant de tot aquest moviment, i ja des de primera hora, s'hi posaran dos personatges que reclamen la paternitat d'aquesta nova disciplina: Van Rensselaer Potter, bioquímic i oncòleg, i el doctor André Hellegers, ginecòleg i professor a

la Universitat de Georgetown (Washington). Ambdós representen i promouen, ja des de bon començament, dues visions diferents de la bioètica. Segons Potter, que és reconegut per tothom com el creador de la paraula *bioètica* (1970), la supervivència de la humanitat i l'equilibri del nostre ecosistema estan en perill. Per això cal adquirir una nova saviesa que ens proporcioni el coneixement de com usar el coneixement. I a aquesta nova saviesa Potter l'anomena *bioètica*. Per tant, Potter dóna a

■ **Per això cal adquirir una nova saviesa que ens proporcioni el coneixement de com usar el coneixement. I a aquesta nova saviesa Potter l'anomena *bioètica*.**

la bioètica un *enfocament globalitzador*, posa l'accent en *la vida* en el seu sentit més ampli. Hellegers, en canvi, dóna a la bioètica un sentit diferent i més restringit. Segons Hellegers, que és el primer d'introduir la bioètica en l'àmbit acadèmic universitari i de fer-la ressonar en els mitjans de comunicació social, la bioètica ha de ser un lloc de diàleg interdisciplinari entre científics i humanistes amb l'objectiu d'estudiar les qüestions ètiques concretes que es plantegen en la investigació biomèdica i en la pràctica clínica. Per tant, Hellegers dóna a la bioètica un *enfocament biomèdic*, posa l'accent en *la salut* més que no pas en la vida en el seu sentit més ampli. Aquesta segona visió, la de Hellegers, que és la majoritàriament acceptada fins el dia d'avui, quedarà perfectament recollida, i d'alguna manera oficialitzada, en la bioètica nord-americana (ABEL, 2001).

En aquesta història de la bioètica aviat hauríem de poder parlar també de la *bioètica social*, una bioètica que no només posi l'accent en la salut, sinó també en les qüestions ètiques de l'àmbit social. Malgrat que la bioètica clínica és la que s'ha imposat arreu, cal dir que aquesta no ha oblidat del tot la dimensió social, perquè la bioètica clínica també contempla els aspectes socials. Per això actualment hi ha bastants treballadors o treballadores socials que estan participant en aquest diàleg bioètic.

2. Què és la bioètica?

De definicions de bioètica n'hi ha moltes i cadascuna accentua uns aspectes i en deixa altres en la penombra. Nosaltres creiem que una bona resposta a la pregunta "de què parlem quan parlem de bioètica?" hauria d'incloure aquests punts essencials: 1) La bioètica és un nou saber que té un aspecte teòric i un de pràctic que són inseparables. L'aspecte teòric recorda que la bioètica és una *reflexió d'ordre ètic*, un procés de raonament que cerca fonamentar els judicis morals. L'aspecte pràctic recorda que la bioètica és un *procediment de presa de decisions*, un mètode que, conjugant fets i valors, ajuda a prendre decisions racionals, raonables i prudentes. 2) La bioètica, tant en la seva reflexió com en el mètode de treball, és essencialment *multidisciplinària* i *interdisciplinària*. Amb aquestes dues paraules es vol dir que la bioètica, per a comprendre millor els problemes que es volen estudiar, promou el diàleg entre sabers diversos i fa que aquests sabers interaccionin entre ells, es fecundin mútuament, i així es pugui arribar a prendre les millors

decisions possibles. 3) El saber bioètic té per objectiu *clarificar i resoldre les qüestions de tipus ètic* que plantegen els avenços de *les ciències de la vida i de la salut* i les seves aplicacions, tenint en compte que les respostes que es donaran a aquestes qüestions tindran una incidència en la societat present i futura i en el seu sistema de valors.

3. Els temes de la bioètica

Ara que ja sabem quin tipus de saber és la bioètica és l'hora de fixar-nos en els continguts, en els temes que estudia. Tanmateix en la classificació de temes hauríem de recórrer a la bioètica clínica, però al final també esbossarem possibles temes de la bioètica social.

Una possible llista de temes seria aquesta: *Inici de la vida* (tècniques de reproducció humana assistida, avortament, embrions congelats, consell genètic). *Envel·liment i mort* (obstinació terapèutica, mort digna, suïcidi assistit i eutanàsia, cures pal·liatives, no inici o retirada de suport vital). *Genètica* (manipulació del genoma humà, clonatge, eugenèsia). *Experimentació en éssers humans* (embrions sobrers, experimentació amb nens, adults, moribunds, trasplantament d'òrgans). *Relació professional-usuari* (drets dels ciutadans amb relació a la salut i l'atenció sanitària, consentiment informat, confidencialitat, humanització de l'atenció). *Intervencions amb éssers i medis vivents no humans* (experimentació amb animals, conservació d'espècies, canvi climàtic, armes biològiques). *Distribució de recursos* (conceptes de justícia, polítiques de salut, medicalització i augment de la despesa sanitària).

De tots aquests temes n'hi ha alguns que la bioètica social es podria fer seus:

■ De tots aquests temes n'hi ha alguns que la bioètica social es podria fer seus: confidencialitat, consentiment informat, distribució de recursos socials o polítiques socials...

confidencialitat, consentiment informat, distribució de recursos socials o polítiques socials... Naturalment, caldria pensar des de dins de la pròpia professió de treball social quins serien els temes o qüestions ètiques més específiques a abordar en l'àmbit social.

En l'estudi dels temes concrets la bioètica clínica es planteja la pregunta ja clàssica en bioètica: "Tot el que és tènicament possible de fer, és acceptable èticament?". I les possibles respostes, la bioètica les elabora en el marc que li és propi: el diàleg entre la racionalitat científicotècnica, la racionalitat eticofilosòfica i la racionalitat juridicopolítica, tres racionalitats que són diferents (pluridisciplinarietat) però que la bioètica s'esforça a fer interaccionar (interdisciplinarietat) (BUSQUETS i MIR, 2005).

4. Els quatre principis de la bioètica

Hi ha molts principis morals que ens poden ajudar a clarificar i resoldre les qüestions ètiques que se'ns plantegen en la pràctica professional, però la bioètica nord-americana n'ha privilegiat quatre: *No maleficència*, *Beneficència*, *Autonomia* i *Justícia* (BEAUCHAMP i CHILDRESS, 1999). Són els anomenats quatre principis de la bioètica. A l'hora de definir els quatre prin-

cipis no hi ha unanimitat. Actualment el seu sentit encara no està ben precisat i és objecte de debat entre els experts. Per tal de no allargar-nos més del compte, aquí ens limitarem a fer-nos ressò de la manera més comuna, fins el dia d'avui, de definir aquests principis.

El principi de *NO MALEFICÈNCIA* designa l'obligació de no fer mal a l'altre, encara que ell ens ho demani o ho desitgi. Aquest principi remet a una característica fonamental de la medicina hipocràtica: *primum non nocere* (primer no fer mal); inclou també l'obligació de fer allò que està indicat de fer ja que l'omissió produiria un mal.

El principi de *BENEFICÈNCIA* no es refereix a un acte de caritat o de bondat, sinó a un deure, a una obligació. Per tant, el principi de beneficència recorda el deure de fer el bé, de promoure el bé, però tenint en compte que aquest bé no és independent de l'autonomia individual. El principi de beneficència solament es pot comprendre en tota la seva profunditat a la llum dels valors del subjecte al qual es vol fer el bé, i, per tant, cal vincular-lo al principi d'autonomia.

El principi d'*AUTONOMIA* fa referència a la capacitat del subjecte humà de prendre lliurement les seves decisions. Tanmateix, en bioètica, respectar l'autonomia de l'altre no sols vol dir respectar la seva capacitat de triar i de poder actuar amb coneixement de causa i sense coacció, sinó també ajudar-lo a escollir allò que respectarà la dignitat de la persona humana. No es pot oblidar que l'autonomia, en sentit ètic, és certament la capacitat de decidir, però de decidir en la direcció del que és bo i just.

El principi de *JUSTÍCIA* té dues dimensions complementàries. D'una banda exigeix que tractem tothom amb la mateixa consideració i respecte: que no discriminem les persones per raó d'ètnia, sexe, professió, ideologia, religió, orientació sexual, poder econòmic, etc. I, de l'altra, reclama una distribució equitativa dels recursos i càrregues entre els ciutadans, per tal d'evitar discriminacions, tant en les polítiques de salut pública com en les polítiques socials.

Veiem, doncs, que aquests quatre principis de la bioètica són igualment vàlids per a resoldre problemes ètics que es puguin originar en l'àmbit de les professions o institucions de caràcter social, perquè un treballador o treballadora social, tant en l'exercici de la seva professió com en la resolució de problemes ètics, haurà de mirar de no fer mal (no maleficència), fer el bé (beneficència), respectar les decisions de les persones (autonomia) i no discriminar ningú (justícia).

5. Metodologies de presa de decisió

Endemés d'aquests quatre principis i d'altres referències ètiques (no tot val, respectar la vida, l'imperatiu categòric, la utilitat social, els drets humans, etc.) la bioètica fa servir diverses metodologies per tal d'optimitzar la correcció ètica en la presa de decisions en l'àmbit de les ciències de la vida i de les ciències de la salut. Cal recordar que una metodologia és el camí que se segueix per arribar a un determinat objectiu. Totes les metodologies que es fan servir en bioètica comparteixen el mateix objectiu: ajudar a resoldre

problemes i/o dilemes ètics; però els passos que se segueixen per arribar a l'objectiu varien d'una metodologia a una altra. Per manca d'espai ens saltem les metodologies nord-americanes i europees i direm que, bàsicament, dessota de totes les metodologies hi ha una estructura comuna. Els passos que s'acostuma a seguir són els següents: 1. Anàlisi dels fets: aspectes biològics, psíquics, socials, econòmics, legals... 2. Identificació dels problemes ètics del cas i possibles respostes. 3. Presa de decisió. 4. Justificació racional i raonable de la decisió presa. (FERRER i ÀLVAREZ, 2003).

6. Els comitès d'ètica

Finalment, i a grans trets, ens fixem en un altre instrument que ha creat la bioètica per a clarificar i resoldre qüestions ètiques originades pel desenvolupament de les ciències de la vida i de la salut. Es tracta dels comitès d'ètica. Els comitès d'ètica són un grup multidisciplinari que mitjançant el diàleg interdisciplinari pretén reflexionar i donar resposta a les qüestions ètiques que planteja el desenvolupament i l'aplicació de les ciències de la vida i de la salut. En l'àmbit de la salut hi ha diferents tipus de comitès d'ètica, els que depenen d'una ins-

■ **Els comitès d'ètica són un grup multidisciplinari que mitjançant el diàleg interdisciplinari pretén reflexionar i donar resposta a les qüestions ètiques que planteja el desenvolupament i l'aplicació de les ciències de la vida i de la salut.**

tància nacional o supranacional i els comitès locals. L'objectiu dels comitès nacionals o supranacionals consisteix a elaborar informes sobre problemes ètics suscitats pel progrés del coneixement en els àmbits de la biologia, de la medicina i de la salut i publicar recomanacions sobre aquests àmbits. Dins dels comitès locals hi trobem els Comitès Ètics d'Investigació Clínica (CEIC) i els Comitès d'Ètica Assistencial (CEA). Els CEIC tenen la funció de “vetllar per la correcció des del punt de vista metodològic, ètic i legal de qualsevol projecte de recerca que comporti algun risc físic o psicològic per a un ésser humà” (DOGC, 2006). En canvi, els CEA tenen entre les seves funcions destacades: a) Assessorar èticament en decisions puntuals, clíniques i sanitàries; b) Formular orientacions i protocols comuns d'actuació en situacions clíniques i sanitàries habi-

que plantegin problemes ètics; c) Organitzar programes, cursos i qualssevol altres activitats formatives en l'àmbit de la bioètica (ABEL, 1999).

És cert que actualment hi ha molts treballadors o treballadores socials que ja formen part dels CEA, però el que cada vegada sembla més clar és que la funció dels comitès d'ètica s'ha d'estendre també a altres àmbits professionals. Les institucions de caràcter social haurien de començar a constituir els seus propis comitès d'ètica, adaptats, naturalment, a la seva realitat.

És una tasca de tots els treballadors i treballadores socials contribuir al desenvolupament del que en aquest article hem anomenat bioètica social. Si hem parlat tant de la bioètica clínica és perquè tal vegada el seu bagatge pugui servir de guia per a aquest repte que tenen entre mans tots els treballadors i treballadores socials.

Bibliografia

- ABEL, Francesc. *Bioètica: orígenes, presente y futuro*. Madrid: IBB - Fundación MAPFRE Medicina, 2001. ISBN 84-7100-799-1.
- ABEL, Francesc. “Comitès de bioètica: necesidad, estructura y funcionamiento”, en COUCEIRO, Azucena (ed.) *Bioètica para clínicos*. Madrid: Triacastella, 1999. ISBN 84-921418-9-1.
- BEAUCHAMP, T. L. i CHIL-
- DRESS, J. F. *Principios de ética biomédica*. Barcelona: Masson, 1999. ISBN 84-458-0480-4.
- BUSQUETS, Ester i MIR, Joan. *Infermeria i bioètica*. Esplugues de Llobregat: IBB - URL, 2005. O bé BUSQUETS, Ester i MIR, Joan. *Infermeria i comitès de bioètica*. Esplugues de Llobregat: IBB - URL, 2005.
- Decret 406/2006, de 24 d'octubre, pel qual es regulen els requisits i el procediment d'acreditació dels comitès d'investigació clínica. DOGC núm. 4748, de 26-10-2006.
- FERRER, Jorge José i ÁLVAREZ, Juan Carlos. *Para fundamentar la bioètica*. Bilbao: Universidad de Comillas - Desclée de Brouwer, 2003. ISBN 84-330-1814-0.

El Treball Social: influències de la “reconceptualització”¹

Montserrat Feu Closas²

Resum

Aquest article analitza les influències que l'anomenat moviment de la “reconceptualización del trabajo social” a l'Amèrica Llatina va tenir sobre el desenvolupament del treball social i de la professió al nostre país en els anys 70. Es basa en l'anàlisi dels documents dels espais de debat i reflexió existents, en especial a partir dels congressos i jornades que de forma periòdica aplegaven els professionals en exercici. La primera part recull el discurs dels professionals fent un paral·lelisme amb el context social i polític del procés de “transició” del franquisme a la democràcia. Finalment, fa una reflexió al voltant de la necessitat d'una “reformulació”, de la “sistematització” de la pràctica professional del treball social en el moment actual.

Paraules clau: Reconceptualització, agent de canvi, contextualització, sistematització.

Abstract

In this article the author analyses the influences of the so-called movement of the ‘reconceptualization of social work’ in Latin America had on the development of social work and on the profession in Spain in the 1970s. It is based on the analysis of the documents of the existing spaces of debate and of reflection, especially starting with congresses and conferences that periodically united the practising professionals. In the first part of the article, the professional discourse making a parallelism with the social and political context of the process of transition from franquisme to democracy is collected. Finally the author reflects on the need to reformulate, on the systematization of the professional practice of social work today.

Key words: Reconceptualization, change agent, contextualization, systematization.

¹ En record de les col·legues Rosa Roca, Maria Urpina i Teresa Fàbregas, compromeses en la renovació de la professió i que varen morir en el viatge cap a les Jornades Nacionals d'Assistents Socials de Pamplona l'any 1977.

² Diplomada en Treball Social. Llicenciada en Història. mfeu@wanadoo.es

1. Introducció

Aquesta reflexió entorn de les influències al nostre país de la denominada “reconceptualització del treball social” a Llatinoamèrica, l’he plantejada a partir de l’anàlisi de diferents documents de l’època, fruit de diferents espais de reflexió i de debat que es portaren a terme, especialment en les jornades i congressos de la professió que anaven aplegant periòdicament als assistents socials en exercici. També, amb el coneixement directe de professionals que treballaven en aquesta època i de la meua experiència, vaig iniciar la meua activitat professional com a assistent social en un barri perifèric de Barcelona, l’any 1971. Recordant i revisant aquest procés, podem afirmar, doncs, que cada “generació” de treballadors/es socials tenim un referent com a experiència.

És ja una constatació que la construcció del treball social a Espanya i l’evolució que ha fet la professió té un paral·lisme amb els importants canvis econòmics, socials i polítics que s’han donat al país al llarg del segle XX, en especial amb el procés de transició cap a l’estat democràtic actual i amb la participació de la professió en el procés de desplegament del sistema de protecció social. En aquest context, el treball social no es podia limitar només a donar ajuda a la població amb més necessitats, sinó que es trobava immers en el context comunitari, junt amb els moviments socials i polítics, amb accions dirigides al restabliment de les llibertats democràtiques i els drets socials, per tal de crear les condicions polítiques i materials cap a un canvi.

2. Situació social i política del país i desenvolupament de la professió als anys 70

Cal situar la professió d’assistent social en el context social i polític dels darrers anys del franquisme, caracteritzat encara per la carència dels drets socials i els drets polítics, per l’existència d’uns moviments socials molt forts d’oposició al règim i de reivindicació de les llibertats bàsiques, ubicats especialment en els barris perifèrics de les grans ciutats industrials del país; alhora amb el desplegament dels partits polítics, de la ideologia marxista i del moviment sindical que lluitaven en la clandestinitat contra la dictadura i amb un compromís cap al canvi per aconseguir un estat democràtic. Concretament a Catalunya, són barris amb una composició social de població vinguda de les zones agràries d’Andalusia, d’Extremadura i de Castella amb el procés d’industrialització del país. En aquest context cal destacar la tasca de Càritas Diocesana, amb una xarxa d’assistents socials a les parròquies i que estaven ubicades als barris perifèrics de Barcelona. En les directrius de Càritas d’aquests anys es parlava de suscitar la presa de consciència davant la situació social en què viu el país i el procés de canvi que s’estava donant, fent tasques de formació i de conscienciació, promovent la participació comunitària i afavorint la vida associativa.

És ja als anys 60 que apareix el treball social comunitari com un instrument “alliberador” per a la població i les seves necessitats, en contraposició a la professió com a element “integrador”, integrador de la persona en una societat considerada in-

justa i amb unes grans desigualtats socials i una falta de llibertats. Al nostre país, igual que als països de l'Amèrica Llatina, es van perfilant dos sectors de professionals: les que defensaven un treball social més "tècnic", al marge de la ideologia política, i orientacions considerades com a més "progressistes", que defensaven el compromís del treball social per al canvi social i que tenen un paral·lelisme amb el moviment de la "reconceptualització".

Quant a la formació dels professionals són anys d'un cert desplaçament de les escoles d'assistents socials al país, així com de consolidació de les associacions professionals amb la posada en marxa a Madrid de la FEDASS (Federación Estatal de Asociaciones de Asistentes Sociales), l'any 1967.

En relació amb el compromís per un treball social amb la comunitat, cal destacar la importància de la vinguda al nostre país l'any 1966 de l'expert italià Marco Marchioni per dirigir un projecte de desenvolupament comunitari a Velez-Màlaga (Andalusia), en què participaren assistents socials de Catalunya, i la seva col·laboració posterior en nombrosos cursos i seminaris en diferents ciutats del país; també cal destacar la importància de les teories de Paulo Freire, que venien de Brasil. A l'Associació d'Assistents Socials de Barcelona, ja l'any 1965 hi havia un grup d'assistents socials de comunitat, amb una feina de reflexió per tal de consensuar objectius sobre el seu treball, dels que destaquem: despertar el sentit de cooperació dels veïns; formació de grups; motivació i mobilització per a la solució dels seus problemes. Ja més endavant, el 1972, el grup fa la següent definició sobre el treball social:

"el treball social ha de tendir sempre a una acció social de justícia social", "l'objectiu del treball social no és el de donar solucions d'emergència o paliatius, sinó veure la problemàtica de les persones, grups i comunitats, en la realitat de la vida quotidiana per actuar sobre aquesta realitat".

Les teories sobre la "reconceptualització del treball social", com veure l'assistent social com un agent de canvi, el tema de la presa de consciència de la població i la necessitat d'un replantejament dels mètodes de treball tradicionals arriben a aquests sectors, que es plantejaven qüestions semblants lligades a la realitat sociopolítica del país com:

Contribueix el treball social al nostre país a l'adaptació de les persones, grups i comunitats al sistema polític, o bé la seva finalitat d'acord amb els principis de la professió i en el moment polític que viu el país, serà la contribució al canvi social i per tant al canvi polític?

Per tant, cal un treball amb la població per a la presa de consciència de les seves necessitats juntament amb les forces progressistes del país que lluiten contra la dictadura?

3. El moviment de reconceptualització del treball social en aquest context. El discurs dels professionals

Als països de l'Amèrica Llatina apareixen les propostes de la "reconceptualització" al principi dels anys 70 com a moviment dels assistents socials que varen contribuir d'una manera molt positiva a la definició dels mètodes del treball social. Cal desta-

car, en aquest procés, la importància del Document d'Araxa (1967); de Teresópolis (1970) i del Tercer Seminari de l'Associació Llatinoamericana d'Escoles de Treball Social (1971). Les influències concretes que el moviment de la reconceptualització llatinoamericana va tenir al nostre país es veuen reflectides en el discurs dels assistents socials de l'època, sobretot en les jornades més significatives i en els congressos organitzats cada quatre anys a escala estatal a partir de l'any 1968, en què d'una manera continuada es plantegen qüestions que eren centrals en el moviment de la “reconceptualització llatinoamericana”:

- l'assistent social com a “agent de canvi”
- el terme “concientitzar” la població
- la necessitat d'un replantejament metodològic i tècnic del treball social

Podem afirmar que quan apareix el moviment de la “reconceptualització” el treball social a Espanya no està aïllat sinó que participa en el moviment europeu al voltant de la implantació de la professió i les seves funcions. El 1968 se celebra a Barcelona el Primer Congrés d'Assistents Socials del país que segueix les directrius del Consell d'Europa (1967). L'any 1967 es crea a Madrid la FEDAAS (Federación Estatal de Asistentes Sociales), que es

■ El 1968 se celebra a Barcelona el Primer Congrés d'Assistents Socials del país que segueix les directrius del Consell d'Europa (1967).

planteja la defensa de les funcions professionals i d'una formació de nivell superior. Cal destacar també en aquest any dos seminaris de la FEISS (Federación Española de Escuelas de Trabajo Social), celebrats el 1971 a Manresa (Barcelona) i a Los Negrales (Madrid), en què es planteja una revisió dels objectius i de la metodologia bàsica per al treball social en aquell moment:

Al Seminari de Manresa es dóna a conèixer l'anomenat *Método Básico* elaborat per Montserrat Colomer, que suposava un avenç metodològic que trencava amb la dicotomia de les intervencions més “tradicionals” que fragmentaven el treball social de casos, de grup i de comunitat i que podem dir que té un paral·lelisme amb els plantejaments metodològics que es donaven en el moviment de la “reconceptualització”. Cal destacar també la creació a Barcelona, el 1973, del GITS (Grup d'Investigació i Formació Permanent en Treball Social), grup que va tenir una gran influència en la formació continuada dels professionals d'aquells anys.

En el II Congrés de Madrid del 1972,³ a la primera ponència es fa referència explícita a la *reconceptualización del trabajo social*, assumint el Congrés en les seves conclusions la definició de la “professió com a agent de canvi”. Cal destacar que aquesta definició, que va ser força majoritària, no va ser compartida per tothom i que van haver-hi discrepàncies amb els sectors més “progressistes” de la professió, que tenien militància activa en diferents partits polítics i/o en organitzacions obreres. En el tema de la concientització a

³ *Memoria del II Congreso Nacional de Asistentes Sociales. Madrid junio 1972*. Madrid: FEDASS, 1973.

la “*toma de conciencia del contenido de la profesión y de las exigencias que lleva consigo*”, destaquem les següents conclusions del Congrés:

- “*Es urgente el planteamiento de ir a las causas de los problemas, a través de una investigación que nos sitúe en la realidad. Tenemos la responsabilidad de denunciar los hechos a través de sugerencias constructivas.*”
- “*Se considera necesaria la definición: a) del concepto “Asistente Social como agente de cambio”; b) del término “concienciar”.*”
- “*Se hace necesaria la integración del trabajador social en una dimensión de macro-actuación, pasando del trabajo paliativo al preventivo*”.

Es tenia, però, consciència que els agents de canvi reals eren els moviments socials i les organitzacions obreres polítiques organitzades en la clandestinitat i amb què aquest sector estava compromès. En aquesta línia tingueren una gran importància les VI Jornades de Llevant,⁴ organitzades a València al 1975 amb el tema “*Rol del asistente social en el proceso de cambio*”, que van aplegar uns 140 assistents socials i 27 estudiants de València, Catalunya i Aragó. Les Jornades es plantejaren a partir d’un treball previ de les participants a partir d’una enquesta en què veiem que es reflecteixen els temes de la “reconceptualització”.

- *Com entens el canvi social en la nostra realitat?*
- *Acceptes que el treball social pot contribuir al procés de canvi?*

- *Figura en els nostres objectius professionals la concientització?*
- *Com consciència l’assistent social en el seu camp de treball? Per què?*

En una ponència en què vaig participar en grup denominada *Trabajo Social dentro del proceso de cambio*, amb un fort contingut ideològic, plantejàvem una desmitificació del terme *asistente social como agente de cambio* que circulava a partir del congrés estatal del 1972. Dèiem que en el seu moment aquest plantejament va ser vàlid, per avançar en el pas de la imatge beneficopatalista que tenia la professió cap al fet que les persones, els grups i les comunitats fossin actors reals del seu canvi; i a la vegada exposàvem que el terme *agent de canvi* s’havia incorporat des del context llatinoamericà sense haver fet una anàlisi sobre la seva adequació a la realitat concreta del nostre país. Plantejàvem la necessitat de replantejar aquest concepte veient el treball social com a impulsor per al canvi, com una opció ideològica per a un tipus de canvi que portés a la transformació social. També vèiem que aquesta contribució al canvi no era específica de la nostra professió sinó una opció comuna amb les persones i grups socials compromesos amb el canvi.

La ponència *Objetivos del trabajo social* plantejava quines respostes concretes s’estaven donant a les exigències de la societat i veure quin havia de ser el “*replanteamiento del trabajo social*” cap a: formular una teoria, definició d’uns objectius, delimitació del rol professional i com operar en la realitat social d’una manera dinàmica i efi-

⁴“VI Jornadas de Levante”, a RTS, núm. 58, 2n trimestre 1975. Barcelona: Asociación de Asistentes Sociales.

çaç. Aquí també es fa referència a les anàlisis sobre la presa de consciència que procedeixen de la realitat concreta de l'Amèrica Llatina i es posa en qüestió la seva validesa al nostre país. Es constata que podem estar analitzant una realitat amb una teoria que procedeix d'una realitat molt diferent –la llatinoamericana–, i que per tant ens caldrà fer una elaboració teòrica pròpia situada en el nostre context social i polític.

La polèmica que es va donar en aquestes Jornades restarà sempre en el nostre record, polèmica entre les diferents tendències en relació amb la funció de la professió en una realitat social canviant –estàvem iniciant ja el procés de transició política–. Per veure l'estat d'opinió del col·lectiu de participants, és interessant veure les dades de la votació de les conclusions de les Jornades: un 60% manifesta que accepta el mètode científic (referit al materialisme dialèctic) com a instrument per formular una teoria del treball social; un 72% considera imprescindible aconseguir les llibertats mínimes, concretades en les llibertats democràtiques, proposant tenir una major presència pública i la denúncia pública de les situacions d'injustícia social feta des del cos professional; i un 92% manifesta que ha de ser un compromís de tots incidir en la millora de la formació dels professionals, ja sigui amb la transformació de les escoles de treball social existents o bé amb la creació de noves escoles amb independència de la ideologia dominant. Es fa també una crida a la necessitat d'un treball coordinat entre les escoles i les associacions d'assistents socials del país.

És interessant recollir una altra reflexió de l'època sobre les influències de la

“reconceptualització”. En l'estudi sobre els assistents socials a Catalunya d'Estruch y Güell (1976), fet a partir de la definició de l'“*asistente social como agente de cambio*” del Congrés del 1972 i de les posicions manifestades a les VI Jornades de Llevant del 1977. Fan una anàlisi comparativa del grup que es denomina “*agentes de cambio*”, considerant-lo com un grup d'elit de la professió, que representa el grup que va tenir major influència en les concepcions llatinoamericanes. Plantegen que aquesta és una opció falsa, ells consideren que l'objecte del treball social és sempre “integrador” i es pronuncien per un marc ideològic al voltant d'un assistent social “liberal” en sentit ampli, concepte que consideren més compatible i legítim amb l'exercici professional.

Les conclusions d'aquesta recerca vénen a confirmar les hipòtesis inicials que es plantegen els autors sobre la “crisi de la professió”, plantejant que és una professió que vol substituir un marc ideològic per un altre i que per això entra en una “crisi d'identitat”. Que davant aquesta suposada crisi sorgeixen els diversos intents de “reconceptualització”, de “redefinició” de nous marcs ideològics i que això produeix una descontextualització del procés històric de la mateixa professió, que cal partir de la realitat de la professió i no dels “somnis dels professionals”. Sobre la formació consideren que cal enfrontar-se a la complexitat, no al reduccionisme i servir-se de les aportacions de les ciències socials.

Altres autors com T. Zamanillo (1991) manifesten que en l'esforç fet en el moviment de “reconceptualització” convergeixen dues dimensions, una de reflexió

teòrica i una altra de voluntat de canvi, prevalent més la segona que la primera. Aquest moviment constitueix un repte davant el colonialisme intel·lectual dels països anglosaxons i la necessitat de donar respostes més adequades als grans problemes que envolten la desigualtat a Amèrica Llatina. Els conceptes expressaven, igual que en el nostre país, una voluntat “revolucionària”, en el sentit d’un canvi social, però en barrejar alhora supòsits metodològics i continguts altament ideològics això no va afavorir la posterior sistematització i formulació d’hipòtesis aplicades a la realitat social.

A Llatinoamèrica és interessant la reflexió que fa Sela Sierra (1970) sobre aquests plantejaments en afirmar que:

“En el natural impulso renovador del primer momento, muchas palabras y sus usos sociales fueron proscritas y otras fueron cobrando progresivamente auge y notoriedad, hasta llegar a convertirse en objeto indispensable de consumo”... “palabras o expresiones como método científico, praxis, concientización, dialéctica, etc. Esta enfermedad de palabras llegó a obstaculizar la posibilidad de diálogos auténticos entre profesionales.”

El III Congrés de Sevilla del 1976, amb el tema “*Acción Social y Trabajo Social*”,⁵ coincideix amb el final de la dictadura i amb l’inici de la transició, i en les seves conclusions també es fa referència al canvi social i polític:

“partiendo del análisis crítico de la realidad actual optamos por una acción transformadora para llegar a una sociedad democrática

donde se respeten los derechos individuales y sociales del hombre”. “*Contribuir a la toma de conciencia y acciones de los miembros de la Comunidad respecto a las causas inmediatas y estructurales de los problemas*” “*Potenciar a los grupos y a las asociaciones comunitarias en un marco de libertad democrática—derechos de expresión, reunión, asociacionismo y manifestación—, pidiendo una amnistía y la derogación de leyes y jurisdicciones especiales*”.

És en aquest Congrés que s’acorda el canvi en la denominació *asistent social* per *treballador social* i del terme *servei social* pel de *treball social*.

La FEDASS organitza les III Jornades Nacionals d’Assistents Socials de Pamplona al 1977,⁶ amb el tema *Del paternalismo a la identidad profesional*, plantejant-se que el canvi democràtic ha de comportar el reconeixement dels drets socials universals per a tots els ciutadans, sense els quals no es poden plantejar alternatives a la beneficència. Podem dir que aquestes Jornades van plantejar les bases dels continguts de política social i treball social que encara són vigents. Entre els temes més bàsics cal destacar:

- *La funció bàsica del treball social*, amb una doble vessant assistencial i preventiva i reivindicant el seu caràcter transformador tant a escala macro-social com microsocial.
- *El Benestar Social*, entès de manera dinàmica i participativa i rebutjant postures “funcionalistes”, proposant la posada en funcionament de polítiques socials participatives.

⁵ III Congreso Nacional de Asistentes Sociales. *Acción Social – Sevilla 27-30 mayo 1976*. Madrid, FEDASS, 1977.

⁶ *Memoria de las III Jornadas Nacionales de Asistentes Sociales. Pamplona 1977*. Madrid: FEDASS, 1978.

- *Els principis metodològics del treball social*, com a principis operacionals, com a base per a l'exercici professional amb una actitud científica i democràtica.

Per acabar el recorregut de més de 10 anys, tenim el IV Congrés Nacional de Valladolid el 1980, amb el tema “*Por unos Servicios Sociales para todos y todas. Defensa de la Universalidad de los Derechos Sociales*”,⁷ sobre la necessitat de la implantació del sistema de serveis socials al país, amb la presentació d'un manifest dirigit al Congrés de Diputats i a l'opinió pública. Podem veure, doncs, que el referent d'aquests Congressos i Jornades porta cap a una nova etapa de la professió. Parlem de deu anys –entre 1970 i 1980– en què s'estableixen les bases actuals de la professió al país. Per tant, podem afirmar, també, que com en les etapes anteriors, en la dècada dels anys 80 la professió té un paper molt actiu en el nou context social i polític, amb la creació de les bases per a la posada en funcionament i desenvolupament posterior de l'anomenat “sistema de serveis socials” a les diferents comunitats autònomes, tot defensant la universalitat dels serveis i de les prestacions juntament amb els altres sistemes com la salut i l'educació.

Amb el reconeixement dels estudis a nivell universitari (1983) i la incorporació progressiva de les escoles de treball social del país a les estructures universitàries, es dona un pas qualitatiu molt important que permet una millora dels continguts de la formació, junt amb l'inici d'una llarga rei-

- **Amb el reconeixement dels estudis a nivell universitari (1983) i la incorporació progressiva de les escoles de treball social del país a les estructures universitàries, es dona un pas qualitatiu molt important que permet una millora dels continguts de la formació.**

vindicació per aconseguir el nivell de llicenciatura per als estudis de Treball Social.

Podem afirmar, doncs, que es donen un seguit de paral·lelismes amb el moviment de la “reconceptualització” llatinoamericana amb l'evolució de la professió d'assistent social al nostre país en aquests anys. En primer lloc i a escala molt general, en relació amb uns contextos de règims polítics autoritaris i/o populistes, amb una visió paternalista-benèfica de la professió i a escala més específica pels condicionaments sobre l'evolució de la identitat professional.

La “reconceptualització” suposava un canvi de perspectiva ideològica que aportava elements metodològics nous, que permetien un canvi de mirada sobre la professió i el seu objecte de treball. En una visió més global del treball social com a contribució al canvi social calien noves aportacions metodològiques, i s'introduïa alhora el debat sobre les essències, els principis del treball social. Veiem, per tant, que en el treball social espanyol que venia influenciat especialment per les teories anglosaxones, aquest nou enfocament

⁷ IV Congreso Nacional de Asistentes Sociales. “Por unos Servicios Sociales para todos y para todas”. Valladolid, 1980. Madrid: Consejo General de Colegios de Diplomados en Trabajo Social y Asistentes Sociales, 1988.

s'apropava més a la nostra cultura i a la nostra situació social i política, en la que sorgeixen grups més crítics, més radicals que tracten de conciliar dos elements: l'ideològic i el científic.

La idea de compromís professional vers el canvi social, amb un fort contingut ideològic, basada per una part en els corrents de la sociologia crítica, amb la influència en els sectors de l'església més progressistes de les teories de la "teologia de l'alliberament" procedents d'Amèrica Llatina i per les teories marxistes i revolucionàries de l'època compromeses vers un canvi polític. També és en aquests anys en què es dona una convergència amb el moviment europeu de l'"antipsiquiatria", que plantejava l'obertura a la comunitat de les institucions "tancades", moviment en el qual van participar activament assistents socials que treballaven en el sector de la salut mental.

4. Podem parlar avui de "Reconceptualització"?

Fent un salt en el temps, de la situació de la professió en els anys 70 al moment actual, són més de trenta anys en els quals han passat moltes coses. Podem afirmar, i està comprovat, que els professionals de treball social al nostre país, en la transició cap a la democràcia, han participat activament en el desplegament del sistema de protecció social existent, obrint vies cap a una societat més justa i solidària. Es tracta de tot el procés de posada en funcionament de les polítiques socials al país, en especial dels serveis socials municipals, amb assistents socials que van assumir responsabilitats polítiques i tècniques, amb

una forta implantació de la professió en les administracions públiques i els seus serveis de benestar així com també a nivell de la iniciativa social.

Però també cal constatar que al llarg d'aquest procés de desplegament i consolidació dels serveis de benestar apareixen noves situacions socials, noves problemàtiques, amb un seguit de repercussions sobre la vida quotidiana dels ciutadans, amb "vells" problemes encara no resolts del tot i la nova complexitat de la situació social actual. I per tant un augment de la sensació de "risc social", "d'instabilitat", de "precarietat". El nostre país encara té un sistema democràtic molt "jove", amb moltes contradiccions, amb un sistema de benestar encara molt feble i amb pocs recursos si ho comparem amb altres països europeus de llarga tradició democràtica.

Veiem que aquesta nova situació confronta la professió amb una situació social complexa i a la vegada contradictòria en relació amb el nostre objecte de treball, la població i les seves interrelacions amb el medi social. Podem afirmar que aquests canvis socials són nous reptes per al treball social. Com podem conèixer i entendre millor el que és nou?

Per una altra part, es produeix com una dicotomia entre el discurs i la pràctica de la intervenció social, de la necessitat d'un retorn al treball amb la comunitat, –de vegades fent referència a aquell "treball comunitari" que es feia en els anys 70– i que amb el record queda mitificat i perd el sentit real que va tenir en el context social i polític de l'època. Es parla molt de "transversalitat", de "treball en xarxa", dels reptes no resolts del tot, de la coordinació interprofessional i interinstitucional, de la

necessitat del treball interdisciplinari, de recuperar els principis per un treball social més participatiu que contribueixi a la creació de l'anomenada “nova ciutadania”; de les aportacions del treball social en el discurs interdisciplinari junt amb les altres professions i disciplines que intervenen a escala social.

■ **Fent un paral·lelisme amb el moviment de la “reconceptualització” dels anys 70, crec que ara podríem parlar també de la necessitat d’una certa “reconceptualització del treball social”, en el sentit de “repenjar”, de “reformular”, de “sistematitzar” el treball social que estem fent en relació amb la realitat social actual.**

Fent un paral·lelisme amb el moviment de la “reconceptualització” dels anys 70, crec que ara podríem parlar també de la necessitat d’una certa “reconceptualització del treball social”, en el sentit de “repenjar”, de “reformular”, de “sistematitzar” el treball social que estem fent en relació amb la realitat social actual. Per tant novament ens plantegen un seguit de dilemes que són inherents als fonaments de la professió:

És que el treball social ha de ser neutre o és inherent a ell una certa visió de la societat?

Com pot contribuir el treball social a la millora d’aquesta societat, al treball per una societat més justa i solidària?

Avui no podem parlar de “l’assistent social com a agent de canvi”, tal com ho

plantejàvem en aquells anys, però crec que podríem parlar de “l’assistent social com a agent de democratització”, però en què el que és “ideològic” actua des d’una altra perspectiva. Podríem parlar d’una “conceptualització” entre teoria/pràctica, d’una sistematització de la intervenció que parteix del coneixement de la realitat social i de la pràctica professional basada en diferents models i tècniques; en una “ètica” pròpia, en uns valors democràtics, en intervencions que afavoreixin la participació, el diàleg, el reconeixement de la diversitat, els processos de presa de consciència de les desigualtats socials, les reivindicacions per uns canvis estructurals.

5. Redefinició de les intervencions en funció de les noves relacions socials

En el context actual es parla molt de “retorn a la societat civil”, de “multiculturalitat”, de noves formes de participació social en què torna a prendre força la idea de territori: ciutadans – tècnics – institucions – serveis – administracions. Com viure junts en una societat diversa, multicultural, tot afavorint la convivència, el diàleg, la cohesió social? Es parla de programes integrals, transversals, es constata la necessitat de l’articulació entre polítiques econòmiques i polítiques socials.

Davant aquesta situació actual, molt condicionada pel neoliberalisme i la globalització, apareix un nou paradigma per al treball social en aquest procés per a la construcció d’una societat més justa i més solidària. Caldrà revitalitzar la confiança en la capacitat de resposta dels ciutadans: individus, grups i comunitats per fer front

a les seves condicions de vida. Caldrà que el treball social reformuli els seus posicionaments teòrics-metodològics per anar més enllà del binomi necessitat/recurs/prestació, que alhora demana el mateix sistema de protecció social per al seu desenvolupament. No hi ha veritats universals, cal tenir en compte la diferència, els particularismes, les identitats plurals. Pren força la idea de “ciudadania”, de ciutadans de ple dret, el que té a veure amb la seva vida quotidiana, amb la participació dels usuaris en el sistema de benestar, en la millora de la seva qualitat de vida.

Crec que en la situació actual el treball social haurà de trobar un enfocament diferent. Cal trencar la dicotomia molts cops existent entre allò individual i allò col·lectiu, cal veure la identitat col·lectiva com un procés interactiu entre diferents identitats, interessos, relacions socials. Cal establir mediacions entre el que és singular i el que és col·lectiu, són els actors socials els que produeixen les accions col·lectives i cal que els treballadors socials ho percebin. Com més complexa és una societat més asimètriques són les relacions socials, la vida quotidiana a les nostres societats occidentals està sotmesa a noves complexitats, a la incertesa, a la vulnerabilitat. El treball social ha de tenir present, a nivell teòric i metodològic, aquesta complexitat per tal de poder treballar amb interessos i identitats plurals. Calen nous plantejaments per a un treball més “transversal”, més “integral” i “integrat” amb les xarxes socials de cada territori, cosa que comporta nous posicionaments professionals. Un treball

social que estigui disposat a reflexionar sobre si mateix i sobre els reptes que té plantejats i també sobre les possibilitats per fer-hi front.

En la recerca efectuada sobre les representacions socials de la professió i la seva relació amb el context social actual, a partir d'una mostra de treballadors/es socials en exercici a Catalunya des de diferents àmbits,⁸ veiem que els treballadors/es socials avui estan també en plena observació sobre la seva pràctica professional, i malgrat les limitacions i dificultats existents, manifesten la necessitat de reflexió sobre les seves intervencions i les seves inquietuds i idees per a la millora del seu exercici professional. Ens parlen de la necessitat, del desig, de donar la volta a l'exercici professional actual, de les dificultats de fer plantejaments col·lectius com a professió davant de la nova realitat social que estem vivint i de les contradiccions socials, econòmiques i polítiques, de sortir del silenci i evidenciar les noves situacions socials a partir del seu coneixement.

El darrer Congrés de la professió, el *X Congreso Estatal de Trabajadores Sociales* (Gran Canària 2004), es va manifestar en aquest sentit, declarant que cal fer un esforç permanent en la sistematització de les nostres

■ **Cal fer un esforç permanent en la sistematització de les nostres pràctiques professionals i en la generació de discursos constructius en relació amb el moment històric del país i de la professió.**

⁸ BARBERO, José Manuel; FEU, Montserrat i VILBROD, Alain. *La identidad inquieta de los trabajadores sociales*. Barcelona: Col·legi Oficial de Diplomats en Treball Social i Assistents Socials de Catalunya, 2007.

pràctiques professionals i en la generació de discursos constructius en relació amb el moment històric del país i de la professió.

En conclusió, és una aposta per un treball social que es pot anomenar “no discriminatori”, que doni poder a l’altre per poder fer front a noves situacions de desigualtat i injustícia social. En definitiva, del treball social com a element de construc-

ció i/o de reconstrucció social. Des de l’experiència viscuda en els anys de la “reconceptualització”, cal dir que recordem aquells espais de debat i confrontació tan apassionats, que ens conduïen sovint a utopies quasi sempre impossibles, però tan necessàries per a la reflexió, el debat i la revitalització constant del treball social.

Bibliografia

- ANDER-EGG, E. *Servicio Social para una nueva época*. Buenos Aires: Editorial Humanitas, 1967.
- COLOMER, Montserrat. *Método Básico de Trabajo Social*. Madrid: Euroamérica, S. A., 1973. ISBN 84-0282-2
- “Document d’Araxa”, a *RTS*, gener-març 1970. Asociación de Asistentes Sociales de Barcelona.
- ESTRUCH, J. i GÜELL, A. *Sociología de una profesión. Los asistentes sociales*. Barcelona: Ed. Península, 1973. ISBN 84-297-1195-3
- FEU, Montserrat. “La construcción del trabajo social en España”, en ALAYON, N. (dir.) *Trabajo social latinoamericano. A 40 años de la reconceptualización*. Buenos Aires: Espacio Editorial, 2005. ISBN: 950-802-200-0
- LAS HERAS, Mª Patrocinio. “La construcción histórica de una profesión” en *II Foro de Trabajo Social “Pasado, presente y futuro del Trabajo Social”*. Universidad Pontificia de Comillas, Madrid, 2000. Pàg.15-82. ISBN: 84-89708-80-0
- *Memoria del I^o Congreso de Asistentes Sociales, 23-26 mayo 1968*. Madrid: FEDASS, 1969.
- *Metodología del Servicio Social. Teresópolis*. Buenos Aires: Editorial Humanitas, 1971.
- PORCEL, Amparo. “El treball social a Catalunya en els anys 70”, a *RTS* núm. 80, desembre 1980. Asociación de Asistentes Sociales de Barcelona.
- “Reconceptualización del Servicio Social”, a *Selecciones de Servicio Social*, núm. 12. Buenos Aires, desembre 1970.

Rosa Romeu rep la Medalla al treball President Macià

Rosa Maria Ferrer Valls¹

Rosa Romeu i Tarragona, assistent social, ha estat guardonada en l'edició de 2008 amb la Medalla al treball President Macià. Aquesta distinció es va crear el 1938 amb l'objectiu de recompensar els mèrits laborals tant de les persones com de les empreses. L'any 1982 la Generalitat de Catalunya va considerar imprescindible la seva rehabilitació. Amb el reconeixement que es fa de la Medalla al treball President Macià es vol agrair i incentivar treballadors i treballadores a continuar lluitant i contribuint a la construcció econòmica i social de Catalunya.

Pionera i defensora del treball social comunitari

Rosa Romeu va néixer a Preixens (la Noguera) l'any 1935. El 1963 va obtenir el títol d'Assistent Social i començà a treballar a la Comissió Catòlica Espanyola d'Immigració, depenent de Càritas Diocesana. Dos anys després va encaminar la seva activitat professional als barris del sud-oest del Besòs per tal d'ajudar al seu desenvolupament comunitari des de diverses facetes: Cooperativa d'Habitatges Socials, creació d'una escola bressol i un

centre d'educació primària i secundària, un casal de jubilats, associacions de veïns, grups de dones, una universitat popular, una escola d'adults, centres de temps lliure, una associació de persones amb discapacitat i grups de promoció de la salut. Al mateix temps, formava part del col·lectiu de supervisors de l'Escola d'Assistents Socials i també del grup GITS (Grup d'Investigació en Treball Social), que tant va contribuir a la formació continuada dels Assistents Socials.

En arribar la democràcia, Rosa Romeu va ser dels primers assistents socials que va iniciar els serveis socials municipals, primer a l'Ajuntament de Sant Adrià del Besòs i després al de Barcelona com a assistent social de l'alberg municipal, i més tard (1981) al districte municipal de Nou Barris com a responsable dels Serveis Socials. L'any 1994 va passar a la Diputació de Barcelona, on va ser cap de Secció de Programes Socials i assessora de la diputada presidenta de l'Àrea.

La seva experiència professional i la seva incansable activitat l'han fet participar en altres ocupacions relacionades amb el treball social, entre les quals destaca la seva tasca docent en l'Escola Università-

¹ Sotsdirectora de la RTS

ria de Treball Social de la Universitat de Barcelona, on ha impartit l'assignatura de Treball Social Comunitari, i s'ha convertit en un referent del tema, tant a nivell de Catalunya com de la resta de l'Estat.

I de cap manera podem oblidar la participació de la Rosa Romeu en l'equip de la *Revista de Treball Social (RTS)* des de l'any 1982 fins al 1996. Molts anys en què les seves aportacions als debats previs i a les concrecions finals varen ser un estímul per a la resta de membres de l'equip i una oportunitat per als lectors i lectores de la publicació.

Actualment, la nostra companya Rosa Romeu és una persona clau en la Fundació Catalana de l'Esplai, iniciativa sense afany de lucre creada amb la finalitat d'impulsar l'educació en el lleure d'infants, joves i adults, on col·labora de manera

voluntària des de la seva constitució l'any 1996.

Capacitat de treball i compromís social

L'acte de lliurament de Medalles i Plaquets al treball President Macià va tenir lloc el dia 28 de novembre de 2008 a la Llotja de Mar. La celebració va estar presidida pel president de la Generalitat de Catalunya, José Montilla, i per la consellera de Treball, Mar Serna. La sala gòtica de la Llotja lluïa esplèndidament per acollir totes les persones guardonades i les autoritats, familiars i amics que no es volien perdre tan senyalada ocasió. El president de la Generalitat, en el seu discurs, va defensar els valors del treball, l'esforç, l'excel·lència, el risc i el compromís. Uns

valors que, en paraules del president, els homenatjats d'aquest any representen amb escreix, i són aquests valors els que han marcat la seva trajectòria. Per una altra part, en la seva presentació, la Consellera de Treball ha manifestat que la Medalla al treball President Macià d'enguany posa èmfasi en les persones que han demostrat un alt esperit de superació personal i professional i que han mostrat una especial dedicació en la seva feina diària en benefici dels interessos de la societat.

Una gran pantalla instal·lada al davant de tothom anava explicant la trajectòria dels nous titulars de les medalles i plaques que aquell dia s'atorgaven, alhora que significava els motius que els feien mereixedors del guardó. De la Rosa Romeu es digué: "la seva gran capacitat de treball, el seu compromís social, la seva activitat

altruista i voluntària, així com la important dedicació en temps als projectes de treball social comunitari, han permès a Rosa Romeu i Tarragona contribuir a la fundació i al desenvolupament d'un gran nombre d'associacions i fundacions que avui enriqueixen la xarxa associativa del nostre país."

Després de l'acte oficial, la festa va seguir al voltant d'una copa de cava, i una feliç Rosa Romeu ho va poder celebrar amb els seus familiars, amics i col·legues. Nosaltres ens mostrem molt satisfets del reconeixement fet a una treballadora social que ha tingut un itinerari professional per tots els moments de la nostra història recent: la dictadura, la transició i la democràcia, sempre amb vitalitat desbordant i amb un fort compromís personal i professional. Felicitats, Rosa!

Escola de Formació Social Sabadell - Terrassa. 50 anys després

Antònia Apolinar Martínez¹ / Àngels Hellin Castro²

Una iniciativa que arrela

Com passa el temps! Ja fa 50 anys! Per iniciativa dels joves empresaris del tèxtil, socis de l'Institut Sallarès i Pla de Sabadell, amb el suport incondicional de la majoria d'institucions vallesanes, comença una aventura que va permetre canviar moltes de les estructures del teixit social de la comarca. Immediatament s'hi va incorporar l'Institut Industrial de Terrassa. El resultat fou l'**Escola de Formació Social Sabadell - Terrassa**.

En un moment en què la indústria creixia amb rapidesa i la mà d'obra immigrada, també, en un moment en què els corrents de la Doctrina Social de l'Església empenyien a trencar vells esquemes de beneficència i de paternalisme, es donaven les condicions perquè la formació acadèmica dels futurs treballadors socials fos un èxit.

Barcelona, Brussel·les, Viena havien pres la iniciativa a Europa, havien apostat per liderar una nova professió i Sabadell no es va quedar enrere. Fou la sisena escola d'àmbit estatal, la tercera de Catalunya i la primera ubicada fora d'una gran ciutat. Pensem que el Sabadell de l'època tenia poc més de 78.000 habitants.

50 anys després, els treballadors socials vallesans hem volgut commemorar-ho. Ho hem fet no tant pensant en el passat sinó intentant lligar la història amb la realitat present i albirar línies de futur.

Si fa 50 anys l'àmbit professional que sorgia amb força eren els assistents socials d'empresa, avui ho són els de l'atenció primària municipal, encara que hem de dir que aquests no són únics, ni tampoc excloents.

Commemorem iniciatives del passat amb els ulls posats en el futur

Ens va semblar que dintre dels actes commemoratius d'aquest aniversari calia mostrar a la població en general què fan i on fan la seva feina, quin és el dia a dia dels treballadors socials.

Amb aquest objectiu es va presentar una **exposició fotogràfica** d'Emma Villegas, fotògrafa i treballadora social que pretén divulgar mitjançant la combinació de fotografies i textos de prestigiosos autors la tasca quotidiana d'aquests professionals. Com a colofó i gràcies a la implicació del Gremi de Fabricants de

¹ Treballadora social PADES de pal·liatives de la Corporació Sanitària Parc Taulí. aapolinar@tauli.cat

² Treballadora social Centre Sociosanitari Albada. Corporació Sanitària Parc Taulí. ahellin@tauli.cat

Sabadell –que des del primer dia va estar al costat de la iniciativa– n’ha quedat constància escrita, ja que el Gremi n’ha editat el catàleg.

Diuen que una imatge val més que 1000 paraules, i l’exposició de l’Emma recull en 20 imatges els diferents àmbits d’intervenció dels treballadors socials de manera molt entenedora.

La vida de les persones i de les institucions és dinàmica i canviant. Només cal obrir els ulls per veure com és de diferent la fisonomia del nostre entorn immediat, com és de diferent la dinàmica i el comportament dels ciutadans amb indiferència del lloc de procedència, de residència o de situació sociofamiliar.

L’Escola de Formació Social Sabadell - Terrassa va néixer en aquell llunyà 1978 gràcies a l’aixopluc de l’Església, ha passat pel reconeixement universitari i ara vol que la professió pugui entrar per la porta gran del Pla de Bolonya.

La dinàmica de la història lliga amb la dinàmica de la professió

Precisament perquè la història és dinàmica i no ens podem quedar rememorant el passat amb nostàlgia, perquè ens cal mirar el futur amb serenor i tocant de peus a terra, un futur socioeconòmic que conforma el context social de cada moment, un futur implicat –si no vols per força– en estructures globalitzades que no tenen res a veure amb les d’ara fa 50 anys, cal fer un cop d’ull al futur professional.

En aquest marc ha estat molt oportuna la intervenció de Cristina Rimbau, treballadora social i psicòloga, cap d’estudis de l’Escola Universitària de Treball Social

de la Universitat de Barcelona. *L’avui i el demà del treball social en el marc de l’Europa dels 27* va ser el fil conductor que ha repassat l’activitat acadèmica al llarg de tots aquests anys i que ha comportat la consolidació d’una professió, la nostra. D’escoles de l’Església a escoles universitàries, d’una titulació sense valor acadèmic al reconeixement d’una diplomatura. Un llarg camí que no s’atura.

La lliure circulació de persones i de capitals que han aportat els diferents tractats de la Unió Europea comporta, també, una certa harmonització en la formació acadèmica i en l’homologació de titulacions. Cristina Rimbau ha viscut en primera persona –com a alumna, durant 10 anys com a directora d’una escola universitària i actualment com a cap d’estudis– totes aquestes transformacions, i les reflexions que va aportar als assistents a l’acte val a dir que varen interessar tant als professionals jubilats com a les noves generacions de professionals que s’incorporen al fascinant món del treball social.

No s’entén el treball social sense comunicació

El coneixement de les situacions anòmales no s’entén si no s’expressen, la intervenció professional no és eficaç sense comunicació. Avui, que han entrat amb força les noves tecnologies de comunicació, avui que és més fàcil aplicar la informàtica que el cara a cara, ens preguntem: no es perd alguna cosa pel camí?

És per això que va semblar que era gairebé una obligació, parlar-ne. És pe això que es va demanar a Salvador Cardús, periodista, escriptor, doctor en Ciències

Econòmiques i actualment professor titular de Sociologia de la Facultat de Ciències Polítiques i Sociologia de la Universitat Autònoma de Barcelona, que ens donés el seu punt de vista sobre el tema.

Parlant de *Les paradoxes de la comunicació*, Salvador Cardús, amb el seu raonament lògic i el seu llenguatge concís, va exposar els avantatges i inconvenients, els pros i els contres de la realitat i va aportar elements de reflexió que poden ajudar a ser conscients d'una situació que ens ha de portar a aprofitar els beneficis de la tècnica sense perdre la interrelació personal. Amb Cardús hi pots estar d'acord o no, però mai no et deixa indiferent, sempre et fa pensar.

Cal dir però també cal escriure

Mostra fotogràfica, experiència d'experts, reflexions, però també mostra escrita. Dintre d'aquest mateix entorn es va presentar la monografia *El treball social en l'àmbit de la salut. Un valor afegit*, de Pilar Porcel i Omar, diplomada en treball social, i publicada per l'Acadèmia de Ciències Mèdiques i de la Salut de Catalunya i de Balears. Val a dir que aquest és el primer treball publicat per l'Acadèmia en matèria de treball social, i a la vegada porta el nú-

mero 1 de la nova col·lecció de Monografies Mèdiques que publica l'entitat. Tot un repte i tot un èxit.

És ben cert que el que el treball social aporta a la vida de les persones –en aquest cas, persones malaltes– és un valor afegit a la tasca d'altres professionals de les ciències de la salut que repercuteix en la qualitat de vida individual i familiar, valor que segurament no hem sabut quantificar. Aquesta deu ser una de les assignatures pendents que molt bé expressa l'autora de la Monografia.

Tot s'acaba bé si comença bé

Com a colofó, els actes lúdics també hi tingueren cabuda. Es va poder gaudir d'un petit concert a càrrec del grup **A Capella Eufonos** que fou una delícia.

Amb aquesta mostra s'han recordat els inicis de la professió, les arrels del treball social en una comarca però també el seu desenvolupament en el temps. D'aquí a 50 anys els protagonistes d'avui no hi serem, però el treball social seguirà desenvolupant-se i els professionals de demà també podran beure de la tasca, la doctrina i altres metodologies que s'hauran anat forjant en el temps.

Secció lliure

Interpretar la inmigración desde
los cuentos con valores

Natura i pau

Interpretar la inmigración desde los cuentos con valores

Luis Alexis Maldonado¹

Los procesos migratorios siempre han tenido una importancia relevante para el desarrollo de la sociedad. Hoy, en este mundo global, estamos viviendo unos flujos migratorios considerables, que dibujan una sociedad multicultural. Este hecho no sólo nos debe hacer reflexionar, sino también actuar.

Es por esto que quiero relatar tres pequeños cuentos y tratarlos desde la clave de la inmigración, para pensar acerca de algunas de las ideas que genera el proceso migratorio desde la sutileza de un cuento, dejando que su interpretación nos lleve a nuestras vivencias cotidianas y realce los grandes valores que se dan en una relación intercultural.

Puercoespín

(TRECHERA, 2003: 18)

“En un crudo día invernal los puercoespines de una manada se apretaron unos contra otros para prestarse mutuo calor. Al hacerlo se hirieron recíprocamente con sus púas y tuvieron que separarse. Obligados de nuevo a juntarse por el frío, volvieron a pincharse y a distanciarse.

Estas alternativas de aproximación y alejamiento duraron hasta que les fue dado hallar una distancia media en la que ambos males resultaron mitigados.” (Shopenahuer)

Reflexión: Esperar que el resultado o consecuencia de la inmigración sea el hacernos daño o dejar que se enfríen las relaciones no es una buena opción para nuestra sociedad.

Quizás, como en el cuento, tenemos que aprender a llegar a un punto medio donde dar el calor necesario y poder mantener nuestros espacios sin invadir el de los demás.

Está comprobado que en la convivencia de los seres humanos siempre existirá el conflicto, la convivencia tiene sus pros y sus contras. Por lo tanto, se debe aprender a convivir y conseguir que las situaciones alegres de la convivencia sean mucho más gratificantes que los conflictos.

El vendedor de globos

(MENEPACE, 2005)

“En la plaza del pueblo se ponía un vendedor de globos. Tenía una forma muy

¹Licenciado en Ciencia Religiosa por la Universidad Católica del Norte, Chile. Bachiller en teología. Facultad de Teología de Barcelona, profesor del CEP. Doctorando en la Universidad de Barcelona.

peculiar de vender sus globos. Soltaba un hermoso globo y dejaba que se paseara por los aires hasta llegar a lo más alto del cielo. Muchos niños lanzaban su mirada al cielo, se entusiasmaban y les pedían a sus padres que les compraran un globo. Así el señor vendía sus globos de distintos colores y formas. El vendedor observó que un niño de piel oscura miraba fijamente con tristeza cómo los globos seguían subiendo y le ofreció uno de sus globos. El niño no lo tomó y le preguntó: ¿Usted cree que el globo negro que tiene en el montón podrá subir como los otros? El vendedor comprendió su tristeza e inquietud y le dijo: “Haz tu mismo la prueba. Suéltalo y veras como tu globo sube igual que los demás”.

Con ansiedad el niño soltó su globo y contempló con alegría como su globo negro ascendía velozmente como los otros. ¡Qué gran felicidad irradiaba su carita! El vendedor, que era un hombre sabio, le dijo: “Lo que hace subir el globo no es ni la forma ni el color, sino lo que tiene dentro”.

Reflexión: El color de la piel nos diferencia pero no nos debe discriminar. En el mundo en el que vivimos se considera que respetar y tolerar a los otros es un gran valor; sin embargo, ya quisiéramos que fuera algo totalmente asumido por el ser humano. Cuando se acoge a un inmigrante se le acoge como persona, lo importante es lo que tenemos dentro, y lo que nos hace ser persona no es el color de la piel sino el hecho de ser. Por tanto nos atrevemos a decir que el problema de la inmigración se suavizará cuando veamos al otro no como individuo diferente sino como una persona concreta que viene a nuestro país tratando, en general, de tener una vida mejor.

Un europeo en África

(PANIKKAR, 1999: 207)

“Un joven fue a un país del África a realizar trabajos voluntarios, sin idea de colonizar ni de ser superior. Decidió trabajar con chicos realizando gimnasia y deporte. Pasó las dos semanas con ellos, y el último día del taller les motivó a realizar una carrera. El objetivo era correr unos 200 metros hasta llegar al árbol donde él estaría, y el primero en llegar recibiría como premio una caja de galletas y golosinas que había traído de Barcelona. Eran unos 8 chicos. Dio la salida y menuda fue su sorpresa cuando los 8 niños se tomaron de la mano y corrieron todos juntos hacia la meta, para poder repartirse el premio...”

Reflexión: Cuántos problemas nos ahorraríamos si permitiéramos que las culturas o sociedades pudieran retroalimentarse en los grandes valores que ellas sustentan. En este caso, los niños le enseñan al profesor inmigrante que la competencia es secundaria al compartir.

Vale la pena realizar un pequeño esfuerzo y pensar mutuamente qué valores nos estamos transmitiendo o nos podemos transmitir con estos “nuevos vecinos”, para crecer, salir ganando y tener la mejor convivencia posible. Si todos nos juntamos de la mano podremos repartir el premio de convivir en paz.

Así pues, cada uno desde su entorno y sus posibilidades:

- Debe buscar alternativas para mejorar la convivencia con nuestros vecinos, amigos, compañeros... mediatizando y buscando puntos de encuentro (puercoespín).

- Debe tomar conciencia de que lo básico e importante es el ser humano en sí, con sus inquietudes, sentimientos, razonamientos y que esto debe priorizarse frente a las diferencias físicas y culturales (vendedor de globos).
- Y finalmente, debe tener bien

presente que no somos ni perfectos ni los mejores. Cada cultura tiene sus valores y lo interesante es que todos podemos aprender de los demás, sólo es necesario el estar abiertos, el escuchar y el saber descubrir y apreciar los tesoros que tienen otras culturas.

Bibliografía

- TRECHERA, J. *Trabajar en equipo: talento y talante*. Bilbao: Desclee de Brouwer, 2003. ISBN: 84-330-1759-4.
- PANIKKKAR, R. *El espíritu de la política*. Barcelona: Península, 1999. ISBN 8483071915.
- MENAPACE, M. *Cuentos rodados*. Buenos Aires: Patria Grande, 2005. ISBN 950-546-143-7.

Natura i pau

La genialitat de Gaudí ofereix tranquil·litat enmig del brogit de la gran ciutat.
(L'exemple de Barcelona des de la Sagrada Família)

El so de la campana acompanya el silenci pirinenc.
(Campanar de l'església de Sant Joan de Boí)

Autor: **Marcel Galobart i Argemí**

Llibres

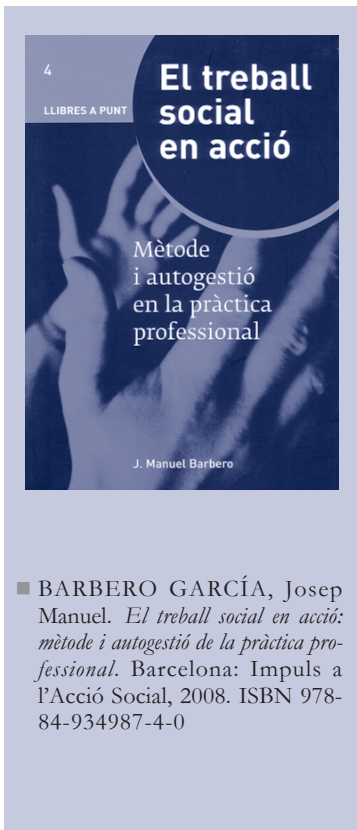
*El treball social en acció:
mètode i autogestió de la
pràctica professional*

*El Trabajo Social Sanitario:
Atención primaria y atención
especializada. Teoría y práctica*

*El treball social en l'àmbit de la
salut: un valor afegit*

La casa de los bastones

- BARBERO GARCÍA, Josep Manuel. *El treball social en acció: mètode i autogestió de la pràctica professional*. Barcelona: Impuls a l'Acció Social, 2008. ISBN 978-84-934987-4-0

El treball social en acció Mètode i autogestió de la pràctica social

L'acció del treball social

Hi ha llibres que volgudament centren el seu objectiu en l'anàlisi teòrica dels fets i de les perspectives i n'hi ha d'altres que presenten la descripció d'experiències realitzades. Uns i altres són importants, representen, respectivament, el factor de la teoria i el de la pràctica. Però encara hi ha una tercera mena de llibres que combinen una sòlida construcció teòrica amb el fruit de l'acció realitzada en un camp concret.

A aquesta categoria de llibres pertany l'obra de Josep Manuel Barbero, doctor en sociologia i diplomant en treball social, publicada recentment per l'Editorial Impuls a l'Acció Social, col·lecció Llibres a Punt, l'abril del 2008 amb el títol *El treball social en acció: mètode i autogestió en la pràctica professional*.

Aquest llibre de Barbero és el quart volum d'aquesta col·lecció, fet des de la personalitat del seu autor, treballador social a l'Ajuntament de Girona del 1981 al 1994, on actuà en diverses responsabilitats i dirigí un centre cívic, i el que pot considerar-se com la seva segona etapa com a professor i investigador a la Universitat de Barcelona, on treballa des del 1995.

Aquesta doble experiència de Josep Manuel Barbero és la gran qualitat d'aquest llibre, perquè al llarg de deu capítols que constitueixen una àmplia panoràmica del camp concret del treball social, sempre hi són presents els dos elements que té aquest autor: el fonament teòric i l'experiència concreta de treball en la realitat d'aquesta època.

Barbero parlant d'aquest llibre diu: "pren com a punt de partida una obra anterior titulada *Viure el Treball Social*, que va veure la llum el 1996; aquella obra es va exhaurir ben aviat i diverses persones em van anar animant a fer una nova edició. El cas és que quan em vaig posar en matèria no vaig considerar adequat de limitar-me a una reedició. El temps no passa de manera gratuïta i algunes comprensions també s'han modificat. Els canvis que havia de fer en els continguts eren prou importants (una revisió i ampliació) com per haver de parlar d'una obra diferent. Segons crec, ja no es tracta d'una *opera prima*, sinó que és una obra més madura".

Efectivament, aquest llibre és una obra de maduresa de Barbero, que és capaç de

senyalar tots els elements que cal avaluar a l'hora de fer treball social avui i de combinar-ho amb la voluntat que sigui capaç de crear progrés.

Barbero divideix el llibre en tres parts. La primera està dedicada, especialment, al que el clàssic en diu "l'anàlisi de la realitat". La segona part, a la descripció dels elements que sistemàticament valora el treballador social en l'acció diària i, finalment, la tercera part descriu les prioritats d'aquesta acció en la societat actual.

Editat en format de butxaca, aquest nou llibre de Josep Manuel Barbero és una eina còmoda que ens pot acompanyar en l'acció quotidiana, perquè està escrit amb l'estil directe, propi de qui acaba una reunió veïnal i l'esperen al despatx per a seguir tractant problemes de la comunitat.

Rosa Domènech Ferrer

- COLOM MASFRET, Dolors. *El Trabajo Social Sanitario: Atención primaria y atención especializada. Teoría y práctica*. Consejo General de Colegios Oficiales de Diplomados en Trabajo Social y Asistentes Sociales. Madrid: Siglo XXI, 2008. ISBN 978-84-323-1359-2

El Trabajo Social Sanitario

Atención primaria y atención especializada. Teoría y práctica

Dolors Colom és per sobre de tot una treballadora social sanitària, una persona compromesa amb la professió, prolífica quant a producció d'articles, llibres, conferències i cursos de formació, i també una persona agosarada si ens fixem en el fet que és una de les poques treballadores socials de l'Estat espanyol que viu com a *freelance* de la seva professió.

Coneix bé les institucions perquè hi ha treballat i s'hi ha relacionat però no està lligada a cap, bàsicament perquè necessita sentir-se lliure. Però, més enllà de tot això, és una persona apassionada. Llibertat i passió per la vida i per la professió –m'atreveria a dir– són els trets que criden més l'atenció en la seva persona. Aquesta passió la transmet en qualsevol conversa, en qualsevol acte dels que participa i, evidentment, en el seu llibre.

El llibre que tenim entre mans és una defensa a mort del treball social sanitari, un compendi d'arguments i raons per a aquells que el qüestionen, un repàs per la història des dels seus orígens a començament de segle, una anàlisi actual de què està passant a l'Estat espanyol, de què ens passa a nosaltres, els professionals, en to d'autocrítica sempre constructiva, i una visió futura que inspira i aporta els canvis que hem d'introduir en la nostra pràctica per fer el gir desitjat.

El text articula perfectament els continguts teòrics amb els pràctics, i es refereix en exclusiva al treball social sanitari i el situa en l'atenció primària, la sociosanitària i l'atenció especialitzada. La seva reflexió la porta a pensar que tots aquests àmbits tenen diferències organitzatives però coincideixen en l'aplicació i la posada en pràctica dels procediments del treball social.

Opta pel terme *Treball Social Sanitari* i no per *Treball Social en Salut*.

Per a ella, la salut és un terme genèric i vàlid per a molts àmbits del treball social i no exclusiu del món sanitari. Al contrari, el treball social sanitari troba els límits en els mateixos de les institucions sanitàries.

Inicia el recorregut del llibre als Estats Units al final del segle XIX i investiga textos originals. Per a mi, aquesta és la part més valuosa del llibre i la que més agraeixo a la Dolors.

És un plaer llegir les opinions de la Mary Richmond, de Gordon Hamilton, del doctor Cabot, de Mary E. Wood i Florence Hollis... i veure que són d'absoluta actualitat, que es preguntaven les mateixes coses que ens preguntem ara; en el contingut del treball social sanitari en si mateix, en la interacció amb altres disciplines, en el diagnòstic social, en la intervenció... Hi trobareu frases i fragments de treballs d'aquests autors que són veritables joies, i a més desperta l'interès per llegir els textos originals.

Mary Richmond, com no podia ser d'una altra manera, ocupa un paper especial i central en el llibre, és a partir de les seves propostes que la Dolors Colom elabora i proposa un model de treball social sanitari capaç de respondre amb eficàcia i

eficiència les necessitats i requeriments de l'Estat del Benestar.

No trobareu a faltar la part en què analitza el Sistema Nacional de Salut i molt menys el que suposa una altra part fonamental del text, la que emfatitza sobre la manca d'un sistema d'informació propi i integrat que permeti complementar i ampliar la informació mèdica amb la social. La que insisteix que el treball social sanitari s'ha d'atrevir també a parlar en termes d'indicadors aritmètics, de dades, de la necessitat de l'avaluació de la nostra intervenció, la que defuig de les memòries anuals inespecífiques i defensa l'anàlisi de resultats a nivell quantitatiu i qualitatiu, la que opta per l'aplicació d'índexs de complexitat i estimula la implantació de models capaços de respondre amb eficàcia a aquestes exigències.

Com a bona coneixedora de la pràctica professional actual ens convida a pensar sobre la confusió entre diagnòstic social sanitari i la classificació social sanitària de problemes que utilitzem en la nostra pràctica. En aquest sentit, seguint l'autora m'atreveixo a dir que els professionals cada cop diagnosticuem menys i classifiquem més amb els sistemes de codificació de problemes que ens brinden les històries clíniques de les nostres institucions.

En tot el llibre s'insisteix que el treball social sanitari ha de ser una acció estratègica, que s'ha d'edificar sobre la base d'una investigació aplicada i en la planificació. No hi ha espai per a la improvisació, els procediments i els processos no ho permeten. Cal que els professionals del treball social entrem en el món de la qualitat i la gestió per processos, exactament igual i en els mateixos termes en què ho fa qualsevol servei de les organitzacions sanitàries.

ries en què treballem. Hem de definir processos propis que ahora han de permetre generar informació pròpia i fer propostes específiques i particulars.

Seguint aquest fil argumental, el llibre acaba en el seu darrer capítol amb una proposta específica, la del Model Issis, que parla sobre la gestió del cas social sanitari i del servei de treball social sanitari. L'aplicació pràctica i concreta de tot allò a què s'havia referit en apartats anteriors.

Per anar acabant aquesta petita ressenya vull afegir que el llibre el componen gairebé 400 pàgines de treball social sanitari en estat pur. Un manual imprescindible per a aquells que treballem en el sector i per als futurs professionals. Que ve avalat per la pròpia trajectòria de l'autora, per Demetrio Casado, que fa el pròleg, i pel Consejo General de Colegios de Trabajo Social, que ha finançat la seva publicació en una aposta per contribuir al desenvolupament de la nostra professió.

Des que vaig tenir el llibre a les mans fins després de la seva lectura, el sentiment que m'ha predominat és l'agraïment. Agraïment per haver-nos brindat un compendi, un manual de treball social sanitari, per haver estat valenta i compromesa en moltes de les seves afirmacions i sentències (només qui escriu s'arrisca a posar sobre la taula els seus pensaments, encerts i desencerts i fer-los públics), per la feina immensa de revisió sistemàtica de textos, per fer-los entenedors i compartir-los amb nosaltres i, per sobre de tot, per preguntar-se i cercar respostes.

Algú va dir que una professió que només se centra en la pràctica i que no reflexiona sobre el que fa està condemnada al fracàs.

Per acabar voldria enviar un record per a la Petruska, la seva gossa, que segons la Dolors, si parlés seria de treball social sanitari, i curiosament l'única gossa del món que no em fa por.

Pepita Rodríguez i Molinet

El treball social en l'àmbit de la salut: un valor afegit

ACADEMIA DE CIÈNCIES MÈDIQUES I DE LA SALUT DE CATALUNYA I DE BALEARIS

El treball social en l'àmbit de la salut: un valor afegit

Pilar Porcel i Omar

MONOGRAFIES MÈDIQUES
NOVA COL·LECCIO

- PORCEL i OMAR, Pilar. *El treball social en l'àmbit de la salut: un valor afegit*. Barcelona: Acadèmia de Ciències Mèdiques i de la Salut de Catalunya i de Balears, 2008. DL GI-1430/08

La medicina ha canviat molt en els darrers 50 anys i no només pels grans avenços científics i tecnològics experimentats, que n'hi ha hagut i molts, sinó pel canvi conceptual que s'ha produït en l'exercici de la professió. La medicina ha passat de ser un “afer privat” entre metge i malalt a dissenyar programes sanitaris d'abast social encara que amb atenció personalitzada. Aquesta nova estratègia ha fet necessària la incorporació d'altres professionals, a part del metge i la infermera, en l'atenció sanitària. Un d'aquests nous professionals que té un paper indiscutible en el procés sanitari és el/la treballador/a social.

La medicina tradicional havia estat molt focalitzada a les classes benestants, i per altra banda era una medicina poc efectiva, amb uns mitjans diagnòstics i de tractament escassos. En els últims 50 anys la medicina s'ha posat a l'abast de tota la població i s'ha tecnificat d'una manera espectacular; aquests canvis són difícils d'assumir, especialment per persones desfavorides socialment, cultural i econòmica. En aquest marc l'atenció social és fonamental i aquesta és la idea que magníficament desenvolupa aquesta monografia.

L'autora, la Pilar Porcel, és una treballadora social que ha fet de tot en la seva vida laboral, assistència directa, gestió, docència i investigació, i ara ens presenta aquest llibre fruit del seu esforç per fer conèixer el treball social i reconèixer la tasca de tants professionals que hi esmercem tots els esforços. La tesi que desenvolupa la Pilar és que l'atenció sanità-

ria ha d'estar dirigida a la persona integral, i per això caldrien actuacions socials més actives, tant en l'àmbit d'atenció primària com hospitalària.

En l'atenció primària caldria que els treballadors socials participessin d'una manera activa en les tasques de recerca de les ABS, que mantinguessin una relació col·laborativa amb associacions de veïns, de malalts, escoles, altres entitats cíviques i hospitals de referència, i sobretot que mantinguessin una relació fluida, participativa i constant amb els metges de capçalera. L'atenció primària, segons l'autora, ha de ser l'objectiu cabdal de l'atenció social, perquè és ací, prop del ciutadà, on es pot fer una tasca socialment més efectiva.

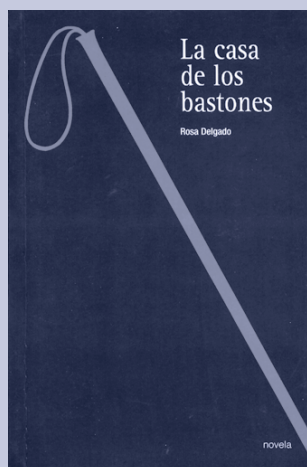
En l'àmbit hospitalari la situació és diferent i probablement encara més deficiente des del punt de vista de l'atenció social. La medicina moderna ha optat per l'especialització i la superespecialització, que és bona per al diagnòstic i el tractament de malalties concretes, però tendeix a oblidar que el malalt és un tot indivisible portador d'altres problemes, personals,

familiars i socials, on l'atenció social té un paper cabdal. Aquesta tasca, a més, ha de tenir en compte les característiques del pacient i de la malaltia, ja que és molt diferent el pacient agut del crònic, del traumàtic, o del portador d'una malaltia mental.

La monografia està estructurada en nou capítols. Primer analitza l'estructura del sistema sanitari a Catalunya i la legislació vigent que incorpora i regula l'assistència social, i després revisa els fonaments del treball social i el seu desenvolupament a l'Atenció Primària i als hospitals, dedica un capítol a l'atenció sociosanitària i un altre als recursos, o millor a la manca de recursos que pateix el sistema.

Aquesta monografia, editada amb gust i un cert encant per l'Acadèmia de Ciències Mèdiques i de la Salut de Catalunya i de Balears, no és només un assaig filosòfic de l'atenció social, sinó que està enriquida per un gran nombre d'aportacions d'agents responsables de la planificació sociosanitària i de treballadors de l'àmbit, la qual cosa li dona un afegit de qualitat extraordinari.

Montserrat Gil i Prades

■ DELGADO CASINO, Rosa. *La casa de los bastones*. Barcelona: Incipit Editores, 2007. ISBN: 978-84-8198-687-7

La casa de los bastones

La casa de los Bastones es, sobre todo, un relato de la cotidianidad.

De cómo, día a día, se desenvuelven las personas que viven y trabajan con una discapacidad visual y de cómo, de la manera más natural, sus vidas pasan por diferentes momentos y fases, exactamente como las de cualquier persona.

A través de la historia de la SEC, una agencia donde se trabaja por, con y para las personas con discapacidad visual, la autora refleja situaciones e historias personales.

Los personajes, tanto profesionales como usuarios de la agencia, son cercanos y podrían representar a cualquier persona de nuestro entorno: un vecino, un compañero de trabajo, un familiar o amigo...

Es esta cercanía, que consigue la autora con la descripción de las situaciones que han sido vividas por ella en su bagaje profesional, la que hace que la historia nos envuelva y nos atraiga.

La novela describe cómo los personajes viven el proceso de duelo que implica perder la vista o tenerla notablemente mermada. Cómo, con el apoyo y el seguimiento profesional y familiar, se adaptan, cada uno a su manera, cada uno a su ser y entender, a la nueva situación.

En el camino de la profesión, es de agradecer que las personas que empezaron la andadura antes que nosotros nos guíen con narraciones como ésta, dándonos una visión optimista de nuestra labor, no siempre gratificante ni sencilla.

¡Gracias, Rosa, por compartir tus vivencias y tus años de trabajo con nosotros!

Juani López Martínez

La revista

Publicacions

Presentació d'articles

Subscripció

Números anteriors

- **Inclusió-Exclusió: oposats o complementaris?**
Número 180 - Abril 2007
- **Parlant de la qualitat**
Número 181 - Agost 2007
- **Autonomia personal: nova llei, noves pràctiques (I)**
Número 182 - Desembre 2007
- **Autonomia personal: nova llei, noves pràctiques (II)**
Número 183 - Abril 2008
- **Aprenent del passat, projectant-nos cap el futur (I)**
Número 184 - Agost 2008
- **Aprenent del passat, projectant-nos cap el futur (II)**
Número 185 - Desembre 2008
- **Migracions: el valor de la interculturalitat (I)**
Número 186 - Abril 2009

Any 2009. Temes

- **Migracions: el valor de la interculturalitat (II)**
Número 187 - Agost 2009
- **Treball Social en l'àmbit de la justícia**
Número 188 - Desembre 2009

Nota als lectors:

La Revista de Treball Social (RTS) ofereix un espai de comunicació amb els lectors amb la voluntat de rebre **comentaris, suggeriments, cartes, notes** i tot el que els lectors vulguin comunicar a la direcció de la revista.

Envia les teves aportacions per correu postal a:

RTS

c/ Portaferri, 18, 1r 1a - 08002 Barcelona

o bé per correu electrònic a: rts@tscat.org

NORMES PER A LA PRESENTACIÓ D'ARTICLES A LA REVISTA DE TREBALL SOCIAL (RTS)

La *Revista de Treball Social*, editada pel Col·legi Oficial de Diplomats en Treball Social i Assistents Socials de Catalunya, és una publicació amb més de 30 anys d'antiguitat que s'edita amb periodicitat quadrimestral. El seu objectiu és transmetre el coneixement dels àmbits del treball social, els serveis socials, el benestar social i les polítiques socials a la comunitat científica, als professionals i als col·lectius interessats.

- La RTS està oberta a tots els col·laboradors que ho desitgin per presentar articles sobre investigacions originals teòriques o experimentals, treballs teòrics i metodològics, descripcions d'experiències professionals, assaigs, etc., sempre en relació amb el treball social, les polítiques socials i els serveis de benestar social.
- Els articles han de ser inèdits. Malgrat tot, l'equip de redacció podrà reproduir textos publicats en altres llengües i en altres àmbits geogràfics, si ho creu oportú.
- L'equip de redacció estudiarà els articles rebuts i informarà l'autor/a de l'acceptació per a la publicació. Podrà també recomanar modificacions i, si l'article es considera no publicable, se'n comunicaran els motius. El contingut dels articles és responsabilitat exclusiva dels autors.
- Extensió. Els articles de la secció "**Dossier**" tindran una extensió màxima de 12 pàgines, els de les seccions "**Interès professional**", un màxim de 6 pàgines; els de "**Secció Lliure**", 3 pàgines, i els comentaris de "**Libres**" no excediran les 2 pàgines. Els articles es presentaran en format electrònic, lletra Arial cos 12; interlineat 1,5; marges 3 cm.
- Llengües. Els articles poden presentar-se en català o en castellà indistintament.
- Les dades han d'anar a la capçalera dels articles. En la primera pàgina es farà constar títol i subtítol, si s'escau; nom i cognoms de l'autor/a principal i relació d'altres autors/es si el treball és d'equip; títol acadèmic, centre de treball i càrrec; també s'inclouran el número de telèfon i l'adreça de correu electrònic. A continuació el resum, no superior a 10 línies, en l'idioma triat i, si és possible, en anglès. Al final del resum les paraules clau, en nombre no superior a 5.
- Referències bibliogràfiques. Aniran al final del text, seguint l'ordre alfabètic i d'acord amb les següents normes de referència: ISO 690, 1987 (UNE 50-104-94) per a documents impresos i ISO 690-2 per a documents electrònics, bases de dades i programes informàtics.

Documents impresos.

- Monografies (llibres): COGNOMS (majúscula), Nom o nom de l'entitat responsable. Títol (en cursiva). Altres responsables: traductor, editor, etc. (opcional). Edició. Lloc de publicació: Editorial, any. Extensió del llibre (opcional). Col·lecció (opcional). Notes (opcional). Número ISBN.
- Parts de monografies (capítol del llibre): COGNOMS (majúscula), Nom, o nom de l'entitat responsable del capítol. Títol del capítol. En COGNOMS (majúscula), Nom,

o nom de l'entitat responsable del llibre. Títol del llibre (en cursiva). Lloc de publicació: Editorial, any, situació en la publicació font (volum, pàgines, etc.).

- Publicacions en sèrie (revistes): Títol (en cursiva). Responsabilitat de la revista. Edició. Identificació del fascicle (data i/o número). Lloc de publicació: Editorial, any. Sèrie (opcional). Notes (opcional). Número ISSN.
- Articles de publicacions en sèrie (revistes): COGNOMS (majúscula), Nom, o nom de l'entitat responsable de l'article. Títol de l'article. Col·laboradors/-es a l'article (opcional). Títol de la revista (en cursiva). Edició, any, volum, número, pàgines.
- Legislació: País. Títol. Publicació (en cursiva), data de publicació, número, pàgines.

Documents electrònics.

- Textos complets: COGNOMS (majúscula), Nom, o nom de l'entitat responsable. Títol (en cursiva) [tipus de suport]. Responsable(s) secundari(s) (opcional). Edició. Lloc de publicació: Editor, data de publicació, data d'actualització/revisió [Data de consulta] (obligatori per als documents en línia; opcional per a la resta). (Col·lecció) (opcional). Notes (opcional). Disponibilitat i accés (obligatori per als documents en línia; opcional per a la resta). Número normalitzat (opcional).
  - Parts de textos: COGNOMS (majúscula), Nom, o nom de l'entitat responsable del document base. Títol del document base (en cursiva) [tipus de suport]. Responsable(s) secundari(s) del document base (opcional). Edició. Lloc de publicació: Editor, data de publicació, data d'actualització/revisió [Data de consulta] (obligatori per als documents en línia; opcional per a la resta). Capítol o designació equivalent a la part. Títol de la part. Numeració dins el document base (opcional). Localització dins el document base (opcional). Notes (opcional). Disponibilitat i accés (obligatori per als documents en línia; opcional per a la resta). Número normalitzat (opcional).
  - Publicacions en sèrie (revistes electròniques): Títol (en cursiva) [tipus de suport]. Edició. Lloc de publicació: Editor, data de publicació [Data de consulta] (obligatori per als documents en línia; opcional per a la resta). Sèrie (opcional). Notes (opcional). Disponibilitat i accés (obligatori per als documents en línia; opcional per a la resta). Número normalitzat.
  - Articles i altres contribucions de publicacions en sèrie (revistes electròniques): COGNOMS (majúscula), Nom, o nom de l'entitat responsable de la contribució. Títol de la contribució. Títol de la revista (en cursiva) [tipus de suport]. Edició. Número del fascicle. Data d'actualització/revisió [Data de consulta] (obligatori per als documents en línia; opcional per a la resta). Localització dins el document base. Notes (opcional). Disponibilitat i accés (obligatori per als documents en línia; opcional per a la resta). Número normalitzat.
- Les gràfiques, dibuixos i taules portaran les corresponents referències, indicant amb quina part del text estan relacionades.
  - Els articles s'enviaran a l'adreça electrònica de la RTS: rts@tscat.org
  - Els articles, un cop publicats, passen a ser propietat de la RTS.
  - Els autors/es rebran tres exemplars del número de la revista en què s'ha publicat el seu treball.

Butlleta de subscripció

Tarifes

- Subscripció anual: 43 euros
- Estranger (tarifa única): 54 euros
- Números solts: 15 euros

Dades personals

Nom i cognoms: ..... NIF: .....

Adreça: ..... C.P.: .....

Població: .....

Telèfon: ..... Tel. mòbil: ..... E-mail: .....

Dades Bancàries

Banc o Caixa: .....

Domiciliació Agència: .....

Població: .....

Títular: .....

Codi bancari: Entitat ___/ Sucursal ___/ DC__ Núm. C/c_____

Signatura:

Data:

Podeu fer-ho arribar per correu electrònic o per fax.

RTS
Revista de Treball Social

Portaferrissa 18, 1r 1a - 08002 Barcelona
Tel. 933 185 593 - Fax: 934 122 408
E-mail: rts@tscat.org

COL·LEGI OFICIAL
DE DIPLOMATS
EN TREBALL SOCIAL I
ASSISTENTS SOCIALS
DE CATALUNYA

Barcelona social

S
I

Jornada

Famílies que cuiden

La salut i el paper dels qui conviuen amb persones que tenen necessitats especials d'atenció o dependència a Barcelona

11 de juny de 2009, 16 hores
Auditori de la Torre Agbar
Av. Diagonal, 211 (Barcelona)

Cal confirmar l'assistència
fins al 9 de juny al telèfon 93 302 75 69
de 9 a 14 h i de 16 a 19 h
o per correu electrònic a: secretaria@equ.es

Per a més informació:
www.bcn.cat/barcelonainclusiva
www.bcn.cat/acciosocialciutadania

010

Equipament d'Acció Social i Ciutadania
Telèfon gratuït de servei al client
93 302 75 69

Xarxa de Suport a Famílies Cuidadores

Ajuntament de Barcelona

Acció Social i Ciutadania